

DS II

170

ANUL II

Nr. 11—12

NOEMVRIE—DECEMVRIE 1945

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ
A EPĂRHIEI CARANSEBEȘULUI

CARANSEBEȘ, 1945

TIPARUL TIPOGRAFIEI DIECEZANE, CARANSEBEȘ

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI

SUB PATRONAJUL

P. S. S. EPISCOPULUI VENIAMIN AL CARANSEBEȘULUI

Redactor:

Prof. Dr. PETRU REZUȘ
Academia teologică, Caransebeș

A P A R E L U N A R

Administrator:

Prot. TEODOR ROȘCA
Casleria Diecezană, Caransebeș

Inscrisă în Registrul publicațiilor periodice la Tribunalul Caransebeș, Nr. 4—1944.
Autorizația de apariție Nr. 2070—1945.

CUPRINSUL :

REDACȚIA :

Prof. Dr. PETRU REZUȘ :

Dr. DIMITRIE CIOLOCA :

Prof. Dr. D. I. BELU :

Dr. I. G. NEGURĂ :

Prof. Dr. G. P. COTOȘMAN :

Dr. PETRU REZUȘ :

Prof. I. BULEA :

Dr. PETRU REZUȘ,

Prof. I. BULEA,

Dr. M. CHIALDA,

Dr. MARCU BĂNESCU,

Pr. O. GHERASIM,

Pr. Tr. CONSTANTIN :

Dr. PETRU REZUȘ :

P. R. :

Nașterea Domnului

Dialectica nemuririi

Biblioteca protopopului Mehadiel Nicolae Stoica de Hașeg, la 1821

Valori teoretice și valori morale

O ctitorie a lui Ștefan cel Mare puțin cunoscută

Autohtonii Românilor în Banat

COMENTARII : Curente religioase în filosofia contemporană

PORTRETE ORTODOXE : Patriarhul octogenar

RECENSII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE : Istoria Filosofiei, Iisus în fașa științei, Facerea, text și scurte note explicative, Amvonul și catedra în slujba poporului, Hristos în familie, Popasuri Duhovnicești, Candelă. Anuar teologic și bisericesc, Calendarul nostru pe anul 1946

NOTE : Valorile morale ale secolului, Predici de catedrală

CRONICĂ : Congresul preoțesc, Se agită din nou îndreptarea calendarului, Scrisoarea I. P. S. S. Patriarhului Nicodim, † Simeon Reli, † Studentul Ion Băloni, Importante descoperiri arheologice lângă Ierusalim

BIBLIOGRAFIE TEOLOGICĂ

Cuprinsul revistei „ALTARUL BANATULUI” pe a. 1945

214 2815
PS 315

PS II. 170

Anul II

Noembrie—Decembrie 1945

Nr. 11—12

ALTARUL BANATULUI

REVISTĂ DE ZIDIRE SUFLETEASCĂ ȘI DE ȘTIINȚĂ TEOLOGICĂ
A EPARHIEI CARANSEBEȘULUI

Nașterea Domnului Praznicul Păcii

Nașterea Domnului este sărbătoarea creștinească cu cele mai ample semnificații religioase și mai importante consecințe din sbuciumata istorie multi-milenară a neamului omenesc.

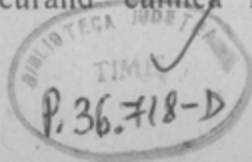
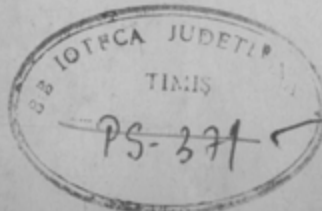
În acel an îndepărtat de începere al evului creștin, când pe meleagurile binecuvântate ale Țării Sfinte se naște în sălaș dobitocesc Domnul nostru Iisus Hristos, ia început și patetica luptă a omenirii căzute sub păcat cu forțele întunecate ale răului, care culminează în înfricoșata moarte de pe culmea Căpățânii.

Vieța Domnului nostru Iisus Hristos este prototipul adevăratei vieți ce trebuie să o ducem noi oamenii aici pe pământ, iar suferințele Sale crunte și moartea Sa prefigurează, pentru eternitate, supremul preț pe care l-a plătit pentru noi, spre a împăca pe Dumnezeu Tatăl cu creatura ce-a cunoscut ce e binele și ce e răul în paradis, nesocotind porunca poruncilor și legea legilor: *voința divină*.

Izgonirea din paradis a însemnat începutul suferințelor pentru omul căzut sub păcat. Natura ascultătoare se schimbă în natură dușmănoasă și stearpă, animalele se răsvrătesc împotriva regelui creației, care începe a le vâna și a le vărsa sângele, ura dintre viețuitoare își face intrarea în lume și alungă caldele sentimente de prietenie și încredere pe care le stabilise Dumnezeu dintru început în rai.

Celebra „luptă pentru viață“, faimoasa „selecțiune naturală“, cu întreg cortegiul lor de consecințe pentru om, își fac și ele intrarea în univers, care de atunci nu mai are liniștire, nu mai are pace deplină, nu mai are mulțumire...

Războiul dintre om și natură, dintre om și animale, dintre elementele naturii înșiși, a fost în curând culmea răului, care

putea lovi creatura. Semnul lui Cain stigmatizează fruntea omenirii până în zilele noastre...

Funest și nenorocit început de omucidere a încrestat în răbojul istoriei omenirii neuitatul Cain, fratricidul însângerat din primele pagini ale cărții Facerii...

Intr'un cadru feeric, la început de ev nou pentru omenirea păgânizată, Domnul nostru Iisus Hristos S'a născut în Betleemul țării lui Iuda. Intreaga natură ia parte la acest mare praznic al creștinătății și se bucură, așa după cum s'a întristat, când proto-părinții noștri, Adam și Eva, au căzut sub păcat și au fost izgoniți din rai.

Cerurile se deschid, îngerii plutesc deasupra sălașului unde se afla pruncul, păstorii cântă și se veselesc, steaua călătorește înaintea magilor dela Răsărit, spre Betleem, popor mult era adunat în jurul Domnului din acel prilej al înscrierii, anumea rânduind în cartea mântuirii noastre, spre a se întâmpla la plinirea vremurilor...

Iisus Hristos, Domnul păcii, sub chip de copilăș nevinovat, unește cerurile cu pământul, împacă Dumnezeuirea cu omenirea, firea omenească cu cea dumnezeiască, ia chip de rob, El Domnul mării, și se naște între noi.

Semnificația înaltă a acestei nașteri o sintetizează îngerii ce laudau pe Dumnezeu, zicând:

„Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pământ pace, între oameni bună învoire“.

Cuvintele acestea rămân pururea valabile pentru însângerrata vale a plângerilor noastre umane, căci aproape la intermitențe egale semnul lui Cain apare pe fruntea omenirii și sângele său blestemat curge în valuri...

Și astăzi Hristos se naște, dar slăvitorii lui s'au împuținat; aceiași îngeri cântă același etern imn al păcii, dar puțini îl mai aud... S'au înmulțit Irozii ce vreau să verse sângele copilului Iisus, s'au înmulțit ludele ce vreau să vândă pe Mântuitorul...

Ci noi să cântăm cu oastea cerească, laudând pe Dumnezeu și zicând: *„Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pământ pace și între oameni bună învoire“.*

Numai așa, între noi creștinii, se va înstăpâni mult dorita pace a inimilor noastre, sbuciumate de prea multe și grele încercări, iar peste cugetele noastre se va coborî duhul blând al înțelegerii stării noastre de creatură și al dragostei față de Dumnezeu și aproapele.

REDACTIA

Dialectica nemuririi

Nemurirea și moartea își au dialectica lor de prea multă vreme, pentru ca noi să mai avem iluzia că vom aduce ceva nou în aceste vetuste probleme cruciale ale omului și umanității.

Va fi de ajuns însă, dacă vom întineri în conștiința colectivității termenii majori ai acestor probleme, dacă vom atrage ascuțișul rațiunilor contemporane pe un fâgaș umblat, care a mai tocit și alte rațiuni, tot atât de pretențioase, în sfârșit vom fi mai cu seamă mulțumiți dacă vom pricinui câteva gânduri serioase la semenii noștri despre nemurire și moarte.

Mai veche, din punct de vedere dialectic, decât nemurirea este moartea, căci cu realitatea ei tragică omul s'a lovit mai întâiu.

Dacă exceptăm nemurirea paradisiacă a primilor oameni, care nu este admisă de lumea filosofilor, întru cât se întemeiază pe autoritatea indiscutabilă a revelațiunii, moartea este cea dintâi care învață omul a trăi.

Realitatea ei naturală, la început, nu a pus prea mult pe gânduri pe om. Murea și el cum mureau toate celelalte viețuitoare din jurul său. Aspectul tragic al morții s'a vădit abea după ce omul crește în pricepere, abea după ce omul se leagă de viață prin mai multe artificii, datorite culturii și progresului din ce în ce într-o creștere mai accelerată.

Abea în ultimele secole, am putea spune fără greșală, s'a observat în toată intensitatea sa sensul tragic al existenței noastre, abea nu de mult problemele antice ale filosofiei de totdeauna: cunoașterea, cosmosul mare și cel mic, au făcut loc existenței, timbrată în curând de tragismele nordului sumbru și întunecat.

Søren Kierkegaard însă, nu este decât un palid epigon al Domnului nostru Iisus Hristos, iar eshatologismul lui *N. Berdiaeff* ia naștere, în toată intensitatea sa, din eshatologismul sfintelor Scripturi, toate preocupate de-a atrage atenția omului asupra sfârșitului său apropiat și de a-l pregăti pentru moarte.

Creștinismul dăruiește cea dintâi dialectică constructivă omenirii cu privire la problema morții, valorificând-o prin problema nemuririi, care devine, astfel, corolarul ei indispensabil.

Moarte fără înviere nu este posibilă în creștinism și nici înviere fără de moarte.

Intemeietorul religiei creștine, Domnul nostru Iisus Hristos, a pus cel dintâi în praxa morții înfricoșate de pe crucea Golgothei, iar apoi în învierea triumfătoare, valabilitatea axiomei dogmatice de mai sus, fără de care nu are niciun sens religia creștină, viața noastră, precum și întreaga lume, așa cum este creată și organizată.

Dacă realitatea tragică a morții este universală și palpabilă pentru fiecare individ cugetător, care a trebuit, într-o existență cât de efemeră, să se lovească de ea, nemurirea este impalpabilă, oricât de universală ar fi și ea, ca fenomen antropologic.

Moartea este legată de trupul empiric, nemurirea de sufletul imaterial și transempiric; moartea pune capăt existenței vremelnice a trupului, nemurirea este un mod nou de viață a spiritului, despărțit de trup.

Trupul fiind sensibil, moartea este și ea sensibilă, deși misterul ei rămâne mare și impresionant, omul fiind înfricoșat de ea mai ales din cauza suferințelor de care este însoțită și fără de care, am putea spera, ca și ea să devină un oarecare fenomen natural, ca oricare altul, neplăcut doar prin întreruperea unei vieți, organizată de om aici pe pământ, cât mai confortabil adeseori.

Suferința însă, a fost săpată în organism de creator, pentru a aduce aminte de moarte și a educa pe om, care, în față cu perspectiva unei morți inevitabile, trebuie să-și pregătească viața sa viitoare.

Suferința și moartea ar fi deci niște pedagogi spre nemurire.

Aceasta este însă concepția creștină despre suferință, care imprimă un timbru pozitiv acestei realități, prin esență negativă pentru biata faptură, expusă unei existențe efemere aici pe pământ, după planuri necuprinse de mintea sa mărginită și de care de atâtea ori ar încerca să se scape cu forța. Cel puțin așa credea *Schopenhauer* că ar putea remedia tragismul funciar al existenței noastre, sfătuind pe om la sinucidere, iar *Nietzsche* și *Hartmann* organizau un protest colectiv împotriva Divinității tirane și iraționale, printr-o dispariție în masă a omenirii nenorocite, sau printr'o apoteozare a omului, devenit „*supraom*” și stăpân asupra destinului său.

Moartea deci și suferința au fost cei doi pedagogi ai omenirii, care i-au condus pașii spre ideea nemuririi.

Așa a aflat rațiunea naturală această problemă fundamentală, care a însemnat pentru om o revoluție mai mare decât toate celelalte revoluții iscate pe pământ, tot atât de mare ca și cealaltă revoluție soră, când a aflat problema Divinității.

Pe temelia acestei idei și-a rudei sale, omenirea a clădit totul ceea ce are astăzi un sens oarecare și o valoare precisă.

Chiar dacă nu am considera starea de lucruri din lumea creștină, care impune existența autoritativă a acestor idei prin revelație și nicidecum prin mijloacele naturale ale omului, ci lumea budhistă, parsistă, ori confucianistă a Orientului îndepărtat, mintea noastră ar trebui să rămână mută de admirație în fața revoluției pricinuită de aceste idei în viața acelor popoare, care s'au valorificat numai prin prisma lor.

Moartea a impus pretutindeni nemurirea; ea a fost legătura necurmată cu zeli, ea a fost puntea suspendată a omului cu cerul...

Adam cel nemuritor a învățat a muri și prin moarte a învățat a trăi, urcându-se pe scara suferințelor îndărăt spre Dumnezeu și nemurire. Realitatea morții însă nu se acopere cu realitatea nemuririi.

Creștinismul explică această deficiență prin imperioasa necesitate ca fiecare dintre noi să-și lucreze mântuirea sa, lăsată la liberă sa voie și acțiune și suspendată de impreciziunea unor termeni nu totdeauna cu virtualități pozitive. Omul, adică, nu poate ști cu siguranță dacă sufletul este

nemuritor sau dacă nu este, ceea ce trage nespuse de mult în balanța mântuirii subiective, deoarece de aceasta depinde lucrul personal al fiecăruia dintre noi și credința sa.

Creștinul, adică, este liber și el să creadă în nemurire, sau să nu creadă, să valorifice această idee, sau să nu o valorifice.

Morala creștină se transformă, astfel, într-o morală utilitară, iar legile de aplicare sunt eteronome, aparținând Divinității, care le-a exteriorizat prin revelația sa, comunicată organelor sale alese, care au fost cele mai conștiente de această realitate.

Hotărât, deci, omul nu poate avea siguranța absolută și pozitivă a nemuririi sale, așa după cum o are pe aceea a morții sale.

Dialectica însă nu a stat pasivă în această privință, deși de multe ori i-a lipsit schelăria pentru clădirea unitară a argumentărilor sale.

O adevărată *thanatologie* — știință despre moarte și despre nemurire — s'a născut, în ultima vreme, care a adus iarăși în centrul preocupărilor omenirii aceste tragice probleme [Vezi: Joachim Wach, *Das Problem des Todes in der Philosophie unserer Zeit*, 1943; Georges Perthes, *Ueber den Tod*, 1932; etc]

De mai multă atenție s'a bucurat moartea, dar prin ea s'a pus într-o nouă perspectivă arhiprețuita viață. Cercetările au alternat în jurul acestor două fenomene, pentru unii omeni de știință și filosofi, demne de-o atenție fără de margini, încât *Driesch* ridică viața la rangul de *entelechie*, sau principiu formator, *Bergson* construia *teoria elanului vital* și lansa populara de astăzi „*evoluție creatoare*”, iar pentru alții simple etape spre alte forme de individuațiune și de existență, cum în genere au procedat și procedează ama'orii materialismului universal și integral.

Din toate discuțiile purtate, pe cele mai felurite domenii științifice, dela fiziologie, somatologie, histologie, biologie și până la psihologie, o concluzie inițială se impune: despre nemurire se poate discuta numai cu cei ce admit această idee aprioric, cu cei ce-o refuză, orice discuție este zadarnică.

Admiterea nemuririi întărește argumentele ce se pot aduce în sprijinul ei, în schimb refuzarea apriorică a acestei idei năruiește toate sistematizările noastre dialectice, lipsindu-le temelia de clădire.

Discuția poate fi purtată, astfel, cu un filosof, de exemplu, ca dl *Mircea Florian*, care admite următoarele, principal: „Pentru noi moartea se înfățișează ca năzuința spre un plan mai adânc de individualitate: fie de ordin material, fie de ordin sufleteș, dacă se recunoaște simplitatea și indestructibilitatea spiritului. E un mare câștig filosofic, dacă se concede că e aci o problemă, că se deschide un drum nou”. [M. Florian, *Despre moarte*].

E dezastruos însă, când apriorismul logic al cuiva afirmă dogmatic: nu există nemurire, căci nu există nici suflet, după cum nu există nici moarte. Moartea nu e decât o descompunere lentă, viața însăși este o scădere intensivă a morții, omul moare după cum trăiește, omul viețuiește ca să moară...

Fără probleme adiacente, fără mesianisme, fără valori, omul moare, pentru că așa trebuie, omul dispăre, pentru că viața i-o cere, nimic în el, nimic după el... Un mare gol, un veșnic întuneric...

Aici o seamă de filosofi și de teologi aleargă cu fel de fel de argumente sentimentaliste, care înaintea cruzilor materialişti n'au nicio valoare...

La ce omul? se întreabă sentimentaliştii? La ce suferinţa? se întreabă existenţialiştii? La ce lumea? se întreabă teologii, la ce jertfa de pe cruce? clamează tot ei, neştiind că materialismul cere combaterea cu propriile sale proceduri, cu propriile sale arme, pentru ca numai atunci valorile creştine să fie puse în adevărata lor lumină.

Jertfa de pe cruce numai atunci înobilează întreaga făptură, lumea numai atunci se umple de Dumnezeu şi de înţelepciunea Sa, omul numai atunci îşi descopere misiunile sale...

Pentru aceasta discuţia trebuie purtată după un anumit plan dialectic.

Pentru aceasta vom ceda la apriorismul dogmatic al revelaţiunii, care afirmă „*există suflet nemuritor*” pentru o întrebare mai precaută: *este posibilă nemurirea?*

Odată demonstrată logic posibilitatea nemuririi, argumentarea noastră dialectică poate înainta mai departe.

În felul acesta însă, întreg eşafodajul materialist este pus şi el în discuţie, odată cu posibilitatea nemuririi, căci atunci şi materialismul cu toate tezele şi afirmaţiunile sale este posibil sau imposibil.

Curiozitatea cea mai mare, care întâmpină pe cercetătorul acestei probleme, este că materialismul, care pleacă dela fronda revoluţionară împotriva dogmatismului credinţei, se canalizează el singur într'unul dintre cele mai feroce dogmatisme, neadmiţând nicio abatere dela susţinerile sale integrale şi radicale materialiste.

Să considerăm însă motivele posibilităţii, cât şi pe cele ale imposibilităţii nemuririi.

Corpul omenesc există, e palpabil, fenomenele corporale sunt incontestabile: nutriţia, reproducţia, moartea, etc. Sunt însă o serie întreagă de fenomene care n'au corespondent material: memoria, atenţia, judecata, sentimentele superioare, etc.

Cine le produce pe ele? Cui aparţin?

Materialismul afirmă: materiei, spiritualismul opune: sufletului.

Sufletul este conceput ca o substanţă imaterială, simplă şi necompuşă. El interpătrunde corpul, răspândindu-se în întregimea lui. Sinergismul lor alcătuieşte personalitatea şi viaţa umană, despărţirea lor înseamnă moartea trupului şi eliberarea sufletului, care începe o existenţă nouă, pe cont propriu.

Felul cum concepe creştinismul acest suflet este logic. Deocamdată nu ne interesează concepţiile greşite ale diferitelor sisteme filosofice şi religii necreştine.

Sufletul creştin poate exista. Nu i se opune în cale nicio piedică materială sau spirituală. Din contră: corpul omenesc, cât este viu, atestă existenţa unei puteri vitale misterioase pentru neovitaliştii secolului nostru, ca I. Reinke, A. Wagner, Francé, Pauly, etc., iar când este mort dovedeşte absenţa evidentă a unui principiu viu.

S'ar putea însă, ca nemurirea concepută creştineşte să nu existe decât ca o iluzie dialectică a noastră, sau ca un ipotetic „*als ob*” al lui Wehinger. Aceasta este observaţia, în ultimă instanţă, a materialismului

împotriva posibilității nemuririi, la care noi opunem riposta tot atât de logică: care este autoritatea pe care se odihnește afirmația materialistă, oare nu este ea tot atât de ipotetică ca însăși dialectica noastră?

Dacă se admite nemurirea, un întreg lanț de concluzii logice își face apariția din adâncul dialectic al spiritului creator creștin. Acest lanț de concluzii ne oferă o temelie puternică pentru construcțiile noastre spiritualiste, dar nu transformă gnostic rațiunea în credință, nici nu inversează pozițiile protestantic, transformând credința în rațiune.

Ceea ce reușește însă este miraculos: dă sufletului nostru sbuciumat o liniștire, află o axă spirituală neconținutelor noastre sbateri după un alt plan de ființiere și de valorificare.

Aici s'ar putea ridica, în imediată apropiere dialectică, întrebarea: dacă credința afirmă existența unui suflet și nemurirea lui, atunci la ce mai trebuie o intervenție din afară a dialecticei?

Răspundem tot acum, spre a putea trece mai departe: pentru a afla motive de credibilitate pentru toți acei cari nu mai cred de mult în Dumnezeu și în nemurire, căci motivele de credibilitate sunt raționale și ceea ce încercăm noi să facem nu este decât o raționalizare — nu o raționalizare — a nemuririi.

Să considerăm acum clasicele argumente raționale pentru dovedirea nemuririi sufletului, prin pluralitatea dialectică a unghiurilor expuse până aici.

Ce zice despre ele critica adversară?

Zice lucruri grave de tot, după epocalele observațiuni teoretico-practice ale filosofului dela Koenigsberg, *Immanuel Kant*.

Acest filosof, criticând metafizica tradițională, afirmă că psihologia rațională a plecat dela unitatea funcțională a conștiinței la existența reală a unei substanțe, pe cale de paralogisme, sau de erori logice, afirmând substanțialitatea, spiritualitatea, libertatea și nemurirea sufletului, toate patru teze favorite ale creștinismului, orânduit filosofic de Teologia fundamentală, ori autoritar de Teologia dogmatică.

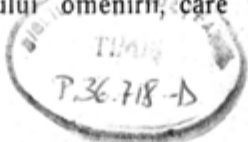
Argumentele raționale pentru nemurirea sufletului sunt simple construcții ireale de idei, fără corespondență reală, cuiburi de viclenii dialectice, pierdere totală de vreme.

Ontologicul, așa, construiește concluzii pe schelăria organizată aprioric a unor calități ființiale alese de rațiunea omului, cât mai potrivit. Astfel de construcții se pot întruchipa însă cu miile pentru orice substanțe presupuse existente.

Psihologicul teleologic își construiește o lume viitoare de aspirații și tendințe, care nu e numai decât să existe, căci postularea unei lumi viitoare nu impune necesar existența unei substanțe deosebite, deoarece ambele pot fi tot atât de iluzorii.

Ordinea argumentului moral apoi este stabilită de conștiința omului, ea nu are un corespondent necesar într-o altă viață, în care sufletul trebuie să se continue. Nu totdeauna, în sfârșit, continuarea are o justificare în posibilitățile și virtuutățile sufletului individualizat... Sunt suflete, după critica adversă, care numai de-o continuare nu au nevoie, într-o viață viitoare...

Argumentele istorice nu fac altceva decât un simplu oficiu de înregistrare fidelă a trecutului omenirii, care nu întotdeauna trebuie să fie clădit pe adevăr...

Iată ce rămâne din întreaga argumentare rațională creștină, dacă preopinentul este rău intenționat și refuză aprioric nemurirea.

Dacă însă admite această idee ca posibilă, atunci valoarea dialectică a argumentelor este edificatoare.

Să revenim.

Ontologicul, care pleacă dela ființa sufletului, luminează mintea noastră cu ce fel de substanță nobilă avem de aface. Tot acest argument întărește posibilitatea sufletului de-a exista, pe un alt plan de ființiere, neopunându-i-se nimic în calea sa.

Argumentul teleologic ne atrage atențiunea asupra structurii intime psihice a sufletului nostru, plin de aspirații, dorințe și tendințe, după valori absolute, care nu-și au explicarea din punct de vedere strict materialist.

Ce noimă ar avea pentru trup tendința omului de a cunoaște adevărul? Ori aspirația după bine, frumos și dreptate? Ori cunoașterea misterului existenței noastre?

Ordinea morală, apoi, valorifică sufletul într-o viață viitoare, acordându-i o misiune aici pe pământ — de-a înfăptui binele —, cât și o continuare într-o altă lume, mai fericită.

Cine ar renunța, în fața siguranței unei astfel de lumi și vieți, la nemurire?

Care om ar fi așa de greșit, încât ar rămânea în materialismul orb, dacă valorile creștine îi oferă posibilitatea de-a se perpetua într-o existență fără de sfârșit?

Iată că problema nu este așa de ușoară, cum aparent crede materialismul. Afirmatia categorică „nu există nemurire” este departe de-a fi absolut adevărată, iar omul este pus și de astă dată în situația de-a greși și de-a păgubi ceva mult mai de preț decât întreaga sa existență efemeră de aici de pe pământ.

Căci, într-adevăr, religia creștină, posesoarea multor valori spirituale, între care mai de preț este Dumnezeuirea, a codificat, cum spune un filosof român, nemurirea [I. Petrovici, *Dincolo de zare. Problema supraviețuirii în cadrul criticii filosofice*, 1939], impunând norme de aplicat în viața omului de aici, spre câștigarea celei de dincolo.

Această codificare însă, se întâmplă numai pe teren strict religios-dogmatic, acolo unde omul crede, a acceptat adică un fel de mântuire, în cazul nostru cel creștin, și, aplică preceptele de credință în praxa vieții celei de toate zilele.

Dialectica este departe de astfel de codificări, ea se ferește chiar de a codifica, ceea ce din punct de vedere rațional este numai posibil și nu sigur, poate exista și tot așa de ușor nu.

Suntem departe de a fi epuizat foloasele dialectice, pe care le atrage după sine admiterea principală a posibilității nemuririi.

Conștiința noastră subiectivă ne spune că viața noastră nu se poate sfârși aici pe pământ. Ar fi o tragedie autentică sophocleană absența planului transemiric, în spre care să-și canalizeze omul toate aspirațiile sale de nemurire.

Dar nu numai conștiința subiectivă, ci și conștiința morală impune săvârșirea binelui pentru o utilitate transemirică, deoarece existența noastră vremelnică nu poate satisface aceste categorii eterne, cât și conștiința socială

care urmărește permanentizarea acțiunilor umane în diferite opere destinate posterității.

Cele mai multe dovezi oferite de conștiință n'au o subsistență mai puternică în fața criticii adverse și cad, totuși ele sunt grăitoare prin ineditul lor psihic și aceasta este de multe ori mai important decât orice: să reușești a pune pe fiecare om pe gânduri, să-l faci să mediteze în fața morții și a nemuririi...

Greaua partidă a dialecticei creștine este atunci terminată! Este imposibil ca acel om, pus pe gânduri, să nu devie mai bun, să nu se cutremure și să nu mediteze altfel asupra morții și a vieții sale...

Este groaza și grija — *Angst* și *Sorge* — a filosofiei existențialiste moderne, este saltul în altă stare psihică, în cea abisală, a teologiei dialectice protestante, este „gândul la moarte” al eclesiastului și al psalmistului, pe care filosofi ca N. Hartmann, N. Heidegger, K. Jaspers, ori teologi subtili ca Barth, Brunner, Gogarten, Grisebach, Kierkegaard au căutat să-l îmbrace în pitoreștile veșminte ale originalității filosofice cu orice preț.

Când am ajuns la aceste poziții preliminare, în studiul extrem de vast al sufletului și al nemuririi, ne este ușor a face incursiile necesare în istoria religiilor, experiența trecutului și a prezentului, precum și în istoria diverselor sisteme filosofice, spre a lămuri cum a fost privită problema noastră, sub latura morții și sub latura nemuririi, în decursul timpurilor.

Fără exagerare, este cea mai atracțională plimbare dialectică, deoarece desgolește milenarul suflet al umanității de pretutindeni, în luptă cu groaza de moarte, cu neantul și cu neființa.

Din multiplele lor aspecte, ce le prezintă ochilor noștri uimiți, se pot trage surprinzătoare concluzii pentru înaintarea noastră mai departe.

Aplicându-se la luminarea *genezei ideii de nemurire*, gândirea omenească a ajuns la o sumedenie de soluții, dintre care vom considera ca mai caracteristice:

a) *Concepția evoluționistă*, după care sufletul nu este decât o creație iluzorică a omului în lupta sa cu necesitatea de-a explica fenomenele vieții și ale morții.

Dela concepțiile rudimentare despre somn cu visele sale, despre letargie și despre moarte, omul s'a înălțat, astfel, progresiv la ideea superioară a nemuririi.

Vieța n'ar fi, astfel, decât o treaptă spre perfecțiunea lumii de dincolo, unde omul iese din contingentă, fiind nemuritor.

Posibilitățile de înfăptuire ale acestei nemuriri erau satisfăcute atât din punct de vedere circumstanțial, cât și din punct de vedere ontologic.

Din punct de vedere circumstanțial, nemurirea era posibilă, date fiind vastitatea timpului și a spațiului cosmic cât și neputința de control a modalităților de existență transemirică a sufletului și a facultăților sale de reprezentare și manifestare.

Din punct de vedere ontologic, sufletul era prevăzut cu asemenea calități ființiale, încât acomodarea sa la transemiric era perfectă.

Geneza evoluționistă are pe partea sa concepțiile rudimentare de astăzi ale unor popoare în nemurire, care sunt exacte, pe scara devenirilor, cu cele susținute, așa că victoria dialectică ar părea pronunțată pe partea taberei evoluționiste.

Obiecțiuni serioase contestă însă, evoluționismul în însuși mecanismul său logic, întrebându-l de ce nu evoluiază ideea de suflet și de nemurire mai departe, deoarece piedici nu sunt?

Evoluția apoi, n'are niciun folos din transcenderea unui suflet în nemurire. Ea urmărește a demonstra nașterea unei idei fără corectiv real, deci demonstrează nemurirea fără suflet nemuritor.

b) *Concepția materialistă* este cel puțin mai consecventă, deși mai mărginită și mai fanatică.

Ea afirmă numai eternitatea materiei, neacordând nicio nemurire suplimentară omului. Sufletul nu există, căci ultima realitate este numai materia. Omul moare și se reîntoarce în materie. El se continuă oarecumva, dar inconștient și insensibil, în marele tot din care a ieșit.

În concluzie, materialismul se acopere cu panteismul, deși acesta din urmă se luptă încă disperat cu divinitatea spirituală, pe care o înglobează materiei, pancosmistic ori acosmistic, după cum cedează sufletul sau trupul marelui pan universal.

Materialismul, ca și spiritualismul radical, nu dau soluții problemelor noastre, deoarece sunt concepții filosofice autoritare, care rup realitatea în fragmente, desființând-o arbitrar, când nu le place într-una din manifestările sale.

d) *Concepția creștină* este, de aceea, cea mai logică și mai salutară dintre toate.

Dumnezeu creiază sufletul omului, la conceperea sa. Acest suflet este curat, dar intră în trupul cu înclinarea habituală spre păcat. Luptă și izbândește, sau cade înfrânt și se osândește...

Sufletul este deci, principiul pozitiv, substanța pură a omului, scânteia divină, dată nouă la naștere, care licărește în noi, se aprinde și arde cu vălvătaie mare, când ne mântuim, pălește, licăre slab și se stinge, când ne osândim.

Din esența divină, acest suflet nu poate muri, odată cu trupul, deși Dumnezeu îl poate nimici tot așa cum l-a creat. El își continuă existența și după moartea trupului, așteptând învierea cea de obște, când unindu-se cu un trup spiritualizat, va primi pedeapsa sau răsplata, în unitatea unui trup înviat.

Concepția creștină răspunde celor mai multe dintre întrebările ridicate de rațiune, deși la multe altele rămâne fără răspuns, din cauza neștiinței depline a întâmplărilor, care ne pot aștepta în lumea de dincolo, când vom fi „față către față”.

Și anume să exemplificăm noi câteva, ca să nu dăm răgaz taberei inamice, spre a veni ea cu ele, ci să le răspundem înainte:

Una dintre obiecțiuni întreabă: de ce sufletul este osândit, și într'un caz și într'altul, să trăiască o nemurire într'un trup spiritualizat, adică și atunci când e osândit și atunci când e mântuit? De ce vină e condamnat la o asemenea ispășire? Aici răspunsurile vin greu. Oamenii căzuți sub păcat se mântuesc prin jertfa de pe cruce. Ei fără un principiu pur spiritual nu s'ar putea elibera de sub urmările păcatului.

Sufletul se răsplătește sau se pedepsește și el, după cum contribuie la opera de mântuire...

Sunt totuși interstiții dialectice, pe care nu le putem astupa cu toată bunăvoința noastră. Ele aparțin domeniului credinței, care nu cercetează mult, ci crede...

În această direcție este semnificativă antîca concepție a *metempsihozei*, sau mai precis a *metensomatozei pitagoreice*, care afirma încorporarea succesivă a sufletului în diferite trupuri de viețuitoare, spre a ispăși greșeli anterioare vieții în trup. Această transmigrare are un sens ascendent de multe ori, sufletul progresând spre trupuri superioare, culminând în cel de conducător de popoare, ori un sens regresiv, decăzând în trupuri inferioare, dintre care nu totdeauna cel mai ordinar este trupul vreunui animal.

Avatarul acesta are un sfârșit, când sufletul, ajuns la treapta maximă, se revărsă în marele tot. Această revărsare a sufletului într-o realitate colectivă o învață și *filosoful Brunschwieg*, care admite o absorbire a sufletului de către o realitate spirituală universală, în care omul își pierde individualitatea.

Cu metensomatoza am trecut însă, pe nesimțite, în domeniul diferitelor concepții filosofice despre suflet, dintre care nu cea mai interesantă este metensomatoza. *Platon*, în *Phaedon*, are o adevărată bogăție de argumente pentru nemurirea sufletului. După el, sufletul ne vine din lumea prototipurilor, unde a preexistat, din care și astăzi mai are palide reminiscențe. *Platon* acordă, astfel, sufletului un atribut de eternitate, combinată cu o damnațiune în trup de scurtă durată.

Aristotel va lămuri nemurirea cu darul său analitic și mai mult.

Dialectica ideilor lui *Plato* va preciza preexistența, analitica lui *Aristotel* va lămuri postexistența. Sufletul, după moartea trupului, nu mai are o sumă întreagă de calități sensoriale, vegetative, dar facultățile superioare sunt păstrate, ceea ce asigură o individualitate distinctă în viața de dincolo, pe care se bazează sancțiunea creștină.

Antichitatea cunoaște însă și negațiunile totale ale lui *Leukip*, *Democrit*, *Epicur* și *Luceștiu*, dar argumentele lor nu au valoare prea hotărîtoare. *Evul Mediu* e întreg sub dominația lui *Plato* și a lui *Aristotel*, militând pentru realism sau nominalism.

Abea *Descartes*, părintele filosofiei moderne, adaugă elemente noi problemei, distingând clar trupul de suflet, „*res extensa*” de „*res cogitans*”.

Leibniz va continua evoluția și în lumea spiritelor, fără a le identifica cu divinitatea.

Kant însă va da lovituri de grație la temelia lumii spiritelor.

Metafizica tradițională va fi complet desființată de *Kant*, Dumnezeu va rămânea dincolo de transempiric, în „*Ding an sich*”, ipotetic „*als ob*”, iar nemurirea va deveni simplu postulat al voinței, pentru un amoralism natural.

În disputa sa cu *Mendelsohn*, *Kant* va înainta până la susținerea unei dispariții intensive a sufletului, pe grade de conștiință, care încetează odată cu moartea trupului.

Puține luminișuri mai sunt în filosofia postkantiană, în care colindă pasărea de aur a nemuririi.

Fichte-Bătrânul în „*Kritik aller Offenbarung*” se preocupă cu ordinea morală universală, *Schelling*, în idealismul său obiectiv, identifică Dumnezeu cu absoluta identitate dintre cugetare și ființare, *A. Comte* nu studiază decât raporturile dintre fenomene, *Hegel* divinizează ideea...

Abea V. Cousin, în „*Du beau, du vrai et du bien*” se pronunță pentru un neo-spiritualism creștin, abea R. H. Lotze și R. Eucken vor milita pentru valorile creștine, abea H. Bergson va începe greaua conturare a unui suflet părăsit, abea W. James va cerceta cu ochii atenți manifestările psihice empirice ale omului [*Die religiöse Erfahrung*], secondat de G. Wobermmin [*Das Wesen der Religion*].

Veacul nostru este paradoxal în preferințele sale filosofice generale, așa că și în ceea ce privește nemurirea este identic.

Fenomenologia lui Ed. Husserl deduce noțiunile din datele intuiției, care sunt fenomenele, tinzând spre intuirea esenței [*Wesensschau*], ori naufragiază în *filosofia imanentei* cu Schuppe, pentru care totul se reduce la transpunerea problemelor în conștiința individuală a omului [*in manere*].

Vitalismul se ocupă însă, exclusiv cu viața și moartea, existențialismul pune determinarea condițiilor vieții umane în centrul filosofiei, *spiritualismul* afirmă toate premisele nemuririi, tot așa *neo-thomismul* rom. catolic, care este infestat prea mult de un interconfesionalism fanatic și retrograd [Vezi: Miclea, Blaj].

Problema nemuririi este considerată astăzi mult mai serios ca altădată. Oamenii de știință aprobă posibilitatea unui dualism antropologic, iar existența unor spirite nu este invalidată de nimic, în știința serioasă a vremii, deși afirmațiuni vehemente dogmatice din partea unor materialişti retrograzi se mai aud... [Vezi și: N. Cotos, *Incenușarea și înmormântarea*, 1925]. În astfel de condițiuni o paralelă comparativă cu celelalte religii ne duce pași spre încheierea organică a tratării acestei chestiuni [Vezi: M. Bejenariu, *Problema vieții viitoare în religii comparate*].

Iudaismul și mohamedanismul au luat toate elementele lor din creștinism. Superioritatea revelațională creștină a completat Vechiul Legământ, iar Coranul a apucat părțile bune ale Noului Legământ, neuitând însă a popula paradisul nemuririi lor musulmane cu hurii, cu lapte și cu miere, deoarece musulmanul nu renunță la senzații nici în viața de dincolo...

Concepția cea mai superioară despre nemurire dintre toate celelalte religii mari necreștine o are *religia budhistă*, în care aflăm antice concepții despre metensomatoză, moderne concepții panteiste, cât și superiorități morale indiscutabile.

Budhismul poartă, spre o purgare temporală, un suflet chinuit din trup în trup, învățând o samsara identică cu metensomatoza, pentru a revărsa sufletele ce-au ispășit în nirvana budhistă, sau karma brahmanică.

Budhistul nu mai vrea surpriza unei nemuriri, cu dubla față a pedepsei sau a răsplății, el cedează la nemurire pentru siguranța dispariției finale în marele nimic.

Este o concepție care a luat naștere din traiul nefericit al clasei paria, care duce o viață de câne în India.

Cu această concepție budhistă nu înseamnă însă, că nemurirea a fost desființată și budhistul nu se întâlnește într-adevăr cu o viață viitoare conștientă și individualizată.

Din toată lunga noastră expunere câteva concluzii se impun necesar:

Singura dialectică admisibilă asupra nemuririi este cea creștină, toate celelalte nu pot avea corespondent în realitate.

Nemurirea creștină poate avea corespondent în realitate, deoarece condițiunile sale dialectice nu contravin rațiunii normale, nici nu se opun realităților fizice umane, cât și celor cosmice universale.

O filosofie autentic creștină se impune a fi amintită la sfârșitul acestei aride dialectici asupra nemuririi: Aici, pe pământul suferințelor noastre zilnice, nimic n'are consistență, după doctrina creștină. Totul este trecător, totul este cort schimbător al lucrurilor, totul trece, totul piere...

Orice fericire creată de om, în afara valorilor religioase, nu are nicio consistență. Atributul permanenței îl au numai valorile spirituale, iar ele se transcend într-o altă ordine de viață, unde omul trebuie să-și adune comoara sa.

Realitatea morții trebuie să interpătrundă tot mai mult gândirea și simțirea modernă. Cu cât mai palpabilă și mai tulburătoare va fi realitatea uneia, cu atâta va fi mai impalpabilă și mai liniștitoare realitatea nemuririi.

Cu singurul său sprijin moral, nemurirea, omul modern trebuie să călătorească pe drumurile eternității, învățând din ce în ce mai bine voia Domnului nostru Iisus Hristos, care a murit pentru noi pe cruce, valorificând, în eternul său preț pentru noi, nemurirea.

Căci ce ne-am fi făcut noi fără Hristos, cel răstignit pe cruce, sau ce ne-am face fără de El în involburata mare de patimi a zilelor noastre?

Creștinismul populează nemurirea cu amenințări pentru fiecare dintre noi. Așa a hotărît înțelepciunea divină, la începutul nostru de manifestare în lume, și a hotărât bine...

Nemurirea devine, astfel, un corectiv moral, un îmbold, o forță dinamică, pentru viața noastră pământească. Noi oamenii trebuie să ne ostenim a o cuceri cu prețul obiditelor noastre nevoițe, pe drumul greu al calvarului, suit acum două mii de ani de seamănul nostru dumnezeiesc, care ne-a învățat a suferi și a nu ne teme de moarte, căci prin ea biruim trupul și răsbim la nemurirea cea neumbrită [V. Loichița, *Despre moarte*].

Prin Iisus, deci, la viață, prin moarte, deci, la nemurire!

Prot. Dr. Petru Rezuș

profesor la Academia teologică din Caransebeș

Biblioteca protopopului Mehadiiei Nicolae Stoica de Hațeg, la 1821

În galeria marilor cărturari dela finea sec. XVIII. și începutul sec. XIX., cu toată vrednicia se înșiră și învățatul protopresbiter al Mehadiiei, *Nicolae Stoica de Hațeg*.

Pelângă îndatoririle sale oficiale, împlinite cu rară punctualitate, — dupăcum putem constată aceasta din protocoalele și matricolele parohiale și protopresbiterale, rămase până în zilele noastre — mai nutria și o deosebită dragoste pentru carte. Cunoștința de limbi, căci vorbea, pelângă limba maicii, încă și latina, germana, sârba, greaca, și dacă și nu va fi vorbit poate la perfecție franceza și italiana, în tot cazul le va fi cunoscut bine. Deduc aceasta din cărțile și dicționarele ce au făcut parte din biblioteca sa.

Râvna sa nu s'a mărginit numai la împrărierea de cunoștințe întru satisfacerea orgoliului său individual, ci își găsea bucuria mai ales în dorința de a învăța și pe alții, — în prima linie pe frații săi români, pentru că doară tot ce a rămas dela mâna lui, a fost scris românește.

A trăit în acea epocă fericită, când fiii neamului nostru au văzut venită — dacă nu întârziată — vremea, ca toate puterile spirituale să și-le îndrepte de acum înainte spre înaintarea culturală, pentru a ține pas cu celelalte neamuri ce ne încunjurau. Căci prea mult serviseră pe ceie ne stăpâniau și politicește, și b sericește.

Bănatul nostru se poate mândri cu o întreagă pleiadă de bărbați, cari pe atunci îmbrățișaseră științele mai înalte, și cari prin produsele spiritului lor, cu care paralel se întrecuau în povățuirea și îndemnarea în aceeași direcție, s'au impus atenției învățaților din apus. Însuși marele Petru Mațor,¹⁾ dupăce aminteste de toți bărbații *bănățeni*, cari stau în slujba școalei, ca: „Dimitrie Tichindeal, preot în Becicherecul mic, Constantin Diaconovici-Loga, fostul cel întâiu învățătoriu al Schoalei Românești din Peșta, Iosif Iorgovici, a frumoaselor învățături și a filosofiei Doctor, N. Mița“, apoi de protopresbiterii bănățeni Petru Iorgovici al Oraviței, Ștefan de Athanasievici al Logoșului, Ioan Tomici al Caransebeșului, și „*Nicolae Stoica de Hațeg al Mehadiiei*“, că dela aceștia, „cunoscuți întru râvna cea cătră polirea neamului românesc, bună nădejde poate avea publicul“, — încheie cu concluzia, că „*Bănățenii întră Românii cei mai procopsiți se vor număra, măcar că nu au Episcopi din neamul lor*“.

Prin activitatea sa de zelos păstor de suflete, de protector și propagator al învățământului național, dar osebit ca un sânguincios înregistrator

1) Istoria pentru începutul Românilor în Dacia. Buda, 1812, pag. 339—340.

al evenimentelor petrecute sub ochii săi, a lăsat în istoriografia românească urme, cari nu se vor șterge. Nu a lăsat nimic să treacă neobservat de ochiul său ager, din ceace putea să rezulte o cât de mică contribuție la creșterea numelui de Român. Petru istoria Bănatului, și în special al graniței, însemnările sale sunt nespuse de prețioase.

S'a născut în Mehadia la 24 Februarie 1750. Iată cum fixează el însuși acest eveniment pentru posteritate, într'un liturgier slavean tipărit la Moscva:

„In anu 1750 februarie 24 în sâmbăta s. Teodor Tiron sunt născut eu Nicolae Stoica, fecioru Părintelui Atanasie și soției sale Varvara, în casa jupânului Marin Ibraitaru¹⁾ la fântâna Posoda“.²⁾

La 1763, deci la vârsta de 13 ani, îl vedem „la învățătură“ în Timișoara, și mai departe. Reproduc aici însemnările sale proprii cu privire la anii de școală ulterioari, până la „rânduirea în oaste spre turci a fi“ — natural, ca preot militar:

„1763 fui la învățătură eu român aicia la Timișoara, întâiu pentru sârbie, apoi pentru nemție, în anul 1764—1768, și gătai în 1769, când venii iară acasă. Eu aicia fui 1770—3, iară la Timișoara, Verșeț 1774, în Carlovii 1775; 1776 acasă, și aicia mă însurai. 1777 fui diacon, 1778 la început preot în Corni, și mă rânduiri a merge în oaste la Prais,³⁾ în 1784 mă rânduiri a merge în oaste spre Cönland în Nederland, în 1788 mă rânduiri în oaste spre turci a fi“.⁴⁾

Din însemnările sale, cuprinse în Cazania dela Râmnic, 1748, vedem, că tatăl său, „ierei Atanasie Stoica de Hațeg“ fu preot în Râmnic de episcopul Grigorie în anul 1744; în anul (anii) 1744—48 de Uniți fu urgisit rău, în anu 1749 și 1750 veni preot în (Caran)Sebeș, preot din Sebeș fu în Obreja paroh pus“... apoi, că Ioan Georgievici, cu ocazia instalării sale în scaunul episcopal al Caransebeșului, l-a trimis la Mehadia.⁵⁾

Despre tatăl său Nicolae Stoica de Hațeg la anul 1648 al „Hronicei“ sale scrie, că pe timpul opintirilor principilor ardeleni, de a converti pe Români la calvinism, „dascălii și pastorii calvinilor din Saxonia veniți și rumânește învătau aci carte, și nu numai că în școale, ci și în besericile ce le luasă dela clerul rumănesc, rumănește Tatăl nostru și această rugăciune: *Cela ce în toată vremea și în tot ceasul toată ruga*“ deplin rumănește în besericile ungurești a Ardealului și până în anul 1745 au cetitu. *Tată meu și în școală, și în besericile calvinești cu ei au fost și au auzitule în Hațeg*“.⁶⁾

Tot din însemnările sale mai aflăm, că a mai avut o soră, Versavia, născută în Hațeg, și 2 frați: George, care la 1786 a urmat părintelui său în parohia Mehadiiei († 1788), Costa, paroh în Mehadia până la 1824. În diptihul preoților Mehadiiei mai ocără și Cristofor Stoica de (1795—1830), probabil al treilea frate. Atanaie tatăl, dupăce pribegise, de

1) Ibraitar = Überreiter.

2) Cf. Cor. Buracu: Muzeul General Nicolae Cena în Băile Herculane și Cronica Mehadiiei. Turnu-Severin. 1924, pag. 46.

3) Prusiaci (Preussen).

4) Ibidem, pag. 49.

5) Ibidem, pag. 49.

6) Nicolae Stoica de Hațeg. Hronica, inedită.

frica turcilor până la Balaton, în Ungaria, reîntorcându-se, a răposat în Mehadia la 21 Martie 1792, fiind petrecut „cu cinste” de către fiul său Nicolae și încă 4 preoți.

Protopopul Nicolae Stoica de Hațeg a fost, evident, și dânsul în mare măsură preocupat de tendința, la ordinea zilei pe acea vreme, de redeșteptare a neamului nostru, prin ideea originii noastre daco-romane. Toate scrierile contemporanilor săi Șincai, Maior, Clain, Iorgovici, cari îndreptau privirile Românilor spre obârșia lor adevărată, vor fi format lectura sa predilectă. Din „Observațiuni de limbă românească”, de Paul Iorgovici, de ex., el avea 5 exemplare în biblioteca sa.

Contribuția sa la marea operă de generalizare a rezultatelor științifice în privința originii nobile a neamului românesc, a fost: explorarea solului, plin de rămășițe ale gloriei civilizației străbunilor noștri în clasicul pământ al Bănățului. În urma descoperirilor sale arheologice, în jurul Mehadiiei, istoricul nostru bănățean, prof. Traian Simu, îl numește „*primul arheolog român bănățean*”.

În cele următoare voi reproduce titlurile dela toate cărțile, cari au constituit biblioteca sa. Ele se cuprind într-o consemnare scrisă cu mâna sa proprie, și păstrată într'un volum format Folio, cu scoarțe tari, confecționat anume din foi curate, pentru însemnările sale, și în care, între altele, se cuprinde și o „Hronologhie Sfințită”. Este o Cronică, ce începe cu facerea lumii, și sfârșeste cu anul 1722.

Cu alt prilej binevenit mă voiu ocupa, poate, mai pe larg atât de viața sa, cât și de activitatea sa ca scriitor istoric.

Iată lista cărților din biblioteca sa particulară, cum se prezentă ea la anul 1821.

Specification alter und neuer Bücher. Am 23-ten März 1821 des Mehadiar Protopresbyter Nicolae Stoika de Hazeg, wieviell Stück Bücher oder Bände, wie gross, wo gedruckt, die Jahreszeit, und was selbe gekostet haben, in Conventions Münz.

Stück	Format	Benennung der Bücher	Jahre alt	Druck-Ort	Sprache	Preis Fl. Kr.
1	Fol.	Gross Druck Slawisch Evangelii-Buch	1635	Lwow oder Lemberg	slaw.	10'—
2	4°	Das Alt- u. Neuer Rom. Catholischer Deutsch Test.	1705	Maynz	Deutsch	10'—
1	8°	Ganz Heil. Schrift Biblia der Evangelischer	1726	Halle	"	2'—
3	"	3 Stück Verschiedene Bibl. Geschichten	1797	Wienn	slaw.-Deutsch	2'—
1	"	Legend. der Heiligen Röm. Catholisch	1767	Augsburg	D	10'—

Stück	Format	Benennung der Bücher	Jahre alt	Druck-Ort	Sprache	Preis Fl. Kr.
1	8°	Vocabula Lexic. Cornu Copiae .	1774	Lipsiae	D.-lat.	10—
1	4°	Moral-Theologie Wallachisch ¹⁾ .	1796	Blasch	wall.	4—
6	8°	Welt Geschichte Schröckh .	1783	Leipzig	D.	10—
1	"	Alkoran der Türken	1783	"	"	5—
1	"	Quintus Curcius Leben Ale- xandr. 2 Bde	1750	S. Petersburg	slaw.	13:30
5	"	Geschichte aller Slaw. Völkern von Joh. Raics Archimand .	1794	Wienn	"	12—
3	"	Erde Beschreibung Franz Reilli .	1793	"	D.	8—
42	Fol.	Deutsch Land Carten v. Europa .	1789	"	"	12—
4	"	Land Carten aller Welttheilen .	1814	"	"	6—
2	"	Mehrere derg. Land Carten .	1787	"	"	4—
1	8°	Slaw. Erdbeschreibung Paul Solarics (2 Bde)	1804	Venetia	sl.	5—
1	Fol.	Slaw. Erdbeschreiber Paul So- larics	1804	"	"	2—
1	4°	Griselini Temesvarer Banats ²⁾ .	1780	Wienn	D.	6—
3	8°	Phisik Slaw. Ath. Stoiko . . .	1801	Offen	sl.	5—
1	"	Logik Nicol. Schimics (2 Bde) .	1808	"	"	2—
2	"	Französ. Arithm. Geomet. Theor. pract.	1798	Paris	franz.	2—
2	"	Unterrichtungsbuch. Glaub. Sit- tenlehre. Goffine	1787	Wien	D.	3—
1	"	Predigten des Jahr R. Cath. .	1780	Augsburg	"	2—
2	"	Predig Bibliothek	1782	Troppau	"	2—
1	"	Predig Fleschiers Sittreden .	1758	Augsb.-Ev.	"	1—
2	"	Materie, Reisebeschreibung .	1784	Troppau	"	2—
1	Fol.	Apostelbuch für Wallachische Kirchen	1784	Bukuresty	w.	7—
5	4°	Predigten in der Wallachischen Sprache ³⁾	1811	Offen	"	10—
1	"	Pfarrers Schuldigkeit. Slaw. Spr.	1777	Moskva	sl.	3—
1	"	Abra Laub. Hütte Sitten. Con- cepten	1722	Wien	D.	4—
1	8°	Französ. Biblisch. Figurenbuch für Mahler	1722	Paris	fr.	2—
1	"	Lat. Melchior de Iarc	1554	Lugduni	lat.	2—
1	"	Deut. Universal Historie . . .	1726	Iena	D.	3—
1	"	Oeconom. für Bauersleut. alt .	1725	Wien	"	—30
1	"	Slaw. Esops Fabeln von Dos. Obrado Dositey Obradovich .	1788	Leipzig	sl.	3—

1) Theologia moralicească de Samuil Clain. — 2) Geschichte des Temeser Banats in Briefen. — 3) „Prediche“ de Petru Maior I-III. Buda 1810—11.

Stück	Format	Benennung der Bücher	Jahre alt	Druck-Ort	Sprache	Preis Fl. Kr.
1	8 ^o	Slaw. Italiaen Gramatik Vincent Lustina ¹⁾	1794	Wien	sl.	3—
1	"	Deutsch Italiaen Gramatik . .	1766	Wien	D.	2—
1	"	Anecdoten Lexicon Deutsch . .	1784	Berlin	"	1—
1	"	Der 4. Band 100 dergleichen . .	1784	Wien	"	1—
1	"	A. B. C. für grosse Kinder . .	1782	Wien	"	—30
1	"	Reise Freyh. Münchhausen . .	1810	Cöln	"	1—
1	"	Lebens Geschich. Mar. Ther. König Ung.	1743	Wien	"	—30
1	"	Briefe Pabst Cle. 14 Ganganeli .	1776	Leipzig	"	2—
1	"	Gross Exercir Buch mit Pläne .	1753	Wienn	"	2—
1	"	Gross Catechism B. der Russ .	1751	Wratislavia	Lat.-Griech-Deutsch	3—
1	"	Slaw. Gramatik Carlov.(itz) Pav. Nenadovich	1755	RIMNIK Kleine Wallachey	sl.	2—
1	"	Epictit Stoic. Kevit Slaw. . .	1759	S. Petersburg	"	1 30
1	"	Ursachen des Russ. Svedisch Krieg Petersb.	1722	"	"	1 30
1	"	Slaw. Evig Calender etc. . . .	1783	WIEN v. Szaria Orphelin	"	2—
1	"	Slaw. Kellers Unterricht Pod-rumar	1783	Wien	"	1 30
1	"	Slaw. Theologie Archim. Platons. Moyseus Putnik Erzbischof .	1784	Wien	"	—30
1	"	Bibl. Erbauungsbuch Gross Catechismus	1788	Erlangen	D.	1 30
1	"	Hundert Historienbuch			"	—30
1	"	Pfarrers Sohn Geschichte von England	1804	Erfurt	"	—30
1	"	Capuas Abfahl	1797	Prag	"	—30
1	"	Reise Bonapart Franz nach Egipten	1798	Wien	"	1—
1	4 ^o	Histor. ali. Slaw. Völker v. Pet. Grossen	1722	S. Petersburg	sl.	2—
1	"	Wallach. Psalmbuch aus Hebreischen	(1562 ²⁾)	Belgrad, Carlsburg Georg Rakoczi	W.	4—
1	"	Wallach. Psalm. ganz in Versen gemacht	(1524 ³⁾)	Sucsava Furst d. Step. Petru Vodă	W.	5—
1	8 ^o	Slaw. Russ. Csaslov	1745	Kievo	sl.	4—
1	4 ^o	Akathist Buch aller Heiligen .	1722	"	"	2 30
1	8 ^o	Militair Regiment	1765	Wien	D.	—30

1) Vichentie Lustina, arhimandrit al Mănăstirii Mesieciu, jud. Timiș-Torontal.

2) Psaltirea Belgrad (Alba-Iulia), corect : 1651.

3) Psaltirea... pre limba rumânească... pre versuri tocmită... de Dosoftei. Uniev. nu Suceava, corect: 1673. Greșala provine de acolo, că la finea primei prefețe Dosoftei semnează: „Rugătorul mării tale smeritul Dosoftei Mitropolit Sucavskii...”

Stück	Format	Benennung der Bücher	Jahre alt	Druck-Ort	Sprache	Preis Fl. Kr.
1	8 ^o	10 Geboth Gott. Auslegung . .	1791	Wien	D.	2 —
1	"	Latein Theologisches	1747	"	lat.	—30
1	"	Latein u. Deutsches Gramatice .	1785	Posonii	D.-lat.	—30
1	"	Deutsch Francoi Wörterbuch, Dialog	1799	Berlin	D.-franc.	1'30
1	"	Deutsch Französ. Sprachlehre .	1790	Wienn	D.-franc.	2—
4	"	Griechen Römern etc. Geschich- te Kurze	1754	"	D.	2—
1	"	Für die Hungarische Krone .	1790	"	"	—30
1	"	Statistik Milit. Gränze	1817	"	"	4—
1	"	Alt Francois Italiän. Dittionario .	1678	"	franz.-it.	—30
1	"	Slavonisch Latein Gramatik . .	1747	—	sl.-lat.	—30
1	8 ^o	Slavjan. Psalm-Buch	1764	Venetia	sl.	1'30
1	"	Slavjan. Csaslov-Buch	1764	Venedig alt	"	—30
1	"	Slavjan. Csaslov-Buch ganz neu	1770	Moskva	"	1'30
2	"	Slavjan. Csaslov-Buch alt ge- rissene	1785	Wien	"	1—
1	"	Wallachisch Pedagog. Methode Bücher. ¹⁾ 9 Exempl. a 2 fl. 15 .	1818	Offen	w.	20—
1	"	Hundert Viertel Tatar Istorien .	1738	Leipzig	D.	—30
1	"	Medicin Leiden	1793	Hochenzoblern	"	—30
1	"	Mittel für kranke Pferde	1790	Temesvar	"	—10
1	"	Gedanke von Besessenen	1749	Halle	"	—10
5	"	Slavjan Kloster Mesics. Zlatiza Viken. Lustina	1798	Offen. Werschoz	sl.	—25
1	"	Seiden Kultur Unterricht Wer- schez	1795	Offen	D.	—10
1	"	Gelerts Fable u. Erzählungen .	1783	Leipzig	"	1'30
1	"	Französische Dames Instruction	1764	Wien	lat.	—10
1	"	Gebeth buch Klein	1794	"	D.	—5
1	"	Ospokoinoi Zivni, Alexii Vezil- lics Joseph Ioano. Schakabent Bischof	1788	"	sl.-wall.- lat.-franz.	—30
1	"	Dialogism Dogmatis Glauben. Slaw.	1785	"	sl.	—30
1	"	12 Pasion Ewangellien Slaw. Damian Kaulicii Neusatz . .	1791	"	"	1—
1	"	Historisch Frag für Bohäm u. Moravia	1796	Offen	"	—30
1	"	Slaw. Klein Gebeth Buch schön gebunden	1770	Kiev, ganz neu	"	1—

1) Pedagoghia și Methodica pentru învățătorii Shoalelor orășenești și satești, de Villom,.... tradusă și prefăcută de Naum Petrovici.

Stück	Format	Benennung der Bücher	Jahre alt	Druck-Ort	Sprache	Preis Fl. Kr.
1	8 ^o	Slaw. Klein Istorie Slawisch Völker. Paul Iulinaz. . . .	1769	Wien	sl.	1'—
1	"	Ser(bisch?) Beltordus	1807	Offen		—
1	"	Deutsch Griechisch, wer ist der Wallach?	1808	"	D.	—'30
1	"	Apoftegmata Sitten u. Lehren Slaw	1765	Petersburg	sl.	—'30
1	"	Slaw. Lied. Belgrad der Drak und Adler	1791	Wien	"	—'30
1	"	Servianer Lied u. Ursachen . .	1804	Offen	"	—'30
1	"	Servisch Traurig Lied, unbekannt	—		"	—'10
2	"	Klein. Slaw. Istorisch. Lied. Obradovics	1802	" a-10	"	—'20
1	"	Slaw. Lied. Maxim Raschics. Pfarrer	1807	"		—
2	"	Slaw. Spiele Neid für die Schuhe Fernando u. Iarika .	1805	" a 10 kr	sl.	—'20
2	"	alte, Donatus Latino German .	1753	Wien und Slawjan		—
			1767	Slaw.	Latein a 5 x	—'10
1	"	Wunder der Strohholm	1753	W.	D.	—'5
1	"	Neu Jahrs 1820 Geschenk. Wallach	1800	Offen	D.	—'5
1	"	Wiener Congres. 1814. Spass .	1814	Wien	D.	—'5
1	"	Taschen Spiell. nicht ganz . .	—	"	D.	—'4
7	"	Contentus Mundi in Carmen Latein Illyricum versum . .	1785	Esseg a 1 fl	sl.	7'—
3	"	3 Weiss auch geschriebene Protocolla	—			2'—
1	"	Wallach klein Beth Buch alt ¹⁾ .	1745	Rimnik Wallachey	w.	2'—
1	"	Gesänge Slav.	1790	W	sl.	—'30
1	"	Wallach. Napoleon wer er war und wer ist er ²⁾	1813	Offen	w.	—'20
1	"	Wallach. Sittenlehre ³⁾	1815	"	"	—'20
1	"	Wallach. Moral Sitt. lehre ⁴⁾ .	1813	"	"	—'20
1	"	Wallach. Esops Leben und Fabln ⁵⁾	1800	Cibinum	"	—'20
1	"	Wallach. Feyertag Gesänge . .	1819	Offen	"	—'10

1) Ceaslovul. — 2) Corect: 1815. — 3) Înțelepte învățăături... pentru îndreptarea năravurilor, de Ioan Tincovici. — 4) Îndreptări moralicești tinerilor foarte folositoare. Cu cheltuiala jupânului Ioann Logofet, Negoțitorului și Cetățeanului din Timișoara tipărite. Buda. 1813. — 5) „Bibliogr. rom. veche“ nu cunoaște această ediție de Sibiu.

Stück	Format	Benennung der Bücher	Jahre alt	Druck Ort	Sprache	Preis Fl. Kr.
1	8°	Wallach. Aufisterung zum Studiren ¹⁾ Grig. Obradov(ici)	1811	Offen	w.	—10
1	"	Wallach. Lied der Wallachen Joh. Theod(orovici) ²⁾	1813	"	"	—10
1	"	Wallach. Versen zum Gebuhrtsfest, Ath. Puljevich ³⁾	1813	"	"	—10
1	"	Wallach. Lied Urosch Step. Nestorovics ⁴⁾	1815	"	"	—10
1	"	Wallach. Evangelii mit Sittenlehre. Schuldfr. Dim. Eustatievich ⁵⁾	1790	Hermannstadt	"	1 30
1	"	Wallach. Economibuch Grig. Obradov. ⁶⁾	1807	Offen	"	—30
1	"	Wallach. Bukovna Kirchn Buch ⁷⁾	1799	Cibinum	"	—20
2	"	Wallach. Kathechisen Bücher	1800	Offen	"	—30
2	"	Wallach. A. b. c. Büch. auch Slawisch	1800	Offen	"	—30
1	"	Wallach. Sitten lehr Buch. Dosit Obradovich	1799	W.	"	—30
10	"	Wallach. alt Callenders mehr Jahren zur Unterhalt.	1799	—	"	—30
10	"	Deutsch Callenders mehr Jahren zur Unterhalt.	—	—	Deutsch	—30
24, 8°		Slav. Ritual Bücher	—	Moskva u. Venedig	slaw.	2—
1	4°	Wal. Ritual Buch	—	Rimnik	wall.	5—
1	8°	Deu. Method B. Schullehrer	—	Wien	D.	—20
5	"	W. Wall. Sprache Observationen ⁸⁾ 5 Exemplare a 30 x	1799	"	W.	2 30
5 Fol.		Slaw. Bilder des Ierusalims 5 Exemplare a 1 fl.	—	"	sl.	5—
1	8°	Wal. 100. Jahrig Calendar ⁹⁾	1814	Offen	w.	1 10
2	"	Wal. Geographie ¹⁰⁾	1814	"	"	2—
1	"	Wal. Rost de Poesie Paris Mumuljanu	1820	Bukurestj	"	1—
1	"	Wal. Magazin Georg Oprjanu ¹¹⁾	1821	Offen	"	1—

1) İndemnare cătră inv   t  ra tinerimei rom  ne  ti. — 2) C  ntare despre începutul   i starea de astăzi Românilor, de I. Teodorovici—Nica. — 3) Versuri la Na  terea Domnului de Gheorghie Montan Tipărite cu ajutoriul onoratului Domn Athanasie Pulievici, Nego  itoriu   i Cetăţean   n Pe  ta. — 4) Versuri... Domnului Uro   Ștefan Nestorovici,... dedicate prin Naum Petrovici. — 5) Dezvoaltele   i t  lcuitele Evangheliei, Sibii. 1790. — 6) Carte de m  n   pentru bine or  nduita Economie, de Grigorie Obradovici. — 7) Bibliogr. rom. v. nu o cunoaște. — 8) Observa  ii de limba românească. — 9) Calendaru pre 100 de ani. — 10) Gheografia sau Scrierea p  m  ntului, „.... de un iubitoriu de neamul românesc pre Rom  nie t  lm  cit  . — 11) Lui Gheorghie Oprian   i   chin   Zaharie Carcalechi Partea I. a „Bibliotecii Rom  ne  ti“, cu cuvintele: „de bun neam născutului   i onoratului boeriu Gheorghie Oprian“.

Deci 136 de opuri, în 246 de volume, resp. exemplare, într-o bibliotecă particulară, la 1821 ! Este un criteriu deciziv pentru râvna de carte alui Nicolae Stoica de Hațeg, și acest fapt este cu atât mai îmbucurător, cu cât dânsul a făcut parte din clericii românești ai Bănățului.

Faptul, că din unele opuri se află în bibliotecă mai multe exemplare, ca:

Weltgeschichte de Schröckh, Leipzig, 1783	6 expl.
Geschichte alter Slawischer Völker, Wien, 1794	5 „
Predigten (de Petru Maior), Buda, 1811	5 „
Geschichte der Griechen u. Römer, Wien, 1754	4 „
Pedagog. Methode-Bücher, Buda, 1818	9 „
Slavjan, Kloster Mesics, Zlatiza, Buda, 1798	5 „
A. b. c. Buch auch Slawisch, Buda, 1800	2 „
Calendare ro . . pe mai mulți ani	10 „
Calendare germ. pe mai mulți ani	10 „
Wall. Sprache Observationen (Paul Iorgovici), Buda, 1799 . .	5 „
Geographie (rom.), Buda, 1814	2 „

etc., dovedește, că Stoica de Hațeg fie că le-a comandat dela autorii lor, fie că i-s'au trimis de către aceștia, în urma legăturilor personale ce va fi avut cu dânsii, spre desfacere, el, în purtarea sa de grijă de preoții și învățătorii săi, nu va fi pregetat să-i provadă cu mijloacele de cultivare tot mai mult a lor.

Iată un titlu de recunoștință, ce acest vrednic protopresbiter și-a asigurat din partea tuturor urmașilor din neamul nostru.

Dr. Dimitrie Cioloca

Valori teoretice și valori morale

Există valori teoretice și — cu riscul de a provoca zâmbetul cu anumit înțeles al unora — trebuie să spunem că există și valori morale.

Cele dintâi au, pe cât se pare, o obârșie biologică, fiind legate de trebuința de orientare în lume a insului, de trebuința de a pune rânduială în mulțimea impresiilor care dau buzna în desordine spre încăperile sufletului, pe toate porțile celor cinci sau șase simțuri.

Prin activitatea sa de cunoaștere, omul identifică realitățile inconjurătoare în formele, însușirile, modurile lor de a ființa și de a se raporta unele la altele, le orânduește sub imperiul anumitor legi și — construiește astfel un univers în lăuntrul căruia se poate mișca nu numai fără stinghere, dar chiar ajutat în trebuințele și năzuințele sale de către lucrurile și forțele naturii.

Rezultatele activității de cunoaștere sau valorile științifice au, așa dar, menirea de a sluji drept mijloace pentru apărarea și promovarea vieții — să-i zicem biologice — a omului. Cu alte vorbe, ele au caracter perseverativ, adică cheazăușesc perseverarea în viață a omului.

Dar valorile teoretice au și alte însușiri. Ele satisfac adâncă trebuință a sufletului omenesc de a cunoaște pur și simplu, de a cunoaște desinteresat, de a pătrunde cât mai mult în tainele lumii celei din afară și ale celei dinlăuntru.

Satisfăcându-și curiozitatea de a cunoaște, omul își îmbogățește, prin însuși acest fapt, propria sa personalitate, își intensifică conștiința de sine și-i lărgeste orizontul.

Putem spune deci, că valorile teoretice au, și un caracter amplificativ. Ele satisfac adică, cerințele de împlinire și expansiune ale personalității omenesti pe calea gândirii și a puterii spirituale.

Împlinirea personalității însă este un proces de trecere dela un nivel inferior, la o stare de un nivel superior; dela o conștiință cu conținut restrâns, cu orizont îngust, la o conștiință cu conținut mai bogat, cu mai sporită putere de răzbatere, de înțelegere. Adevărurile științifice la cari poate ajunge cineva sau pe cari și le poate impropria, pot fi îmbogățite cu alte adevăruri; acelea, la rândul lor, pot fi și ele sporite, etc. Aceasta înseamnă că valorile teoretice sunt adiționabile sau, cum se mai zice, integrabile. Caracterul integrabil al valorilor teoretice asigură progresul științelor. (T. Vianu. Intraducere în teoria valorilor. Passim).

Prin caracterul acesta al lor de a fi integrabile, s'ar părea că ele, valorile teoretice, sunt despoiate de dimensiunea desăvârșirii, a plenitudinii. Dar faptul că există un progres dela un adevăr la altul ține nu atât de natura adevărului, cât mai cu seamă de îngustimea conștiinții axiologice a

omului. Omul nu poate cuprinde dintr'odată în absolutitatea lui, adevărul, dar atunci când ajunge în vecinătatea lui el încearcă bucuria plenară pe care numai prezența unei lucruri desăvârșite o poate procura. Chiar și atunci când conștiința îl atinge sub un anumit unghiu și numai într'un anumit punct, adevărul poartă pecetea plenitudinii, a desăvârșirii caracteristice adevărului întreg, așa cum o scântee de aur poartă cu sine toate virtuțile aurului, măcar că-i numai o scântee.

Adăugăm că valorile teoretice se situează în categoria valorilor spirituale și libere. *Spirituale*, în înțelesul că ele nu sunt legate de un suport material, ci de un ansamblu de abstracții și simboluri; *libere*, în înțelesul că ele nu-s legate de o anumită formă de exprimare precum sunt cele estetice. Frumosul exprimat, de pildă printr'un tablou, nu poate fi exprimat decât prin acel tablou; dar adevărul teoretic exprimat printr'o anumită formulă, poate fi prins și într'o altă formulare, fără ca adevărul respectiv să sufere vreo alterare.

Spuneam la începutul acestor rânduri că — oricât nu le-ar conveni unora — mai există și valori morale.

Întâia trăsătură caracteristică a lor e că n'au alt suport decât lumea persoanelor. Valorile estetice pot avea și alte suporturi. Cerul înstelat, un apus de soare, un colț din natură pot fi suporturi de frumos precum purtător de frumos poate fi sufletul unui artist, un tablou, un poem, un monument, etc. Tot așa, valorile economice. Și acestea pot locui în substratul a diverse suporturi cu excepția persoanelor omenești. Valoarea comestibilă a unui fruct bunăoară, poate fi identificată și în alte soiuri de fructe sau bunuri alimentare, dar în niciun caz în persoana care-l gustă. (Când auzim de canibali, ne cutremurăm și ne pierdem liniștea și tihna pentru zile și săptămâni dearândul, chinuți de gândul cum am face să-i ridicăm și pe aceia la conștiința valorii de neajuns a oricărei persoane omenești).

Valorile morale însă nu-și găsesc în lumea asta alt punct de reazem și altă cale de răzbatere în substanța vieții decât aceea a persoanei omenești; singură aceasta e capabilă să sesizeze pretențiile ordinii morale și să le realizeze.

Dar același lucru s'ar putea spune și despre ordinea juridică, politică, etc. Nici acestea nu se pot realiza decât tot prin mijlocirea persoanei omenești. Atunci care e specificul valorilor morale?

Raportarea la libertate, aceasta este cea mai caracteristică trăsătură a valorilor morale. Valorile economice sunt legate de constrângerea instinctului de conservare. În mare măsură și cele științifice sunt legate de același instinct. Cele estetice sunt legate oarecum de constrângerea talentului. Valorile juridice sunt condiționate de forța organizată. Tot așa și cele politice. Singure valorile morale iau ființă prin intervenția liberă pentru dănsule. Foamea te silește să cauți bunuri comestibile, talentul — să crezi opere artistice; forța publică — să mai dai atenție și dreptății, dar nimeni nu te constrânge să fii milos, blând, nobil, gata de sacrificiu etc. Mila, blân-dețea, noblețea, spiritul de sacrificiu, iubirea, etc. nu prind ființă concretă decât prin mijlocirea libertății. Nu ești milos, blând, nobil, etc. decât în măsura în care lupți să-ți dobândești asemenea calități. În afara deciziunii libere pentru ele, valorile morale rămân niște simple abstracții, incapabile să se încorporeze, prin forță proprie, în curgerea vieții. Dar, în afara deciziunii libere pentru valorile morale, nici omul nu se poate realiza în ceea

ce are el mai specific. Nu e de conceput demnitate personală în afara viețuirii morale.

Spuneam că însușirea cea mai caracteristică a valorilor morale este raportarea lor la libertate. Dar ele mai au și, alte însușiri. Spre deosebire de celelalte valori sesizarea și înfăptuirea valorilor morale angajează și actualizează toate virtualitățile lui fizice și spirituale. Realizarea valorilor estetice, juridice, economice, etc., lasă în odihnă sectoare întinse ale aptitudinilor și energiilor personale. Ca să înfăptuești însă, valoarea să zicem a iubirii, trebuie să-ți mobilizezi și încordezi la maximum toate puterile inimii, voinții, mîinii și ale întregii tale făpturi. În nicio altă atitudine omul nu e mai totalitar angajat ca în atitudinea morală. De aceea, cunoașterea firii unui om nu răzbate până în vecinătatea realității decât atunci când e întreprinsă prin prisma atitudinii lui morale. Din aceeași pricină, atitudinea morală a cuiva îi poate pecetlui definitiv destinul.

Dimensiunea desăvârșirii este o altă caracteristică a valorilor morale. Ele nu se pot epuiza niciodată în faptele prin care omul se străduiește să le realizeze. Oricât de mult ai înfăptui din valoarea nobleții ori iubirii, nu vei putea ajunge niciodată în situația de a te crede îndreptățit să spui că dincolo de ceea ce ai înfăptuit tu ca noblețe și iubire, nu mai există și alte trepte mai înalte ale acestor valori.

Prin însușirea aceasta a lor, valorile morale ni se revelează înzestrate cu virtutea de a fi creatoare în înțelesul că amplifică și intensifică energia spirituală și o țin mereu în tensiune, solicitând-o către alte realizări. În același timp valorile morale sunt aderente, adică sunt adânc solidare cu suportul lor personal. Aderența lor la persoane nu le desființează generalitatea. Milla, blîndețea, bunătatea, noblețea, iubirea, ființează, în valabilitatea lor întinsecă, dincolo de lumea persoanelor, dar în realitatea vieții ele nu răzbat decât prin intermediul liberei hotărîri pentru dînsese a persoanelor omenești. Odată cuprinse de către spiritul cuiva, valorile morale rămân solidare cu el, modelându-l după exigențele proprii, și modelându-se, la rândul lor, după specificul fiecărei individualități. Încât, oșebit de valabilitatea lor uniformă în sfera idealității, valorile morale au și o valabilitate specifică persoanelor cari le cuprind, rezultată, aceasta, din fuziunea și aderența lor cu valoarea specifică a fiecărei persoane. Milos, blînd, nobil, iubitor e și A și B, C, D, etc. Dar milla, blîndețea noblețea, iubirea lui A prezintă o nuanță deosebită de aceea a lui B, C, D, etc. Tot așa milla, blîndețea etc. lui B ni se înfățișează cu o tonalitate alta decât aceea a lui A, C, D, etc. În trecerea lor din sfera ideală în sfera concretă a vieții, valorile morale primesc amprenta specifică subiectului făptuitor.

Era să trecem cu vederea o altă însușire a valorilor morale, cel puțin tot atît de importantă ca și aceea a raportării lor la libertate. E vorba despre obligativitatea necondiționată a acestor valori. Din sfera idealității lor, ele lansează neîncetat către libertatea omenească, chemarea porunci-toare de a se hotărî și acționa fără ezitare în sensul indicat de dînsese. Temeiul acestei obligativități necondiționate — am zice temeiul secundar — îl constituie necesitatea cuprinsului lor pentru salvarea și desvoltarea naturii ei morale. Diferența de nivel dintre valoarea binelui în sine și valoarea binelui concretizat de către persoana omenească face ca binele să se prezinte poruncitor conștiinței personale. În clipa în care s'ar ajunge la o

nivelare între binele în sine și binele personal, imperativul categoric și ar pierde orice înțeles.

Spuneam mai sus că între altele, valorile morale au și însușirea de a fi aderente la persoanele omenești. Adăugăm acum că obligativitatea necondiționată a acestor valori subliniază odată mai mult caracterul lor aderent. Fără această aderență, imperativele categorice prin care valorile morale își vestesc pretențiile ar răsuna în gol. Adică fără această aderență la persoana omenească, valorile morale ar înceta de a mai fi morale.

Dacă ar fi să zăbovim o clipă asupra raporturilor dintre valorile cu cari ne ocupăm, am sublinia că în antichitate ele n'au cunoscut o diferențiere lămurită. Vorbeau, firește, și cei vechi despre știință și despre etică, despre cunoaștere și fapta morală, despre adevăr și despre bine sau despre valori teoretice și valori morale, dar uneori le puneau pe cele din urmă în subordinea celor dintâi, alteori, întors, pe cele dintâi, în dependență de cele din urmă. Uneori socoteau că virtutea e dependentă de cunoaștere, de luminarea minții cu privire la binele moral. Ca să faci binele, zicea Socrate, nu-ți trebuie altceva decât să-l cunoști. Odată ce ai ajuns să-ți dai bine seama de ce este virtutea, nu-i cu putință să nu te străduiești a o și practica, nu-i cu putință să nu devii virtuos. Rău e numai ignorantul. Înlăturând ignoranța asigurăm prin însuși acest fapt înlăturarea răutății din lume.

Cu alte vorbe, pentru Socrate valorile morale erau dependente, subordonate valorilor teoretice. Așa rezultă din unele rostiri ale lui. Din altele însă, rezultă că știința se află în subordinea binelui. „Reține — zice Socrate lui Glaucon — reține ca lucru sigur că, ceea ce răspândește asupra cunoștințelor dobândite lumina adevărului, ceea ce conferă sufletului putința de a cunoaște, este ideea binelui. Și să ții seama că ea este principiul științei și adevărului întrucât acestea sunt din domeniul inteligenței. Oricât de frumoase ar fi știința și adevărul, tu n'ai să te nșeli cugetând că există ceva și mai frumos. Precum în lumea vizibilă suntem îndreptățiți să gândim că lumina și vederea au un oarecare raport de asemănare cu soarele, dar că e fals să spunem că ele sunt soarele însuși, tot așa, în lumea inteligibilă știința și adevărul pot fi privite ca imagini ale binelui, dar este nedrept să le luăm drept binele însuși, deoarece natura binelui trebuie privită ca infinit superioară (Platon. *L'État ou la République*. VI, 5, 5).

Textul e limpede. Nu adevărul are în subordinea sa binele, ci binele iradiază din substanța lui adevărul.

Aristotel, pe cât se pare, subordonează valorile etice la cele intelectuale. În concepția Stagiritului, „sinea adevărată a omului” este cugetarea. De aceea activitatea specifică a omului „nu poate fi decât cea teoretică sau contemplativă”. Activitatea teoretică este mai importantă decât oricare alta, mai întâi fiindcă intelectul este partea cea mai excelentă din noi. Apoi, pentru că mai ușor putem gândi sau contempla statornic, decât făptui ceva în exterior; contemplarea procură plăcere desinteresată, procură mai multă liniște sufletească decât activitatea practică, etc. (*Etica Nicomahică* IX, 4; X, 7, etc).

O diferențiere a valorilor teoretice de cele morale ne-o dă, între alții, Kant. Pentru filosoful dela Koenigsberg, suprema valoare morală este datoria. În concepția kantiană, binele este identic cu datoria și datoria, identică cu binele.

Binele însă, nu poate fi de un fel pentru unii, de alt soi, pentru alții. El trebuie să fie unul și același pentru toți oamenii din toate timpurile și din toate locurile. Adică el trebuie să aibă caracterul de generalitate și necesitate, ca orice adevăr științific.

Dar aceste însușiri nu și le poate asigura binele moral decât cu condiția de a refuza să-și ia ființă din vreun alt izvor decât acela al rațiunii. După cum, prin categoriile ei înăscute, rațiunea asigură caracterul de generalitate și necesitate al adevărului, tot așa, prin categoria înăscută a legii morale se asigură generalitatea și necesitatea binelui.

Cu alte cuvinte, după socoteala lui Kant valorile morale sunt oarecum subordonate categoriei adevărilor științifice, ele trebuind să imite și să se investimânteze în forma logică a acestora din urmă.

Dintre urmașii lui Kant amintim pe Fichte care situează valorile morale la un nivel superior tuturor celorlalte categorii de valori. El merge chiar până la divinizarea binelui moral. „Ordinea morală vie și dinamică este însuși Dumnezeu. De un alt Dumnezeu n'avem nevoie și nici n'am putea înțelege un altul” — scrie undeva filosoful. Iar un cunoscător în materie de filosofie și istorie a valorilor, adaugă: „Precum Fichte a îndumnezeit moralitatea, așa un Hegel a îndumnezeit Statul, iar Marx economicul” (Kraus. Die Werttheorien, 124).

Pe aceeași linie își dezvoltă concepțiile lor și filosofii pragmatisti. Și pentru aceștia binele este suprema valoare din care se desprinde ca o specie a ei, valoarea adevărului.

Dar în ce constă binele după concepția pragmatistă?

Bine e tot ceea ce, în vreun fel oare care, e folositor vieții. Rău e tot ceea ce împuținează puterile vieții. Adevărul, întru cât e folositor vieții, e și el un fel de bine. „Îngăduiți-mi să spun — scrie W. James — că adevărul este un mod al binelui și nu cum se acceptă obișnuit, o categorie deosebită și coordonată binelui” (Der Pragmatismus, Leipzig, 1908, p. 48).

Așa dar, valorile morale au fost când subordonate, când supraordonate valorilor teoretice, sau întors: uneori știința a fost situată mai presus, alteori pe o treaptă inferioară moralei.

În realitate niciuna din aceste categorii de valori nu poate fi redusă la cealaltă. Valorile morale nu pot fi deduse din cele teoretice și nici acestea din urmă nu pot fi deduse din cele dintâi.

Privite în substanța lor și unele și celelalte ființează ca esențialități individuale, fiindu-și suficiente în desăvârșirea lor. Pentru a ființa ca valoare, adevărul n'are nevoie să fie tutelat de bine, după cum nici acesta ca să subsiste ca valoare, n'are nevoie de tutela adevărului. Considerate în ființa lor, binele și adevărul ni se înfățișează ca valori coordonate.

Coordonare însă, nu înseamnă separare. În subiectul concret care le afirmă, le trăiește, le practică, valorile teoretice sunt strâns legate de cele morale, după cum și cele morale sunt în strânsă corelație cu cele dintâi.

Savantul care trudește pasionat de îndeletnicirea lui și care și îndrumează toate eforturile în direcția verificării unei formule, a precizării unui adevăr, a formulării unei legi, savantul acesta, prin însăși angajarea sa în efortul muncii, crează condiții prielnice dezvoltării în sufletul său a unei întregi serii de virtuți morale. Mai mult: munca științifică încordată, perseverență, desfășurată sub semnul voinții de a cunoaște adevărul, duce la realizarea efectivă în sufletul cercetătorului, a unor valori morale.

Astfel, cercetarea științifică implică cu alte vorbe, obiectivitatea cea mai strictă. Deprinderea de a fi obiectiv însă în cercetările științifice, duce, pe plan moral, la dezvoltarea virtuții dreptății. În regulă generală, un cercetător obiectiv este, în relațiile sale cu semenii, un om drept.

Dar munca științifică duce la dezvoltarea și a altor virtuți. Munca pentru precizarea și formularea unui adevăr e împreună adesea cu neazuri multe, cu suferințe grele și cu multe riscuri. Încât, cel angajat cu tot dinadinsul în urmărirea unui adevăr, a unei idei, e pus în situația de a duce aspră luptă cu sine însuși cu dorințele, interesele, tendințele sale egoiste, precum și cu atâtea piedeci exterioare, adică de a realiza stăpânirea, de sine, cumpătarea, liniștea lăuntrică și curajul fără de care nu-i posibil efortul științific susținut.

Ajuns la cunoașterea adevărului urmărit, omul de știință își poate da seama decât de puțin a izbutit să cunoască și decât de mare este încă taina care-l înconjoară. Într-o asemenea împrejurare sufletul savantului se poate simți copleșit de o adâncă smerenie. Iar din virtutea smereniei pot înmuguri: îngăduință, toleranță, bunăvoință, respect față de semenii, față de cei ce afirmă o altă părere, o idee deosebită, o altă concepție. Adevărata știință dă, celui ce-o cultivă, sentimentul relativității puterii de cunoaștere și de aceea sub regimul ei nu poate prinde, nu se poate dezvolta dogmatismul rigid, fanatismul exclusivist, lipsa de respect, față de concepția și personalitatea altuia. Privită prin prisma urmărilor la care știința autentică poate duce afirmația celor vechi: răutatea izvorăște din ignoranță, este în mare măsură adevărată. Numai un ignorant, numai unul căruia îi e strein spiritul științific poate cădea în grava greșală de a se comporta cu dispreț și lipsă de îngăduință față de concepțiile altora.

Încât, trăirea valorilor teoretice cu toate virtualitățile cuprinse într-însele poate duce la dezvoltarea și trăirea valorilor morale. Cu alți termeni: știința autentică poate duce la morală.

Dar trebuie să adăugăm că și morala poate duce la știință. Cel ce trăiește de pildă valoarea respectului de sine, a demnității proprii nu va neglija să-și dezvolte și inteligența, nu va neglija să se străduiască a-și da seama de realitățile înconjurătoare, ci se va strădui să pătrundă cât mai mult în tainele firii adică se va strădui ca, pe cât îi va fi cu putință, să facă și știință.

Spuneam că trăirea adâncă, consecventă, a valorilor teoretice *poate* duce și la trăirea valorilor morale și întors, trăirea valorilor morale *poate* duce la știință. Aceasta înseamnă că e cu putință și aceea ca o categorie de valori să rămână străină de cealaltă categorie. Și de fapt experiența ne arată că au fost și sunt savanți cărora li s'ar putea obiecta multe din punctul de vedere al vieții lor morale și tot așa sunt oameni cu viață morală aproape ireproșabilă, dar streini de ceea ce se cheamă o temeinică pregătire științifică.

Acum, dacă cineva ne-ar pune întrebarea: între un om învățat dar fără viață morală și un om neînvățat dar cu viață morală pe care ar trebui să-l preferăm? — am răspunde: ar trebui să-l preferim pe cel cu viață morală, deoarece într-o personalitate morală specificul omenească, demnitatea omenească este mai satisfăcută, mai realizată decât într-o personalitate științifică.

Prot. Dr. D. I. Belu

profesor la Academia teologică, Oradea—Timișoara

O ctitorie a lui Ștefan cel Mare puțin cunoscută

Biserica dela Volovăț

(Urmare din Nr. 8-10, 1945)

3. Aspectul și caracteristicile ctitoriei

Biserica dela Volovăț dominează marginea de Miază-Noapte a satului, așezată pe partea dreaptă a drumului ce duce spre Rădăuți și servește de biserică parohială. Alături de casa „pălimarului”, adică a paraclierului, construcție de lemn în elegantul stil țărănesc bucovinean, cu acoperiș în patru table și cerdac, intri în curtea sfântului lăcaș pe sub o turlă de lemn. Observi că nu e curte obicinuită de biserică, ci-i chiar cimitirul. Un „trottoir” scurt și drept din lespezi de piatră îți deschide drum destul de larg, printre morminte, spre ușa de intrare a bisericii. La stânga se înalță clopotnița din lemn, iar la dreapta se înșirue grupuri-grupuri tripti-curii de cruci de piatră, înfipte în blocuri late și dreptunghiulare, sprijinite pe câte patru și șase picioare și acestea toate de piatră. Poate că și azi credincioși cu dare de mână mai așează asemenea cruci în cimitirul din Volovăț. În preajma anului 1930 erau câteva noi, eșite cu mult meșteșug din mâna unui bătrân țaran din Sucevița, care știa să le și împodobească foarte frumos cu potire și struguri de viță de vie în jur.

În mijlocul teilor prea bătrâni, zidul bisericii îți apare puternic și înalt. „Când te apropii de biserică, înălțimea ei te surprinde, înălțime care aduce aminte de Dragomirna, fără a avea totuși supleța și eleganța acesteia”.¹

La exterior te izbește dintr'odată înfățișarea de tot asemănătoare cu biserica dela Rădăuți. Mai întâi, în întregime, acoperișul: tot așa de simplu, cu aceeași streșină largă, fără turlă și la fel croit. Apoi contraforturile câte 3 pe de lături și 2 către altar, — aici deosebirea fiind doar cu privire la locul ce-l ocupă,

Două rânduri de ocnițe înconjură zidul în partea superioară, între acoperiș și contraforturi, iar deasupra lor mici deschideri în zid îngăduie aerisirea podului. Cinci ferestre de mărime deosebită — nevoia de lumină a împins la „îndreptarea” marginii arcuite de deasupra a unora — se împart astfel: una pe perețele de Apus, trei pe perețele de Miază-zi, iar una mai mică decât toate pe cel al altarului.

¹ L. Morariu, op. cit., pg. 47.

Cea din urmă reparație a bisericii, de prin anul 1931, a îmbunătățit simțitor exteriorul ei și sub raport estetic. Slujitorul de atunci al altarului a avut fericita părere de a se da jos tencuiala exterioară în întregime, până aproape de brâul inferior al ocnițelor, scoțând la lumină pietrele necioplite ale zidului într-o înfățișare de aleasă calitate. Tot atunci s'a corectat întru câțva și simetria ferestrelor, dacă nu în privința mărimii, cel puțin în formă, înlocuind linia dreaptă a marginii de deasupra cu una arcuită, aproape la fel cu la ferestrele unde aceasta rămăsese cum a fost la început.

La intrare, chenarul lat săpat în piatră și mâncat de vreme se încovoie în semicerc deasupra ușei, lăsând loc icoanei hramului bisericii. În stânga ușei, înfipțat în zid, se vede piatra pisaniei votive, lată de 0,80 m. și lungă de 0,67 m., pe care stă scris în literă slavonă pe 7 șire: „Blagocestivul și de Christos iubitorul Io Ștefan Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn Țării Moldovei, fiul lui Bogdan Voevod și cu Doamna sa Maria, fiica lui Radu Voevod și cu prea iubitul lor fiu Bogdan Voevod, au zidit acest hram în numele înălțării sfintei și de viață dătătoare Crucii. Și s'au început în anul 7008 (1500) și s'au săvârșit în anul 7010 (1502) în curgera anului al 46-lea al domniei sale, luna Septembrie 14“.

În interior, înfățișarea prezintă aceeași esențială asemănare cu biserica dela Rădăuți. Totuși, în amănunte, deosebirile se lasă mai repede deslușite.

De afară intri deadreptul în pronaos, care este despărțit de naos prin zid puternic, legătura făcându-se doar printr-o intrare destul de îngustă. Deasupra naosului ca și a pronaosului se încovoie câte o boltă în semicilindri, cari sunt „întărite prin arcuri dublouri“. Dar, pe când la Rădăuți acestea se sprijină pe pilaștri și prin ei continuă lateral cu trei perechi de arcuri în naos și două în pronaos, ambele despărțituri având pe de lături câte două nave sau galerii, la Volovăț, unde galeriile laterale lipsesc, arcurile au fost „redate la niște arcade oarbe“.¹ Și pridvorul lipsește la Volovăț, în timp ce la Rădăuți el a fost adăogit mai târziu de Alexandru Lăpușneanu.

Nici pardoseala nu se aseamănă. Biserica dela Volovăț, așa precum se mai vede în cea dela Dolhești, înfățișează o pardoseală mai coborâtă în naos, decât în pronaos și altar. Ba încă în partea de Miază-noapte a pronaosului ea este și mai ridicată cu două trepte. Această construcție îngăduie ochiului să vadă chiar din fundul pronaosului sfânta slujbă în altar, peste capetele credincioșilor din mijlocul bisericii. Lespezile de piatră pătrate ale pardoselii cuprind în naos, în fața ușilor împărătești, una mai mare dreptunghiulară, sub care se zice că s'ar găsi un mormânt sau o încăpere tăi-nuită de ochiuri omenesc. Cine știe dacă ridicarea acelei pietre nu ne-ar aduce însemnate descoperiri?

Pe pereții de tot mohoriți nu mai deslușim nici o zugrăveală. „Nici sondajele făcute nu au dat la iveală existența vr'unui strat pictat sub tencuiele. Totuși Romstorfer spunea, acum treizeci de ani, că se mai zăreau resturi de picturi“.² Un tablou mângălit nu prea demult pe perețele naosului din fața altarului, din care se înțelege și un fel de steag tricolor și care nu mai că nu îndestulează simțul artistic, dar n'are nici o noimă,

1 Vezi și G. Balș, Bisericele lui Ștefan cel Mare, București 1926, pg. 130 și 200.

2 Ibidem, pg. 132.

a fost din fericire acoperit de balconul corului, ridicat cu vreo zece ani în urmă, măcar că acesta strântează și mai mult încăperile destul de mici dintre groasele ziduri ale bisericii.

În șirul atât de numeros al ctitoriilor lui Ștefan cel Mare, biserica dela Volovăț, împreună cu cele dela Dolhești și Bălinești, alcătuiesc un grup aparte, prin felul stilului lor arhaizant. Ele reinvie „tipul romanic” al vechii ctitorii rădăuțene și dintre ele de bună seamă cel mai mult biserica dela Volovăț. Pe bună dreptate cercetătorii s’au străduit să găsească explicația acestei reinvieri. „Se poate presupune că între Rădăuți și Dolhești au existat alte biserici acum dispărute și care au transmis tradiția, — scrie prof. G. Baiș. Se mai poate presupune că aceste clădiri au fost încredințate unor meșteri galițieni întârziați și care au lucrat fără colaborarea meșterilor răsăriteni pentru lucrul bolților. În defavoarea acestei din urmă presupuneri vine însă faptul că, în această vreme, demult erau părăsite și în Galiția principiile romanice”.¹ Același autor recunoaște însă că „inspirația porcede din vechea basilică dela Rădăuți”. Pentru ctitoria dela Volovăț acest răspuns poate cel mai puțin să dea greș. Căci și dacă ea este cea mai îndepărtată în timp față de biserica din Rădăuți, calea de patru chilometri, doar, până la aceasta, o așează cel mai aproape ca loc. La o așa apropiere trebuia să înrăurească gropnița voevodală de peste părau Suceviței.

4. Vitregia vremurilor. Resemnări și nădejdi ale oamenilor

Încă o întrebare se alătură, la cele multe, în fața cărora cercetătorul ctitoriei dela Volovăț stă fără răspuns ori cu păreri îndoelnice. Fost-a ea dintru’nceput numai biserică sau mai mult decât atât — mănăstire?

Vorbind despre ctitoriile lui Ștefan, istoriograful C. C. Giurescu mărturisește următoarele: „Mănăstirile cari pomenesc de ctitor pe Ștefan pot fi împărțite în trei categorii. În prima categorie intră acelea care se datoresc *exclusiv* marelui domn. Astfel sunt mănăstirile *Putna* și *Volovăț*”.² Biserica dela Volovăț a fost într’adevăr dela temelie ridicată de meșterii marelui voevod și a rămas până azi, în ceea ce privește construcția, precum a fost atunci. Spuneam că nici pridvor n’a adăogit nimeni la pronaos, așa ca Vodă Lăpușneanu la Rădăuți. Dar nici semne nu sunt, care astăzi să ne facă a crede că la Volovăț a fost cândva mănăstire.

Urme de chilii sau alte construcții mănăstirești nu se văd. Cărți vechi, odoare, documente, ca și alte mărturii ale veacului de glorie moldovenească, lipsesc cu desăvârșire. „Nu s’au pomenit pe la noi, domnule. Suntem bun-bucuroși c’am scăpat cu biserica întreagă, că iacă la Bădeuți ca o păgânătate a rămas satul fără biserică”... spunea moșneagul pălimar Petru Cârstean, după războiul de acum 30 de ani, unui pios culegător de mărturii moldovenești,³ tălmăcind astfel resemnarea oamenilor locului, bieți oameni sub vremi.

Eșită la câmpie, ctitoria dela Volovăț n’a avut scutul natural al munților ca altele, tănuite de codri pe văi înguste, unde valurile trecătoare

¹ Ibidem, pg. 200.

² C. C. Giurescu, op. cit., pg. 89.

³ L. Morariu op. cit., 48.

și mereu reîntoarse ale oștilor vrăjmașe n'aveau nici îndemănare și poate nici timp să se abată. Din câmpia Rădăuților, oamenii pribegeau când dușmanul se apropia sau, dacă-i prindea fără de veste, erau duși în robie. Uneori prăpădul ajungea până între dealuri.

Într'un document din 1623, de pildă, se poate citi că „din cauza războaielor și neliniștii din țară” a fost într'atât de prăduit satul Solca, încât a ajuns „seliște pustie”. Ion Neculce scrie că în primăvara anului 1675 „s'au rădicat Tătarii din țară. Iară Nemții tot ședea prin cetăți, în Neamț și în Suceavă, și jăcuia ce putea prin pregiurul cetăților pentru mâncare”. În 1684, venind Dumitrașcu Vodă a doua oară domn „și așezându-se în scaun, era mare foamete. Că fusese țara toată băjenită și nu puteau oamenii ara și nu se făcuse pâine... și podgheazuri din țara leșească totdeauna se slobozea de strica și prăda. Tălhărit mult era, și dela Cotnar în sus era țara pustie... Și Tătarii încă făcea mari gâlcevi pentru prada lor”. Iar numai un an mai târziu „nu putea trăi oamenii de podgheazuri leșești, că era țara pustie din Iași în sus”¹.

Nu era mai nici un an fără asemenea prădăciuni și fără treceri sau iernări de oști străine. Și în veacul următor s'au părăndat peste ținutul Sucevei, numai între 1716—1774, cinci ocupațiuni, dintre cari trei au fost austriace, iar cea dela 1717 a avut scop de „răzbunare”.

Și oamenii din Volovăț mai mult bejenii trebuie să fi trăit pe acele vremuri, retrași în cel mai bun caz în sus pe valea Suceviței, lângă mănăstirea Movileștilor, ai cărei clăcași ajunseseră în pragul veacului al XVI-lea. În asemenea împrejurări se poate înțelege de ce zidul bisericii este mohorit și șters de zugrăveală pe dinlăuntru, iar dacă vreodată va fi fost mănăstire, ea încă nu putea dăinui.

O vreme îndelungată această biserică a stat și fără acoperiș și părăsită menirii sale creștinești. Bătrânii satului și cronică parohială socoteau mai bine de o sută de ani, răstimp ce s'ar putea așeza cam dela mijlocul veacului al XVII-lea înainte. Mărturia acestei vitregii o găsim în chiar zidul bisericii. Este adaosul de cărămidă de sub acoperiș, care a trebuit să înlocuiască, pe o înălțime de cam un metru, bucata de piatră a zidului surpată de îndelunga bătaie a vremii.

Nu trebuie numaidecât să mergem la cronicari pentru a cunoaște cum puteau fi vifornițele ce au izbit această cetate a lui Dumnezeu patru veacuri dearândul. Este deajuns să cunoaștem semnele vâltorii ultimelor vremuri, când biserica din Volovăț a avut mult de suferit. Ușa cea grea și ferecată dela intrare a fost spartă. S'a prăpădit și evanghelia și antimisul și chiar cronică parohială, unde erau multe însemnări de preț după amintirile bătrânilor satului. Dar zidul a rămas în picioare, străjuit de cele opt contraforturi, tot așa ca pe vremea slăvitului Ștefan Voevodul, tot așa ca în cel dintâi război al lumii, când preot și credincioși au stat înaintea altarului sub bătaie de tun, odată într'o zi de Duminică.

* * *

Nicări n'am trăit așa de adânc înțelesul sfintei slujbe din Noaptea Învierii ca sub streșina largă a ctitoriei dela Volovăț.

Dintre zidurile ei vechi, mireazma duhovnicească se cobora plutind peste sutele de flăcări ale lumânărilor aprinse pe morminte. N'am văzut în altă parte acest frumos obicei în noaptea Paștelor.

Cine știe câte lumânări se vor fi aprins pe locurile de veșnică odihnă dimprejurul bisericii lui Ștefan dela Volovăț la Învierea din anul 1945, — după necazurile celei din urmă bejenii și după cumplita secerare a tifosului exantematic. Dar de bună seamă că sufletul credincioșilor s'a ridicat peste trecătoarele dureri pămâtenene, întărit din nou în drepte nădejdi, atunci când în pâlpăitul lumânării, ochii lor priveau zidul înalt și întreg al bisericii, biruitor iarăși peste vifore, ca de-atâtea ori dela Ștefan Vodă încoace.

Dr. I. G. Negură

Autohtonia Românilor în Banat

Pe baza toponimiei

(Urmare din Nr. 8-10, 1945)

6. *Panciova*, oraș pe Dunăre, în județul Torontal din Banatul jugoslav, ridicat pe temeliiile unei importante colonii romane. Cetatea de aici în sec. IX-lea se numea *Panuca*.¹ Când descăleacă Ungurii în această țară la 896, actualul județ Torontal, și deci și Panciova, era locuit de Români, Bulgari și Pecenegi: „Mikor a honfoglaló magyarok 896-ban bejöttek ez országra, hogy itt állandóan letelepedjenek, a mai Torontál és így Pancsova helyén is *oláhok*, *bolgárok* és *pecsenégek* laktak”² — scrie Borovszky. Fluviul *Ponoucea* [Panoucea], amintit de către Anonimul Notar al regelui Bela,³ este pus, de către unii învățați străini (Hell Miksa, Podhraczky, Szabó, Pesty) în legătură cu *Poniavița* [Ponyavicză], o ramură a Dunării, ce se desface în dreptul Panciovei.⁴ Alți învățați ca Griselin, Ilici și Böhm cred că Anonimul vorbește de orașul nu de fluviul *Panoucea*, *Panucca* sau *Fanucea*. Este probabil, scrie Milleker, ca orașul Panciova să-și fi luat numele dela râul Panoucea.⁵ În documentele vechi localitatea figurează sub numirea de *villa Panczal* (N. Drăgan crede că nu este identică cu Panciova, ung. *Pancsova*, sârb. *Pancevo*, cum susține Csánki și alți învățați străini, — dar îl derivă ca și Weigand din radicalul *Panci*, bulg. *Pancio* fem. *Pancia* — „Pantelejmon”, — în *România în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomastice*, pp. 266—267), la 1430, *Pensey*, la 1433,⁶ evident forma coruptă a numirii originale Panucea, Panuca sau *Panciu*, vechiu nume dacic. Abia din sec. XVIII-lea a început să se numească *Páncsevo* și apoi *Páncsova*, observă Milleker.⁷

Cum că vechea numire nu purta terminațiunea *-ova* se demonstrează prin următorul fapt istoric: În anii 1752 și 1753, după ce la anul 1751 împărăteasa Maria Terezia decretează desființarea confiniului militar tisa-mureșean, înființat la 1702, vreo 30—40000 [după Schwicker 100.000]⁸

1 Borovszky Samu, *Torontál vármegye*, p. 597.

2 *Ibidem*.

3 *Gesta Hungarorum*, cap. XLIV.

4 Cf. Milleker Bodog, *Délmagyarország középkori földrajza*, Temesvár, 1915, p. 45; Griselin, o. c., p. 9.

5 Milleker, o. c., 45.

6 Borovszky, o. c., p. 597.

7 Milleker, o. c., p. 46: „A XVIII. században Páncsevo és aztán Páncsova a divatos névalak”.

8 Dr. J. H. Schwicker, *Politische Geschichte der Serben in Ungarn*, Budapest 1880, pp. 128—129.

suflete Sârbi, între ei mulți, poate majoritatea Români bănățeni și Aromâni sau Țintari — din cei imigrați la 1690 cu patriarhul ipecan *Arsenie III Cernoevici* — („A jövények között — adică între Sârbi — nagy számban voltak görögök, ugynevezett *czinczárok* és román eredetű népek, mi Csernovics patriarchának, Lipót császárhoz intézett és karloviczi levéltárban őrzött egy iratából tűnik ki”, — scrie Szentkláray, în *Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből*, I, Temesvár, 1879, p. 101. „Czinczárok” = Țintari, cum numesc Sârbii pe Macedo-Români, probabil pentru că rostesc *te, ti* în loc de *ce, ci*, — cf. Th. Capidan, *Les Macédo-Roumains*, Bucarest, 1937, p. 3; Vasile Diamandi-Aminceanul, *Românii din Peninsula Balcanică*, București, 1938, p. 9) — profund nemulțumiți de măsura lezantă a împărătesei, care le desconsidera și prejudicia grav drepturile și privilegiile lor de grăniceri, — la îndemnul și sub conducerea căpitanilor lor *Tököly-Popovici* [Tekelija, Tukelja] și *Horváth*, au emigrat în Rusia, dincolo de Bug, întemeind între Kiew și Ocsakow guberniile „Serbia Nouă”, transformată mai apoi în „Rusia Nouă, și „Sf. Elisabeta”, azi Kirowograd, cu zeci de localități, cărora le-au dat numele localităților părăsite de ei din Banat, Bacica, Sirmium și din Ungaria. Între noile așezări aflăm și localitățile înfloritoare Vârșeș, Cuvin și *Panciu*,¹ cum au numit *totdeauna* Românii autohtoni, aflați de Unguri în Banat, orașul *Panciova*, cunoscut astfel [cu -ova] numai din a doua jumătate a sec. XVIII-lea, deci după emigrarea „grănicerilor” în Rusia. În localitatea sovietică *Panciu* [Panciova] de dincolo de Bug, majoritatea locuitorilor vorbesc și azi o românească autentic bănățeană și păstrează cu sfințenie vechile tradiții românești, dovedind astfel că nici după 200 de ani dela expatriere nu și-au pierdut conștiința originii lor românești bănățene. Această conștiință ca și considerațiile istorice aduse aici dovedesc că între *Panciu* din Rusia și omonimele și diminutivele sale din Moldova și Muntenia [comuna și dealul *Panciul* din jud. Putna, dealul *Pancea*, jud. Prahova, *Movila Pancei* jud. Romanși,² *Pânșești* din jud. Bacău, Putna și Roman,³] nu există nicio legătură organică, istorică.

7. *Paniova* [lat. *panis*, ital. *pane* > pâine, pron. pâne, *pâni* + suf. -ova], comună veche în jud. Timiș, exista și pe timpul stăpânirii turcești [1552—1716]. La 1717 figurează cu numele de Bangeva, pe harta dela 1723—25 Baunioba, apoi Panyova, sub Unguri *Panyo*⁴ [fără suf. -ova], iar Românii azi pronunță *Paniova*. Parohia ortodoxă română de aici este socotită „parochiam antiquam”.⁵

8. *Petrila* sau *Petrilova* [lat. *petra* > piatră], comună în jud. Caraș. Deși veche, date scrise sunt numai dela plecarea Turcilor din Banat. La 1717 Pensilova, 1723 Peteryla, 1761 Petrilova, Korabinszky scrie Petrilo,

1 *Ibidem*; cf. Silviu Dragomir, *Istoria desrobirei religioase a Românilor din Ardeal în secolul XVIII*, I, Sibiu, 1920, p. 206; P. Drăgălina, *Din Istoria Banatului Severin*, Partea III, Caransebeș, 1902, pp. 91—92 și nota 1; Dr. Gh. Popovici, *Istoria Românilor bănățeni*, Budapesta—Lugoj, 1904, p. 327; Gh. Cotoșman, *Din trecutul Banatului*, I, Timișoara, 1934, pp. 112—113; Hans Uebersbergen, *Russlands Orientpolitik*, I, Stuttgart, 1913, pp. 250—256; G. Ionescu Nica, *Dacia Samscrita. Originea preistorică a Bucureștilor*, București, 1945, p. 11.

2 *Marele Dicționar al României*, vol. IV, fasc. IV, București, 1901, pp. 631—632.

3 D. Frunzescu, *Dicționar topografic și statistic al României*, București, 1872, p. 340; în Caransebeș avem familia avocat *Penciu*.

4 Borovszky, *Temes vármegye*, pp. 88—89.

5 *Universalis Schematismus*, p. 140.

la 1846 Petrilova,¹ cum a fost cunoscută sub Unguri și cum figurează în matriculele și actele vechi parohiale. Poporul a numit-o totdeauna *Petrila*, fără suf. -ova, precum recunoaște însuși Pesty: „A helységet az oláhok *Petrilanak* nevezik, mely név a *Piatra*, azaz szikla szótól származik.”²

9. *Pârvova*, comună în jud. Caraș. În sec. XV se numea Parho, la 1528 Porho, 1566 și 1569 Perho, 1575 Perhova, 1588 Porho, 1598 Parho, 1690—1700 Perhova, 1717 Prehova, la Korabinszky Pírbada, 1734 Byrhoba, 1774 Pírhova, sub Unguri Pervova și Pírhova.³ Parohia românească de aici este cunoscută la 1846 ca „parochiam antiquam”.⁴

10. *Terova* [lat. *terra nova*, pământ nou, *țeară nouă*, cum vor fi numit-o coloniștii aduși de Traian], comună în jud. Severin. (Drăgan, o. c., p. 473, n. 1 derivă numele *Terovet* dela slav. *cer* = „cer”. Probabil, sub influența slavă, numirea *cer* dela lat. *caelum*, sau dela soiul de stejar *cer*, lat. *cerrus*, a ajuns să fie rostită cu *ț* în loc de *c*, ca în dialectul macedo-român). La 1433 și 1547 figurează cu numele Cherova, 1597 Czerova [cit. *Terova*],⁵ cum s'a numit tot timpul sub era ungurească și cum, sub aceeași influență străină slavo-maghiară, o numesc și Românii băștinași. În sprîjinul adâncii ei vechimi vine și expresia de „*parochiam erectam ab immemoriali tempore*”,⁶ cum este considerată parohia ortodoxă-română din această comună, la 1846, de către Consistorul sârbesc din Carloveș.

11. *Tincova* [dela numele pers. foarte frecvente în Banat *Tincu*, (Nicolae Tincu-Velea) și *Tinca*, și orașul cu același nume din Bihor], comună în jud. Severin. La 1411 Tinková, 1429 Also-Tinko [*Tinca-de-Jos*], la 1464 *Tynko* praedium, 1531 Thynkowa, 1584 Tinkova, 1635 *Tinko*, 1642 Tinkova, cum s'a numit și sub regimul ungar.⁷ La 1846 parohia românească de aici este considerată „parochiam antiquam”.⁸

12. *Vrani*, comună în jud. Caraș. La 1402 Vrani, la 1690 *Franyevo* 1699 Vrania, 1723 *Vraniova*, sub Unguri Vraný.⁹

13. *Vasiova*, comună în jud. Caraș. Într'un document dela 1544 poartă numele de Wezyowa. Mai înainte a fost proprietatea lui Ștefan Wassa, alias *Wassilio*. La 1597 figurează sub numirea de Also-Vasziova [-de Jos], la 1690—1700, 1717 Vasiova,¹⁰ cum a fost cunoscută sub regimul ungar și cum o cunosc și Românii autohtoni, numele derivând dela *Vasile*, prescurtat *Vasii*, ca în serbătoarea *Sân-Vasii*.

Este învederat că multe din aceste nume și altele necercetate, la origine n'au purtat în coadă suf. -ova sau -eva, pe care-l primesc mai ales în secolele din urmă, sub puternica influență sârbească. Și orașele romane Genua sau Genoa, Padua [din și mai vechiul Patavium] și Geneva [Genava,

1 Pesty, *Krassó vármegye története*, II, 2, p. 107.

2 *Ibidem*.

3 Pesty, *A szörényi bánság*, II, pp. 450—452.

4 *Universalis Schematismus*, p. 213.

5 Pesty, *Krassó vármegye története*, II, 1, Budapest, 1884, pp. 117—118; Milleker, o. c., p. 176.

6 *Universalis Schematismus*, p. 202.

7 Pesty, *Krassó vármegye története*, II, 2, pp. 243—248.

8 *Universalis Schematismus*, p. 211.

9 Pesty, *Krassó vármegye története*, II, 2, pp. 274—276.

10 *Ibid.*, pp. 272—274.

Geneve]¹ cu aceste nume în antichitate și în evul mediu, numai mai târziu, la finea evului mediu, încep a se scrie *Genova* și *Padova*, cum pronunță Italianii de azi,² probabil sub aceeași influență lingvistică străină, influență care a schimbat pe *u* cu *v* și *ov*, ca în cazul num. pers. *Pavel*, lat. *Paulus*, grec. Παύλος,³ și după aceeași lege gramaticală care menține în românește, la noi în Banat, pe *v* intervocalic în cuvântul *luva*, *luvare* > a lua. Caracterul indoeuropean al suf. *-ova* îl atestă și numele lui *Patrova* [lat. *Patrobam*, grec. Πατρόβαν = *Patrovan*] din Roma, căruia sfântul apostol *Pavel* îi trimite salutări în Epistola sa către *Romani*, 16, 14.⁴ Fiind vorba de influență străină, mai ales sârbească, exercitată de către emigranții sârbi — fugiți din fața prigoanelor turcești — în cele trei secole din urmă, este bine să înregistrăm aici fenomenul de substituție, prin traducere, a unei numiri românești cu una slavă, petrecut după anul 1520. Este vorba de râul *Bela Reca*, ce trece pe la Mehadia, și care la 1520, când s'a tras cel dintâi hotar politic între Banat și Oltenia, s'a numit în documentele latine *Râul Alb*, așa cum l-au numit băștinașii Români din vechime până târziu de tot în sec. XVII-XVIII-lea [cf. I. Conea, *Cel dintâi hotar politic pe creasta munților Olteniei, 1520*, București, 1938, pp. 16—17, n. 31, 34].

Că e de presupus că slavul sau paleoslavul *-ova* s'a suprapus tracului *-dava* ne-o confirmă însăși numele de localități cu suf. *-ova*, care sunt mult mai frecvente în lumea illiro-traco-dacă [Dacia și peninsula Balcanică, cu Bulgaria și Jugoslavia, unde peste elementul illiro-trac romanizat s'au suprapus, începând cu sec. VI, elementele slave] de cât în cea slavă propriu zisă, în patria de origine a Slavilor, în Rusia sovietică, în Scythia [Herodot, IV, 99] de odinioară. Pentru cunoașterea fenomenului lingvistic ale cărui legi gramaticale rămân să fie studiate și aprofundate de filologi, subliniem aici numai că Rușii pronunță numele capitalei URSS *Moscva* și nu *Moscova*, cu suf. *-wa*, eliminând vocala *o* din suf. *-ova*.

Confuzia, când este vorba de vechile numiri toponomastice traco-geto-dacice, provine și din faptul că ele ni s'au păstrat numai în transcrierea lor latină. Profesorul I. Nistor crede că „o bună parte din vocabularul limbii noastre, căruia i se atribue origine slavă, aparține patrimoniului dispărut al limbii geto-dacice, care era și ea o limbă iranică, ca și cea slavă. Drept dovadă în sprijinul acestei păreri ne poate servi numele râului *Cerna*, care derivă din dacicul *Tsierna* și n'are nimic a face cu slavonescul *Cerna*, care înseamnă *Neagra*“.⁵ Și, dacă ținem seama și de

1 J. E. Th. Wiltsh, *Kirchenhistorischer Atlas von den ersten Zeiten der Ausbreitung des Christentums bis zum Anfang des XVI. Jahrh.*, Gotha, 1843, hărțile Nr. II, III și IV; Mihai Haliciu fiul la 1674, în versurile închinat prietenului său Dr. Fr. Paris Papai, scrie și despre „frumose csetate Geneva“, — v. Hașdeu, *Românii bădăteni*, p. 10; cf. D. Russo, *Studii istorice greco-romane*, tom. I—II, București, 1939, pp. 238, 255, 288, 317, 457, 520, 528; Dr. Cornel Groșorean, *Pe marginea unor monografii germane din Banat*, Timișoara, 1943, pp. 16—17 despre suf. *-ova* la comuna *Sârb + ova*, și p. 20 com. *Vuc + ova*.

2 Ambrosini E. Prosperi, *Piemonte*. [Collezione di Almanacchi regionali Diretta dal prof. R. Almagia]. Torino—Palermo, 1926, p. 245. scrie „... alle spalle di Genova“.

3 Vezi H. KAINII ΔΙΑΘΗΚΗ, Londra, 1922; *Nouum Testamentum Latine*, secundum editionem sancti Hieronymi, Londra MDCCCCXX, loc. respective.

4 *Ibidem*.

5 Ion I. Nistor, *Autohtonia Daco-romanilor în spațiul carpato-dunărean*, în *Analele Academiei Române*, Mem. secț. ist., seria III, tom. XXIV, 1941, pp. 214—5 [în extras, București, 1942, pp. 2—3].

reinvierea aceluia particularism local autohton, de care am amintit, vom înțelege și mai bine cum vechea nomenclatură toponomastică geto-dacă străbate, după apunerea puterii romane în Dacia Traiană, iarăși la suprafață, transmitându-ni-se prin graiul poporului băștinaș român până în ziua de astăzi.

Într-o lucrare mai mare despre onomastica și toponomastica Banatului voi cuprinde toate dovezile despre *neîntrerupta continuitate* a elementului geto-daco-roman la nordul Dunării după anul 271. Aici voi analiza, afară de numirile toponomastice, arătate, de către învățații noștri susamintiți, ca fiind de origină traco-dacică, și următoarele nume de localități, râuri și munți pe care le socot a avea tradiție autohtonă.

a) M E H A D I A

Mehadia, vechiul *Ad Mediam* din epoca romană, reproduce un și mai vechiu *Media* geto-dac, cum s'a păstrat până azi în gura poporului băștinaș, care însă îl pronunță după fonetismul său regional *Megia*, înlocuind pe *d* cu *g*,¹ ca în cuvintele: unde = ungie, divan = givan, cade = cage, dimineața = gimineața, deget = gejet, ghejet, jejet, ghiești [la Weigand forme: deget, gezăt, gezătse, dzedzot, dzezitșe, dzezot, dzeșt, zezot, zești],² dinte = ghintie [la Weigand forme: dinte, gintșe, dzintșe],³ diac = giac, diavol = giavol, dar *drac* rămâne neschimbat, etc. (Cf. Victor Vlad Delamarina, *Poezii bănățanești*, Lugoj 1902, pp. 11—33 sqq. Ex. „Sanda s'o sfăgit cu mine“, din poezia „Carce în dăparce“; „Cum nu vege ori și șine“, „Care n ghinț iț rupe lanțu“, „Să răgea neamțu dă Sandu“, din poezia „Al mai tare om din lume“, pp. 14—16.

Profesorul Emil Petrovici, rectorul Universității din Cluj, tratând despre *simbioza româno-slavă în Transilvania*, a dovedit cum „ardelenii“ au obiceiul de a palataliza dentalele *d*, *t* și *n*, urmate de vocalele *e* și *i*.⁴ Fenomenul palatalizării dentalelor urmate de cele două vocale palatale „presupune o influență slavă. Se știe că pretutindeni în teritoriile locuite de Români, o mulțime de Slavi au fost romanizați. Aceștia, învățând românește, au vorbit limba română cu unele particularități de pronunțare slavă. Deprinderile de rostire slavă a acestor foarte numeroși Slavi romanizați au fost apoi *imitate* și de restul populației românești, ceea ce a pricinuit introducerea în limba română a unor obiceiuri slave de a pronunța anumite sunete“. ⁵ Palatalizarea dentalelor, frecventă în graiurile slovacești, a dispărut complet în limbile slave de Sud [bulgară, sârbo-croată și slovenă], precum și în rusa mică [ruteană, ucraineană], menținându-se în rusa mare, în rusa albă și în poloneză; iar ceha palatalizează dentalele numai când sunt urmate de *i*. La Românii balcanici palatalizarea dentalelor nu există. „Traiul în comun, simbioza Românilor cu Slavii, care a dus la romanizarea completă a acelor Slavi care aveau în limba lor palatalizarea dentalelor, a avut loc aici în Nord-Vest, cât mai aproape de teritoriul lingvistic slovac

¹ Weigand, o. c., p. 18; Hașdeu, *Românii bănățeni*, pp. 20—21.

² Weigand, o. c., p. 18; Hașdeu, *ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ E. Petrovici, *Simbioza româno-slavă în Transilvania*, în *Transilvania*, An. 73, Nr. 2—3 [Sibiu 1942], p. 151.

⁵ *Ibid.*, p. 152.

— probabil mult mai întins în vechime ca astăzi.¹ Această influență slavă „nordică” asupra graiurilor daco-romane, care atinge însăși structura intimă a limbii noastre „presupune prezența Românilor în aceste regiuni apăsene din timpuri străvechi, dinaintea desnaționalizării Slavilor din aceste părți; ea nu ar fi fost posibilă, dacă Românii ar fi venit aici în sec. XIII-lea, al XVI-lea sau chiar al XVII-lea, cum pretind istoricii vecinilor noștri dela Vest”.²

Observațiile profesorului Petrovici sunt deosebit de prețioase când este vorba de a se stabili normele de corespondență fonetică între orma veche a numelui localității *Ad Mediam* și cea actuală, oficială, *Meadia*, pronunțată de sătenii băștinași *Megîia*. Știm că, după legile fonetice obișnuite ale limbii noastre, din latinescul *Mediam* trebuia să iasă pe omănește *Mează*, prin prefacerea lui *d* în *z*, ca în *Deus* > *Zeu* > *Dumnezeu*. Xenopol crede că „numele de *Mediia* derivă din *ad Mediam*, fără prefacerea lui *d* în *z*, ca în *mează* din *mediam*”.³

În studiul despre *Episcopia Mehadiiei* am arătat⁴ diversele păreri privitoare la etimologia acestui nume: părerea lui *D. Dan*, care derivă numele *Ad Mediam*, *Mehadia* din ungurescul *méh* = albină; a lui *G. Pascu*, care afirmă că *Mehadia* este un derivat prin *ie* dintr'un mai vechiu *Meade*, dac. *Méde*, cum se va fi numit pârâul din localitate; — ca și părera lui *Pesty*, care contestă romanitatea acestui nume, derivându-l din ung. *Miháld*. Iar *Gr. Tocilescu*, care identifică *Ad Mediam* cu *Mehadia*, crede că rebucă luată în considerare „întrărirea pe care metateza silabei *ad* a putu să o pună în lucrare prin strămutarea de loc a accentului: *Ad-mé-diam* > *Me-ád-diam*, de unde prin contragere *Meádia*, *Mehadia*, *Media*”.⁵

Să stăruim puțin asupra părerii lui *D. Dan* și *Iosif Bălan*. Primul, în sprijinul părerii sale, aduce numirea jud. *Mehedinți*, care ar fi compusă din radicalul ung. *Miháld* și suf. slave *in + ce*, și ar avea însemnarea *ie loc „plin cu albini”*. Marca jud. *Mehedinți*, care este și azi o *albină*, ca și relațiile lui *Herodot* [V, 10] despre părerea Tracilor că „peste lunăre sunt atâtea albine, încât nu e chip a străbate mai încolo”, sunt argumentele lui *Dan*, combătute cu vehemență de către *I. Bălan*, care crede ca și *Hașdeu*, că mai de grabă este vorba aici de musca columbăcă sau de *Golubaș*, decât de albine, și astfel îi pare că „raportul lui *Herodot* înărește înțelesul de muscărie al numirei *Mehedia*, *Megîia*”.⁶

Profesorul *Iosif Bălan* din *Caransebeș*, primind fără rezerve opinia slavistului *Miklosich*⁷, susține că „numirea acestei localități în forma primitivă de *Mehadiia* aparține la categoria colectivelor terminate în *duplu* suf. *x adia* sau *edia*; va să zică o consider de numire slaveană, foarte veche. Deslîpind finalul *addia* s. *edia* din *Mehadiia*, ne rămâne tulpina *meha*. *Meha* este forma veche a tulpinei slavone *M y x a* [muha] = muscă”.⁸

1 *Ibid.*, p. 154.

2 *Ibid.*, p. 156.

3 *Al. Xenopol, Istoria Românilor din Dacia Traiană*, I, ed. III, București, 1925, p. 199.

4 *Dr. Gh. Cotoșman, Episcopia Mehadiiei din Banatul Severinului*, Tîrșoara, 1943, pp. 23—24, n. 99.

5 *Ibidem*.

6 *Iosif Bălan, Numiri de localități*, Caransebeș, 1898, pp. 43—44.

7 *Miklosich, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, p. 172.

8 *I. Bălan, Numiri de localități*, p. 36.

Referindu-se apoi la constatarea lui Mommsen, că numirea *Mediei* romane s'a păstrat în graiul poporului român, susține că „asemănarea între aceste numiri nu poate să fie întâmplătoare”.¹ Observă însă că „forma slaveană primitivă a Meegiei a fost mhedī-ia [mhegiia] și nu mhadī-ia”. Între aceste două forme este, crede el, o „strânsă legătură, și că trebuie că una să se fi dezvoltat din cealaltă. Este întrebarea numai de prioritate. Și Media s'a putut face din Mhedīia [mhedīia] și mhedī-ia din Media. Cea mai mică greutate este a da prioritate Mediei romane. Slavii primind cuvântul dela locuitorii daco-romani și părăndu-li-se simi cu cuvântul lor mhedī-ia = muscărie, în forma aceasta l-au asimilat și l-au păstrat. Poporul daco-roman asimilând pe slavi, limba popoarelor contopite a primit pronunțarea influențată de fonetica slaveană. Înțelesul de muscărie a cuvântului mhedī-ia mă seduce să încerc a da prioritate cuvântului slavean” — scrie Bălan [o. c., pp. 48—50].

Pentru a rezolva problema priorității și a înlătura greutatea ce o prezintă prezența stațiunii romane *Ad Mediam* pe *Tabula Peutingeriană* din sec. IV-lea, Bălan, ca și, recent, prof. Ion Conea, [în *Corectări geografice în Istoria Românilor, I. Pe Olt; în Ottenia*, București, 1938, p. 19], este inclinat să admită părerea lui Traugott Tamm [din *Über den Ursprung der Rumänen*] și a lui Schafarik [din *Slavische Alterthümer*] despre identitatea Sarmatilor — pe care i-ar fi aflat Vizigoții în Transilvania la 376 — cu Slavii, și deci părerea despre prezența Slavilor în Dacia Traiană [și deci în Banat] încă din sec. IV-lea, ba chiar din sec. III-lea, — și concludă că „ținutul Meegiei și în limba dacă a putut să aibe o numire cu înțeles de muscărie — similară cu cuvântul roman „Media” = mijlocia, și cu cel slavean „Mhedī-ia”. Hartograful roman auzind cuvântul dac l-a transcris cu „Media”. Și Media poate că s'a potrivit și cu peatra milenară” [o. c., p. 53].

Filologul N. Drăgan analizând toate aceste păreri scrie că „nu crede în derivarea din *Ad Mediam* de pe *Tabula Peutingeriana*, VII, 4 [Xenopol, *Ist. Rom. din Dacia Traiană*, I, 292] sau chiar din *Me-ad-diam* [idem, *Les Roumains au moyen-âge*, p. 135], a *Mehadie*, pe care o mai susține și acum G. Kisch, *Das Banat im Spiegel seiner Ortsnamen*, în *Banater Deutsche Kulturhefte*, II, 1928. De asemenea — scrie dânsul — nu putem să ne gândim nici la vreun radical slav ori unguresc prevăzut cu sufixul -*ădia*, socotit de Hașdeu anteroman [cf. *Istoria critică a Românilor*, București, 1875, ed. 2, p. 277, și *Etym. Magn. Rom.*, v. I, p. 338], cum nu ne putem gândi nici la vreun radical anteroman, în special dac *Mede*, din care s'ar fi născut latinul *Ad-Mediam*, care însă ar fi dat *Amează*, nu *Meade*, *Mede* > ung. *Méhed* + -*ia* > rom. *Mehedia*, *Mehadia*, cum crede G. Pascu”.² Drăgan respinge atât propunerea lui D. Dan, care caută etymul *Mehadie* în ung. *méh* = albină, de unde *méhed* + suf. -*ia*, cât și cea a lui Iosif Bălan,³ care, precum am văzut, derivă *Mehadia* din slav. *mha* și *meha* = „muscă”.⁴

Drăgan își însușește însă fără rezervă părerea lui Pesty⁵ și a lui Melich,⁶ cari derivă „documentar” numele *Mehadie* din ungurescul *Miháld*:

1 *Ibid.*, p. 48.

2 Drăgan, o. c., p. 250.

3 I. Bălan, *Numiri de localități*, pp. 36—54.

4 Drăgan, *ibidem*.

5 *Ibid.*

6 *Ibid.*; cf. I. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, Budapest, 1925—1929, p. 190.

„Este vorba de n. pers. *Mihál[fi]* + suf. top. ung. -d și apoi + suf. top. -ia, obișnuit atât în românește, cât și în limbile slave, știut fiind că cele mai multe numiri topice sânt date după nume de persoană, chiar și dacă acestea sânt prevăzute cu deosebite sufixe. Din punct de vedere fonologic *i* aton a putut da *e*, iar *l* a dat *ü* și apoi a dispărut [*Miháldia*] > *Meháldia* > *Meháudia* > *Mehádia*, > prin asimilație *Mehedia*, prin contracție *Mediia*, rostită provincial *Medzia*“.¹ Sprijinește apoi această derivație forțată citând toate acele locuri din Pesty, unde se amintește despre cetatea *Miháld* și despre castelanii ei, începând din anul 1323: „Blasius, castellanus de *Mihald*“ la 1323; castelanul Dioniziu „de *Mihald*“ la 1323, 1324 și 1327;² „Castri nostri *Myhald*“³ la 1390; „opidum nostrum *Myhald*“⁴ la 1428, etc.⁵

Despre comuna *Mehadica*, la Sud de Mehadia, Drăgan scrie că ea se „numia ungurește în timpurile vechi *Kis-Miháld*, spre deosebire de Mehadia, care se numia *Nagy-Miháld*“.⁶ Citează apoi tot din Pesty formele „documentare“ ale acestei numiri, începând din sec. XV: „Novák de *Mehedyka*“, prin anii 1440—1444; *Mehadyka* a. 1528; *Mehadiko* a. 1539; *Myhedyka*, *Kys-Myhald* sau *Myhedika* a. 1575, *Mihadika* a. 1588 [?], *Mehadika* a. 1598, *Mehedyka* a. 1603, etc.⁷

După părerea mea, argumentarea și interpretarea etimologică a profesorului Drăgan este tot atât de eronată ca și credința lui că „adevărata etimologie ne-o dau însuși documentele“ ungurești și latinești, adunate de merituosul istoriograf maghiar *Pesty Frigyes*.⁸ În lucrarea ce pregătesc, despre toponimia și onomastica din Banat, voi arăta, prin sute de exemple, falsurile săvârșite în documentele vechi ungurești [păstrate la Pesty și la alți istorici maghiari], fapt care le face adesea inutilizabile, când este vorba de a se stabili forma autentică a numelui respectiv de persoană ori localitate.

Revenind la argumentația lui Drăgan, contest că din ung. *Miháld*, cu toată asimilația și contracția fonetică formulată de el, s'ar fi putut naște *Mehadia*, *Mediia*, *Medzia* sau *Megiia* noastră de azi. Dacă forma originală ar fi fost *Miháld*, Românii i-ar fi zis simplu *Mihai*, și niciodată n'ar fi ajuns la forma de azi, mai ales dacă luăm în considerare faptul că Românii bănățeni nu traduc numirile streine de localități sau numele de persoane, ci le rostesc așa cum le permite limba, în forma „originală“ ungurească, sârbească sau șvăbească. Iată câteva exemple: Bugarăș [Bogáros], Porgani [Porgány azi Pordéanu], Uivar, Uisenteș [Ujszentes], Mali Comloș, Li[e]bling. Șandraus [Sándorhaus, Sándorháza], Codloc [Gottlob], Frăidorf etc., și nume ca: Ianăș [Iános = Ioan], Tamaș [Tamás = Toma], Gyula [Iuliana], Mărișca [Mar'ska = Mărioara], Lați [Laczi = Vasilică], Ivanca, Liubița, Soca, Rujița, Milan, Vlada, Franți [Francz = Francisc], Hanți [švabește Hanczi = Hans = Ioan], Pedăr [švabește Peder = Peter = Petru] etc.; ori cuvinte

1 Drăgan, o. c., pp. 250—251.

2 Pesty Frigyes, *A szőrényi bánág és Szőrény vármegye története*, II, p. 326.

3 *Ibid.*, III, p. 10.

4 *Ibid.*, II, p. 330.

5 Drăgan, o. c., p. 251.

6 *Ibid.*

7 Pesty, o. c., II, pp. 366—369; cf. Drăgan, *ibidem*; Milleker, o. c., p. 209.

8 Drăgan, o. c., p. 250.

maghiare ca: dărab = darab = bucată, bolând = bolond = nebun, cocie = cocsi = trăsură, loptă = labda = minge, păpricaș = paprikás = tocană gătită cu paprika = ardei etc.

În rândul al doilea, contest că forma „originală” a numelor de localități consemnată în documentele ungurești este cea adevărată, autentică, originală și autohtonă. Avem suficiente dovezi, precum am amintit, spre a demonstra că și Ungurii ca și Slavii și ca toți stăpânitorii vremelnici ai Daciei Traiane, când n'au găsit un nume asemănător celui autohton, ori când nu l-au putut traduce, l-au *inventat*. (Vezi judicioasa recenzie a prof. univ. I. Moga, făcută, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, VIII, pp. 443—474, tendențioasei lucrări *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400*. „Etudes sur l'Europe Centre-Orientale”, Budapesta, 1941, publicată de învățații unguri E. Lukinich, A. Fekete-Nagy, L. Makkai și L. Gáldi).

Argumentul adus de Drăgan cu *Mehadica*, răstoarnă în întregime tocmai teoria susținută de dânsul. Ne mirăm cum de n'a sesizat amănuntul că același Pesty, care susține că Mehadia abia în sec. XVIII-lea și-a schimbat „vechul” nume *Miháld*,¹ ne dă documente din sec. XV până în sec. XVIII-lea, în care comuna din apropiere se numește cu numele ei străvechiu *Mehadica* sau, în graiul poporului băstinaș, *Megüica*, nume ce, evident, nu poate fi diminutivul lui *Miháld*. Stăm în fața unui mister, ori avem a face cu o mistificare a cancelariei regale ungare, care n'a observat că se trădează dându-ne pentru epoca în care *Mehadia* apare sub forma *Miháld*, numirea românească a *Mehadicei*, ce nu putea deriva decât din rom. *Mehadia*, care în ordine cronologică trebuie să fi fost mai veche, de vreme ce a putut împrumuta și altor localități numirea sa.

Taina se desleagă dela sine, dacă avem în vedere împrejurarea, că *Mehadica* a avut în istoria țării o existență aproape ștearsă, în vreme ce *Mehadia*, precum am văzut, a jucat un rol precumpănitor, prin castelanii ei, în istoria Banatului și a Ungariei.²

Dacă am admite teoria lui Pesty și Drăgan nu ne-am putea explica cum de Mehadia de azi se găsește exact pe locul localității *Ad Mediam* din *Tabula Peutingeriană*. Să nu pierdem din vedere faptul că autorul acestui itinerar dacic, *Castorius*, din sec. IV [365—366 d. Hr.], [Király Pál, *Dacia provincia augusti*, I, Nagy-Becskerek, 1893, pp. 13—19, 29], ca și cartograful austriac dela 1761 — când, după Pesty, pentru întâiași dată se scrie *Miháld* sub forma *Mehadia*³ — și-au cules datele din gura acelorași țărani daco-romani, locuitorii și apărătorii de totdeauna ai acestei cetăți, ce-și găsește originea, cu toată probabilitatea, în timpurile dinainte de Romani. N'avem nicio dovadă că administrația militară austriacă a Banatului a avut vreun interes să reînvie aici vechea glorie daco-romană prin înlocuirea „vechiului” nume *Miháld* cu anticul *Mehadia*, dacă acesta n'ar fi existat în vorbirea curentă și în tradiția pururea vie a Românilor bănățeni, cari niodată n'au rostit și n'au cunoscut acest nume sub haina lui străină de *Miháld*. De altfel, cei mai de seamă istorici români (Iorga, *Istoria Românilor*, II, p. 15: „Pentru păstrarea nomenclaturii vechi, avem de sigur prea puțin,

¹ Pesty, *o. c.*, II, p. 325.

² *Ibid.*, pp. 309—366.

³ *Ibid.*, p. 325.

dar nu chiar atât de puțin, de vreme ce există încă o Mehadie, o Meedie în locul vechii Ad Mediam, o Cserna, slavizată, unde a fost Tierna... o Bârzava... Același, în *Observații și probleme bănățene*, pp. 11—12; Giurescu, *o. c.*, p. 125) și străini¹ identifică pe Ad Mediam din epoca romană și post-romană cu daco-romanul Mehadia, cunoscută de poporul băștinaș sub forma fonetică de Medglia sau Megiia [„Media și Medica numirile ce le dă poporul localităților cu numele oficial Mehădia și Mehădica“, scrie Hașdeu.]²

Drăgan, consecvent ipotezei sale, susține că -iia este sufixul toponimic „obișnuit atât în românește cât și în limbile slave“ la numele personal Mihál[y] + suf. top. ung. -d.³ De altă parte tot dânsul scrie că „nu putem să ne gândim nici la vreun radical slav ori unguresc prevăzut cu sufixul -ădia, socotit de Hașdeu anteroman“.⁴

Părerea mea este că aici sufixul nu este nici -iia și nici -ădia sau -edia, ci -dia, pronunțat -djiia sau -giia. Spre exemplificare, relev ez aici existența mai multor localități din Banat și Transilvania, mai puțin în Vechiul Regat, cu numirea terminată în -dia. Iată pe cele mai însemnate: În Banat: Chizdia, Cuveșdia, Ferendia, Șoșdia, Tolvădia, Vizeșdia, Clopodia, din jud. Timiș-Torontal; Iladia, Răcășdia, Apădia, Furdia, Homojdia, Armadia, Gavojdia, Mehadia, Vărădia, din județele Caraș și Severin. În Crișana: Oradia, Govoșdia, Chișindia, Totvărădia, Berindia. În Transilvania: Fornadia, Chimindia, Nădăjdia, Govășdia; Nădăjdia de Sus, Nădăjdia de Jos, Crivadia, Livadia de Câmp, Livadia de Coastă din jud. Hunedoara; Mălădia, Fetindia, din jud. Sălaj; Cislădie, Cislădioara din jud. Sibiu. Apoi Amaradia, Cernadia și Ciocădia în Oltenia; Mahmudia, târg în jud. Tulcea [unde s'au aflat urmele unei cetăți antice romane], Megidia din jud. Constanța.⁵

II

Originea și vechimea acestor localități este greu de precizat, dat fiind lipsa de documente vrednice de crezare. Un lucru însă pot afirma cu certitudine, că ele, aproape toate, nu sunt de origine nici slavă, cum crede Bălan (*o. c.*, p. 10), nici ungurească, cum crede Pesty și alți învățați străini. O simplă privire a hărții continentului nostru ne va încredința de acest adevăr. Nici în țările slave nici în Ungaria n'am întâlnit numiri toponimice cu terminațiunea sau sufixul -dia. Dacă totuși va exista vreuna aceea cu singuranță este de origine străină, cum străină și recentă este originea top. Bărnădia din jud. Târnava Mică, ca și a Mahmudiei și Megidiei, toate trei având la bază nume de persoană: Bernard, Mahmud și Megid, + suf. -ia și nu -dia. În această categorie intră și numele unor țări ca: Suedia și Lombardia, apoi Westro- și Ostro-Gothlandia și Smolandia din sudul

¹ Pesty, *o. c.*, pp. 309—326; G. Kisch, *Das Banat im Spiegel seiner Ortsnamen*, in *Banater Deutsche Kulturhefte*, II — 1928, Heft 3, p. 14; Fr. Griselin, *Istoria Banatului Timișan*, trad. N. Bolocan, București 1926, pp. 3, 196, 201; Király Pál, *o. c.*, p. 29; Michael J. Ackner und Friedrich Müller, *Die Römischen Inschriften in Dacien*, Wien 1865, pp. 4—9.

² Hașdeu, *Românii bănățeni*, p. 20.

³ Drăgan, *o. c.*, p. 250.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Vezi O. G. Lecca, *Dicționar istoric, arheologic și geografic al României*, București, 1937, pp. 311, 327; C. Martinovici și N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj 1922, pp. 9, 25, 65 sqq.

Suediei pe la a. 1000 d. Hr., toate cu suf. *-ia*, cele trei din urmă având la rădăcină ca suf. subst. *Land* = țară.

Pentru originea nemaghiară vorbesc formele maghiare de tot straniu și fără niciun înțeles, date, înainte de 1918, de către oficialitatea maghiară, acestor numiri toponimice, cari numai rareori, în traducere ungurească, au primit un oarecare înțeles în acea limbă. Unele n'au putut fi traduse în niciun fel, astfel că stăpânirea politică maghiară dinainte de 1918 a fost forțată să le accepte în forma lor veche „valahică”. Iată lista acestor sate și în traducerea lor ungurească: Chizdia = *Kisgye* [că aici radicalul nu este *Kis* = Mic, ne arată numele comunei *Chizen* din Solnok-Dobâca, tradus ung. *Közfalu*, deși în rom. radicalul la amândouă este *Chiz*], Cuveșdia = *Temeskövesd*, Ferendia = *Ferend*, Șoșdia = *Sosd*, Tolvadia = *Tolvád*, Vizeșdia = *Vized*, Clopodia = *Klopodia*, Iladia = *Ilyéd*, Răcășdia = *Rakasd*, Apadia = *Apádia*, Furdia = *Ferde*, Homoșdia = *Homopatak*, Armădia = *Harmad*, Gavojdia = *Gavosdia*, Mehadia = *Méhádia*, Vărădia = *Varádia*, Govoșdia = *Alsoköves* din plasa Radna și Govoșdia = *Gosd* din plasa Sebiș-Arad, Totvărădia = *Totvárad*, Berindia = *Borosberend*, Fornădia = *Fornadia*, Chimindia = *Kéménd*, Nădăjdia = *Nádasdia*, Govășdia = *Govasdia*, Nădăjdia-de-Sus și de-Jos = *Felső-* și *Alsonádasd*, Crivadia = *Krivádia*, Livadia-de-Câmp = *Mező ivádia*, Livadia-de-Coastă = *Hegyaljalivadia*, Mălădia = *Máládé*, Fetindia = *Gurzofalva*, Cislădia, Cislădioara = *Nagydisznod* și *Kisdishnod*.²

Să se observe că pentru aceași numire românească Ungurii au numiri diferite: *Gavosdia*, *Alsóköves* [ung. *alsó* = de jos, *köves* = pietros], *Gosd* [n'are niciun înțeles în ung] pentru Gavoșdia; [*Tor*] *várad* [ung. *vár* = *várad* = fort, fortăreață, cetățue, castel] și *Varadia* (Iosif Bălan, o. c., pp. 34—35, susține că „Varadia se derivă din cuvântul slavean *var* — colină + suficsul dublu *adiia* — țara, ținutul colinelor. Tulpina *var* — colină, o aflăm în limba rusească”. Cf. J. Broch, A. Frey, F. Messer, *Hand-Wörterbuch der russischen und deutschen Sprache*, IV. Auflage, Leipzig. Azi în rusește *var* = *Bap* are altă însemnare, de apă clocotită, rășină, arsul soarelui, cf. Dr. Em. Grigorovitz, *Russko-Rumânskii slovar*, ed. II, București, 1922, p. 53. În sârbește *orașul* se numește ca și în ung. *vároș* — *Баров*. — cf. Milan Nikolic, *Srpsko-Rumunski recinik*, Timișoara, 1935, p. 10) [*vara* în ung. nu există] pentru Vărădia; altele ca *Kéménd*, *Máládé*, *Gurzofalva*, *Tolvád*, n'au niciun înțeles în această limbă; restul sunt traduceri forțate sau, precum am spus, acceptarea fără rezervă a formei românești: *Apadia*, *Méhádia*, *Tolvadia* [dela rom. top. *Tâlva* + suf. *-dia*], *Clopodia*, *Fornădia*, *Crivadia*, *Livadia* etc.

Dacă în Ungaria și în lumea slavo-germană nu întâlnim asemenea nomenclatură toponomastică [cu toate că multe radicale se pot explica și din limbile slave, ex. *Amaradia* din slav. *O.Mapa* — brad, pin + suf. *-dia*; *Cernadia* din cerb, cern, cernica = cer, ceroniu + suf. *-dia*; *Ciocadia*, din cioc, *cioaca*, folosită în sens de vârf, de culme, de deal, + suf. *-dia*. *Cislădia*, din *gizb*, în rus. om murdar, sl. *giznov*, *giznav*, de unde ung. *disznó* = porc, la 1268 aflăm numirea topică *gyznov-kuth* — fântâna porciilor, deci *gizno disznó* + *-dia*; *Iladia* din *jeaa* — brad plus suf. *-dia*, ținut cu brădet, etc., cf. Iosif Bălan, o. c., pp. 18—32] trebuie numaidecât să o căutăm în lumea, traco-greco-romană.

1 *Kirchenhistorischer Atlas*, harta III-a și IV-a.

2 Martinovici—Istrati, o. c., pp. cit. după alfabet.

În ajutor ne vine și numirea localității *Gordia* [pe locul sau lângă comuna *Curtea* din Severin], însemnată pe harta lui *Mercy*¹ dela 1723—25, întocmită pe baza declarațiilor făcute de populația băștinașă a Banatului, numai la câțiva ani după alungarea Turcilor. Numirea este formată din radicalul trac *Gor*² și sufixul *-dia*, și ar putea aminti de împăratul roman *Gordianus* Marcus Antonius Africanus dela anul 238 și de *Gordios* rege legendar, autorul nodului *gordian*, din Frigia,³ țară locuită în antichitate de seminții tracice.⁴

În Grecia partea centrală se numește din antichitate *Livadia* sau *Hellas*.⁵ În provincia Focida avem localitatea *Livadia*. În Peloponez avem circumscripția administrativă, provincia sau *nomós*-ul *Arcadia*.⁶ Deasupra Atenei există localitatea *Pedias*. La Marea Neagră spre Nord de Constantinopol este localitatea *Midia*. În vechea Macedonie era provincia *Eordaea* sau *Eordia*. Capitala Cretei este *Candia*. Provincia dela nordul Iliricului dinspre Istria în antichitate se numea *Iapodia* [Dr. At. M. Marienescu, *Ilirii, Macedo-Românii și Albanesii*, în *Analele Academiei Române*, dis. ist., ținută în șed. dela 27 Febr. 1904, p. 159]. În Iliric, pe coasta Dalmației, în epoca romană exista orașul *Japydia* sau *Japygia* [Marienescu, *o. c.*, p. 163]. În Asia Mică sau *Asia Citerios* sunt, din antichitate, provinciile *Lydia*, *Pisidia*; în Cilicia este ținutul *Pedia*; capitala Bitiniei era *Nicomedia*, și, în fine, *Media* și *India* din Asia, *Numidia* și *Arcadia* din Africa [ca și provinciile *Normandia* și *Ficardia* din Franța, și *Lombardia* din Italia], localitățile *Eporedia*, *Aeserdia* și *Rudia* din nordul, centrul și sudul Italiei evului mediu, precum și *Legedia* și *Cosedia* din *Gallia Lugdunensis*,⁷ sunt tot atâtea numiri care își găsesc originea în limba și lumea indo-europeană ramura traco-greco-latină, aflată în mare parte în stăpânirea sau în sfera de influență a Imperiului roman.

Abstrăgând de izbitoarea asemănare dintre numele *Mediei* — țara de dincolo de Armenia și Assyria — și al Mehadiiei—Mediei—Megfiei noastre, constatăm că în lumea greco-romană ca și în țările în cari s'a întins această cultură și civilizație cu câteva secole înainte de era creștină, sunt foarte frecvente toponomasticile cu sufixul *-dia*, *-ia*, *-bia*, *-nia*, *-pia*, etc. Din exemplele aduse se poate vedea că afară de Banatul, Crișana și Transilvania noastră, Grecia și Asia Mică dau cel mai mare procent de numiri top. cu suf. *-dia*. Se știe că multe nume de orașe, munți și râuri din toată peninsula Balcanică dar mai cu seamă din Grecia „se aseamănă, unele chiar se identifică cu aceleași nume din țările microasiatice“.⁸

Constatarea istoricilor și filologilor, cari au tratat problema așezărilor străvechi a popoarelor indoeuropene și, pe baza ei, a unității lingvistice

1 Pesty, *Krassó vármegye története*, II, 1, p. 303.

2 Popa-Lisseanu, *Continuitatea Românilor în Dacia*, în *Anal. Acad. Române*, 1940—1941, p. 242 n. 1.

3 Dr. C. Diaconovich, *Enciclopedia Română*, Tom. I, Sibiu 1900, p. 581.

4 Capidan, *o. c.*, p. 180.

5 Diaconovich, *Enciclopedia*, p. 608.

6 *Ibidem*; *Minerva, Enciclopedie română*, Cluj 1929, p. 89.

7 Heinrich Kiepert, *Atlas antiquus. Zwölf Karten zur alten Geschichte*, Berlin, Dietrich Reimer, Tab. II. Imperia Persarum et Macedonum, Tab. IV. Asia Citerior, Tab. V. Graecia cum insulis, și Tab. VI. și Tab. XI. Gallia.

8 Capidan, *o. c.*, p. 112.

europene, că „tulpinile indoeuropene din care aveau să iasă Grecii se găseau în ținuturi situate la răsărit de așezările Italicilor“¹ și că în ce privește pe Armeni se observă „urmele unei continuități lingvistice, care plecând din Iliria prin Tracia se întinde peste Bosfor până în Armenia“² lăsând urme ce „se văd în anumite concordanțe ce există între albaneză și armeană“³ precum și constatarea că locuințele primitive ale Armenilor și ale Indo-Iranienilor au fost odată în Europa, ne apropie și mai mult de problema toponomasticeii bănațene, a cărei deslegare încercăm să o dăm aici.

O contribuție serioasă în această privință ne aduc studiile învățatului german Paul Kretschmer, care „plecând dela anumite urme iraniene din toponomastică, presupune că strămoșii Indo-Iranienilor ar fi locuit odată prin ținuturile situate în apropierea Dunării de mijloc, fiindcă însuși numele acestui fluviu: *Danuvius* față de Istros, după aceea *Danastrus* față de Tyras, în fine, *Danaparis* față de Borysthenes și altele, pe care și alți învățați le explică din scită (Max Vasmer), ar fi de origine indo-iraniană“⁴.

Tot pentru lămurirea acestei probleme ținem să subliniem adevărul istoric privitor la legăturile dintre Tracii din peninsula Balcanică și cei trecuți în Asia Mică. „Știm bine — scrie Capidan — că un număr de seminții din neamul Tracilor, în mișcările lor războinice au trecut de cu vreme prin Marea Egee în Asia. O serie de considerațiuni lingvistice, istorice și arheologice dau dovadă că Frigienii [Frigii] din Asia constituiau la origine seminții trace de aceeași limbă, ceea ce a determinat pe indoeuropeniști să-i socotească într'un singur grup traco-frigian. După Frigieni au urmat Misii de același neam cu locuitorii Moesiei din Balcani, Tinii și Bitinii“⁵.

Dacă la toate aceste considerațiuni mai adăugăm și faptul istoric al colonizării Daciei și în primul rând al Banatului cu elemente romane și romanizate *ex toto orbe romano* [Eutropiu, VIII, 6, 2]: din Tracia, Iliria, Macedonia, Grecia și Asia Mică, precum și al stabilirii veteranilor din Legiunile: *I Minervia*, *III Flavia Felix*, *V Macedonica*, *VII Claudia* și *XIII Gemina*, și din Cohortele trupelor auxiliare: *Cohors I Ubiorum*, *Coh. II Hispanorum*, *Coh. I Brittonum milliaria*, *Coh. I Cretulorum*, *Coh. III Delmatarum*, *Coh. V Gallorum*, *Coh. I Vindelicorum Milliaria Civium Romanorum* etc.⁶, veterani recrutați, cum rezultă și din numirea legiunii sau cohortei respective, din Italia, Galia, Spania și Britania,⁷ vom admite posibilitatea întemeierii Mehadii și a celorlalte localități al căror nume se termină cu sufixul *-dia* de acești coloniști și veterani, cari au dat, ca în cazul com. *Livadia*, și noilor așezări nume obișnuite în țările lor de origine.

Nu este exclusă nici cealaltă posibilitate, ca — precum a observat Hașdeu — Mehadia și majoritatea localităților cu nume asemănător, să fie

1 *Ibid.*, p. 135.

2 *Ibid.*

3 *Ibid.*

4 P. Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, Göttingen 1896.

5 Capidan, *o. c.*, pp. 179—180; cf. Eduard Philippon, *Les peuples primitifs de l'Europe Méridionale*, Paris 1925, p. 12 sqq; Herman Hirt, *Die Indogermanen*, I, 1905, p. 133; Th. Mommsen, *Das Weltreich der Caesaren*, Wien—Leipzig, 1935, pp. 193—4; Philippide, *o. c.*, pp. 212—214 sqq.

6 Cf. Al. Borza, *Banatul în timpul Romanilor*, Timișoara 1943, pp. 87—92.

7 C. Daicoviciu, *La Transilvania nell'antichità*, p. 96.

așezări preromâne, ctitorite de Dacii din marea familie a Tracilor, frații buni și apropiați ai Indo-Iranienilor, în lexicul cărora găsim atâtea cuvinte de o izbitoare asemănare cu cele din limba română.

III

Dovezi documentare despre întemeierea celor mai multe localități din Banat n'avem decât dela finea sec. XII—XIII-lea pentru partea de Apus, și dela începutul sec. XIII—XIV-lea pentru partea de Răsărit, când provincia ajunge sub stăpânirea, mai mult nominată, a Ungurilor. Documentele puține ce ne-au rămas sunt, fie diplome donaționale sau confirmări ale vechilor donațiuni asupra unor moșii și sate, fie hotărârile capîtlului din Cenad sau Oradea privitor la hotărnicirea unor moșii din cuprinsul mai multor sate, cari numai cu acest prilej, deci *întâmplător*, ne sunt cunoscute. Hărțile întocmite de Austrieci după anul 1716 confirmă existența acestor localități, consemnate *întâmplător* în numitele diplome. Și autorii diplomelor ca și ai hărților și-au cules datele din gura locuitorilor băștinași. Cunoscută fiind mania diecilor și copiștilor din cancelariile maghiare de a maghiariza și schimonosi numirile românești, ușor putem înțelege cum de aceleași numiri apar pe hărțile germane de după 1716 sub forma lor originală, *românească*, *întâlnită* adesea în diplomele mai vechi. Izvorul de informație — Românii — fiind același și numirile au rămas aceleași, neschimbate în limba vorbită, schimonosite, când n'au putut fi traduse, în documentele redactate de străini.

Câteva exemple vor fi edificatoare și concludente. Comuna *Apadia* [*apa* și *dia*, lat. *aqua*, sanscrita *ap*,¹ cum rostesc și azi Indienii], pronunțat bănățenește *Apagia* [în formele: apădjan sau apăgian, țarina Apădjenilor sau Apăgienilor; Gura Apăzii — locul de vărsare al pârâului Apadia în râul Pogonici, — dentală *d* se palatalizează în *dj*, *gi* și *dz*; cf. comuna *Valeadeni* adică Valea Dienii, pron. Valeagieni, locuitorii: Valedjienii și Vălegienii], apare în documente mai întâiu la 1433, când trece în posesiunea familiei nobile române Bizere; la 1448 Apágya, la 1475 Apadia, la 1495 Apadya, la 1561 Apadia, la 1566 Apaggia, la 1577 Apagia, la 1588 Apadgia, la 1592 Apada, la 1641 Apagya, la 1690—1700 Apagya, în conscripția dela 1717 Appagia.² Comuna *Gavosdia* este donată la 1447 de către guvernatorul Ioan Huniade lui Dionisie și Ladislau Temeșel [Temeselyi]; Gawosdya a. 1495; Gawosdywara a. 1514—16; Gowosgya a. 1536; Gavosdia a. 1557; Gauasdia a. 1639; Gavosdia a. 1649; Gavardia [așa, greșit: „igy, hibásan“] a. 1690—1700; Galvostia a. 1717; Gavosdia a. 1723 și 1761.³ Comuna *Armadia*: la 1493 este amintit Gheorghe Gala de *Homoragya*; la 1535 Petru și Ștefan Gala de Hamaradya, la 1539 de Hamaragya, la 1542 Ștefan Gala de Hamaradya; la 1562 se amintesc Nicolae, Ștefan și Petru, nobili din Harmadya, „Popa Sztojka de Kisharmadya, Petru și Toma Galah de Nagyharmadya [Harmadia-Mare și -Mică]; la 1573 Gheorghe Gala de Harmadya; la 1599 Ladislau Pokol de Harmadia; la 1603 Harmadia în districtul Caransebeș; în conscripția dela 1717 Armadia; la 1723 Harmod'ia, care după Pesty la origine a putut fi numai *Harmad*: „ez eredetileg csak Harmad lehetett“.⁴

1 Nicolae Densușianu, *Dacia preistorică*, București, 1913, p. 816.

2 Pesty, *Krassó vármegye története*, II, I, pp. 7—10.

3 *Ibid.*, pp. 177—179.

4 *Ibid.*, pp. 208—209; cf. I. Bălan, *o. c.*, pp. 19—21 derivă dela sârb. *O. Mapa* — brădet, plus suf. colect. -ad, plus suf. colect. -ia, și s'a format prin metateză din *Amaradia*.

Comuna *Homojdia* apare la 1514—16 printre proprietățile lui Gheorghe de Brandenburg sub numirea de Homosthya cu 21 iobagi; Homostia a. 1596; Homosdia a. 1717; Homostio a. 1723; Homichie în dicționarul lui Korabinszky.¹ Comuna *Iladia* pe care Pesty o vrea ungurească sub numirea de *Ilyéd*, s'a numit *Elyad* la 1223 în diploma papei Honoriu III; „castellanus de Sebus et Elyed“ a. 1325; „districtu de Elyed“ a. 1342; Elyéd a. 1352; „*Iliad* várhoz tartozo oláh kenézek“ [chenezii români aparținători cetății *Iliad*] a. 1363; în același an „ad villam Ilyeed“; „in districtu Ilyeed“ a. 1454; *Iladia* a. 1464; *Iladia* a. 1551; *Iladia* a. 1690—1700; *Jeladia* a. 1717.²

Comuna *Furdia* ung. Ferde, Pesty crede că numele original a fost Turd din care a evoluat forma Ferde, Furgia, Furdia. La 1291 și 1293 se amintesc Paul și Blaj fiii lui Furd; Turd a. 1361; Twrd a. 1427; la 1453 districtele valahe Suggya, Supan și Thwerd „oláh kerületek“; 1596 Ferde; la 1617 districtul Furgia și praediumul Furgie; la 1723 Furdia.³ *Sudia* [Judia], unul din cele 8 districte valachice medievale, figurează la 1427 ca Swgya și Zwgya, 1453 Swgdya și Suggya, în același an chenez al Sugdiei este Luca Roman, — „Sugdial kenéz 1453. évben volt Luça Român“; la 1514—16 Sugdya și Swgdye, 1597 Sudia, 1620 Sugdia.⁴ Comuna *Varadia* este amintită cu acest nume la 1390 și 1392 când trece în posesiunea banului de Severin Nicolae Perényi; cu acest nume este amintită și la 1688, 1699, 1717, 1779.⁵

Afară de comunele amintite au mai existat în vechime, din evul mediu și până târziu în sec. al XVIII-lea, comune românești cu numele terminat în *-dia*. Iată câteva: *Bandia* din jud. Caraș, la 1500 Bandy, 1510 Bandia, 1551 Bandy, la 1761 încă mai exista⁶ [a dispărut desigur în epoca colonizărilor germane sub Maria Terezia]. *Dadadia*, odinioară între Balint și Babșa, din jud. Timiș, amintită la 1488.⁷ *Farcadia*, la 1363 Farcad, 1597 Faradia, 1612 Farcadie,⁸ dela numele pers. *Farca*, familie numeroasă în orașul Sănnicolaul-Mare. *Leordia* sau Leordis, la 1411, 1428 Leorgis, 1440 Leordis, 1447 Leudres, 1470 Lewgyz, 1559 Lewrdys. Pe teritoriul comunei Mutnic este valea Leordis. Românii pronunță *Leordisin* — scrie Pesty.⁹ Comuna *Lesdia*, existentă până în prima jumătate a sec. XVIII-lea,¹⁰ când cade și ea pradă acțiunii colonizatoare cu venetici dela Rin. Comuna *Leudin*, *Leurdia* [Leurdje], proprietatea fam. Huniade, la 1514—16 Lewdje, 1529 Lewdin, 1598 Leudin.¹¹ *Monyorodia*, la 1514—16 Monyorowdia, jud. Caraș.¹² Comuna *Thalmadia* donată de regele Ladislau V la 1453 lui Ioan Huniade împreună cu toate comunele din districtul valachic Sudia; 1479 Alsó- și Felső-Thalmag, și -Thalmonya, la 1514—16 Thamadia, 1597 Thalmadia,

1 Pesty, *ibid.*, p. 216.

2 *Ibid.*, pp. 224—227.

3 *Ibid.*, pp. 170—172.

4 *Ibid.*, pp. 178—179; cf. Dr. Gh. Cotoșman, *Privilegiile Românilor în cadrul districtelor Valache Bănățene. Nobilii și Chenezii români bănățeni*, Timișoara, 1944, p. 15; Hurmuzaki—Densușianu, *Documente*, II, 2, No. XXI—XXXVIII, pp. 26—48.

5 Pesty, *Krassó vármegye története*, II, 2, Budapest, 1885, p. 273.

6 *Ibid.*, II, I, p. 20.

7 Milleker, *o. c.*, p. 176.

8 Pesty, *Krassó vármegye*, II, 2, p. 158.

9 *Ibid.*, p. 311.

10 *Ibid.*, p. 312.

11 *Ibid.*, p. 313.

12 *Ibid.*, p. 46.

1612 Talmagie, 1620 Thalmadia.¹ Comuna Zapodia [altcum Tomești] cunoscută și în sec. XVI.² Comuna Zagradia, la 1555 Zagradja, azi i se păstrează numele în moara *Sagradia*, ridicată pe locul comunei de odinioară, din hotarul com. Dalboșet, jud. Caraș;³ la Bozovici, jud. Caraș, există Valea și râul *Lighedia*.

În general, se observă că odată cu încetarea dominației ungare încetează și nomenclatura forțată ungurească, pentru a reinvia în acte — căci în vorbirea curentă totdeauna ea era aceeași, locuitorii fiind și ei aceiași: Românii — vechea nomenclatură toponomastică, cu tradiție autoctonă.

IV

Pe lângă dovezile istorice, câteva fapte de limbă, pe lângă cele amintite, nădăjduesc să întărească credința mea, întemeiată pe a câtorva istorici de seamă,⁴ că Mehadia de azi și ca așezare geografică și ca numire este identică cu *Ad Mediam* din epoca romană. Este adevărat că după legile fonetice generale ale limbii române *Ad Mediam* trebuia să dea în mod normal forma fonetică *amiazi*, cum *mediam dies* ne dă *miază-zi*, sau *domine deus* > *Dumnezeu*.⁵ Avem, însă, cazuri, ca *respondere* > răspunde, *videre* > vedea, *ridere* > râde, *ardere* > arde, *laudare* > lăuda, cari la anumite moduri, timpuri și persoane mențin pe *d* iar altele transformă pe *d* în *z*, ceea ce nu se întâmplă cu *frondere* > înfrunzi, cu aceeași terminațiune *-dere*. Astfel, *respondere*, *ardere*, *ridere*, *videre* la ind. prez. sing. pers. I și III, la imperfect și la viitorul I păstrează pe *d* neschimbat, — și-l transformă la ind. prez. sing. pers. II în *z* [răspunzi, arzi, râzi, vezi] sau *s* [ori *z*] la perfectul compus, mai mult ca perf. și la viitorul II.

Altele ca *laudare* > lăuda și *vendere* > vinde, transformă numai la ind. prez. sing. pers. II [lauzi, vinzi, pronunțat bănățenește laudzi, vindzi] pe *d* în *z*, și-l menține în toate celelalte moduri și timpuri. Mai departe, se știe că în graiul bănățean consonanta *z* se pronunță ca *dz*: dzău [deus > dieu > dzeu > zău], Dumniedzău, cadzi, cădzut, dzamă, rădz, rândză [aiom. tot așa], dzăhar, dzîmbet, mînedzi [măine zi], amiadzi [amiazi], viedz, grumadz [albanez *grumaz*], o vădzut, dzîșie [zice], o dzis [a zis], mândz [mânz] nrândz, etc.,⁷ deci într-o formă coruptă dar foarte apropiată de cea latinească. Cuvintele *dziua* > ziua, *amiadzi*, lasă să se întrevadă posibilitatea menținerii și formei vechi a numelui *Mediei* — *Ad Mediam*, pronunțat după particularismul limbii slave, care, precum a dovedit prof. E. Petrovici, a influențat atât de puternic nu numai lexicul, ci — prin palatalizarea labialelor — până și „structura intimă a limbii noastre, fonetica”.⁸

1 Ibid., II, 2, pp. 236–237.

2 Ibid., p. 295 și pp. 249–251 pentru Tomești „măskép Zapodia”.

3 Pesty, *A szörényi bñnság*, II, p. 570.

4 Idem, *Krassó vármegye története*, II, I, p. 313.

5 Xenopol, *o. c.*, p. 199; Iorga, *Istoria Românilor*, II, p. 15; C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 125.

6 Al. Rosetti, *Istoria limbii române, I, Limba latină*, ed. II, București, 1940, pp. 126–127.

7 Hașdeu, *Românii bănățeni*, pp. 15–21; Victor Vlad Delamarina, *o. c.*, pp. 195–196.

8 Petroviciu Emil, *Simbioza româno-slavă*, ibid., p. 156; G. Giuglea, *O problemă de fonetică*, în *Dacoromania*, IV, I, p. 373; N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, I, ed. II, București, 1925, pp. 115–122.

Nu-i mai puțin adevărat că lipsa unui sunet special pentru a înregistra fidel, în scris, particularismele graiului bănăţean [cf. Lucian Costin, *Graiul Bănăţean*, II, Turnu Severin, 1934, p. 216], greutate de care s'au izbit şi alcătuitoarii Atlasului Lingvistic Român,¹ îngreuiază foarte mult conciziunile noastre, ca şi încercarea de a da problemei toponomastice bănăţene soluţia cea mai apropiată de adevărul istoric, ca şi de realităţile vieţii româneşti din provincia, care a păstrat, mai mult ca oricare alta, cele mai multe vestigii de limbă, cultură şi civilizaţie daco-romană.

La toate acestea trebuie adăugată şi împrejurarea că Barbarii, care s'au perindat pe aici ca stăpânitori² fie chiar nominali [Iazygii, Goţii, Hunii], au contribuit şi ei în largă măsură la menţinerea vechi nomenclaturi topografice oficiale. Judecând lucrurile şi prin această prismă, presupunem că, — în vreme ce limba latină vulgară [deosebită de cea clasică: „sermo urbanus“, ca şi de cea rustică: „sermo rusticus“], limba vorbită „sau latină a conversaţiei curente“ [germ. Umgangssprache],³ se transformă pe îndelete, după propriul instinct lingvistic al băştinaşilor din Dacia, cari în intimitatea familiei şi vieţii lor din codrii şi munţi îi imprimă un caracter particular, făcând din ea o limbă cu totul nouă, — numirile toponomastice oficiale, rămân mai mult sau mai puțin în forma lor cea veche, *adoptată* până şi de către noli stăpânitori ai Daciei vechi, şi transmisă posterităţii şi istoriei de cei cari nu s'au deslipit niciodată de acest pământ, ca şi de comorile ce el le ascunde. Popoarele pier, precum observă Gamillscheg, dar numele dăinuiesc, aproape nemodificate. Tradiţia autoctonă traco-dacică *renăscută*, după apunerea stăpânirii politice romane în Dacia, a fost transmisă, prin mijlocirea Daco-romailor, tuturor stăpânitorilor vremelnici ai acestei ţări, în mare parte dispăruţi de pe scena Istoriei. Exemplele aduse de numiri cu tradiţie autoctonă: Cerna, Berzovia, Dunăre, etc., sprijinesc ipoteza susţinută, privind cazul Mehadiiei şi al celorlalte localităţi cu numele terminat în *-dia*, că noii stăpânitori ori au primit şi păstrat aproape nealterată vechea toponomastică, ori au tradus-o, ori au dat numiri cu totul noi vechilor aşezări.⁴ Şi, precum a demonstrat Capidan, vechea numire păstrată în popor, deşi s'a menţinut multă vreme, ea a trebuit, în cele din urmă, să cedeze numirii oficiale, adică celei noi, impuse de autoritatea administrativă-politică atotstăpânitoare. Dacă numirea Mediei a străbătut nealterată veacurile, este o dovadă mai mult a *permanenţei spiritului*, a puterii şi stăpânirii româneşti în această provincie daco-romană, care până târziu la finea sec. XII-lea [Banatul de Apus] şi la începutul sec. XIII-lea [Banatul de Răsărit sau al Severinului], când cade, nu fără lupte, definitiv în stăpânirea Ungurilor [cf. I. Conea, *Cel dintâi hotar politic pe creasta munţilor Otteniei (1520)*, Bucureşti, 1938, pp. 11—12], a făcut, cu oarecari intermitenţe, parte organică din trupul *Romaniei*, al Imperiului roman de Răsărit, apus definitiv la 1453. Părerile noastre găsesc şi aprobarea lui N. Iorga, care scrie: „Cum pronunţia [numelui Media, Megila] zăboveşte puţinţel asupra lui *e*, ca şi cum s'ar căuta să se păstreze numele roman, — şi s'a făcut de mult, de către Xenopol,

¹ Vezi *Introducerea* dela Micul Atlas Linguistic Român, II, pp. 7, 10 şi la A. L. R.

² C. Daicoviciu, *Bănatul şi Iazygii*, extras din *Apulum*, I [Alba-Iulia, 1939—1942] pp. 12—13.

³ Rosetti, *o. c.*, p. 40.

⁴ I. Moga, *ibid.*

observația că regulile filologice de schimbare a sunetelor nu se aplică acelor nume, cum sunt numele de familie sau de localități, pe care omul se forțează să le pronunțe just —, din Media s'a făcut Meedia" [*Observații și probleme bândărene*, p. 12].

Despre preexistența Românilor în arcu carpatic, ca și despre ocuparea și subjugarea *târzie* de către Unguri a Banatului și Transilvaniei grăiește elocvent însași toponimia slavo-română din aceste „țări” românești. Dacă Românii ar fi venit aici din sudul Dunării în sec. XII-lea, cum susține școala rösleriană, și dacă majoritatea localităților din Banat ar fi fost întemeiate de către Unguri, cum susține cu emfază și vădită tendențiozitate aceeași școală, a'unci ar fi fost firesc să avem aici o toponomastică maghiară, pe care n'o avem decât numai dela finea secolului trecut și dela începutul secolului nostru, al XX-lea, și numai în registrele oficiale și pe frontispiciul gărilor și al primăriilor satelor și orașelor,² ai căror locuitori n'au voit să ia cunoștință de noile numiri fabricate în oficina magharizatoare din Budapesta.

Cum, însă, majoritatea absolută a numirilor de localități din Banat n'au origine ungurească, iar puținele numiri „vechi” ungurești n'au reușit să se mențină decât pentru scurt timp, ele dispărând odată cu fuga nemeșilor unguri din fața cuceritorilor Turci la 1552 [Szentkláray scrie că la sfârșitul dominației turcești, la 1716, în întreg Banatul n'a existat niciun sat maghiar]³ —, rezultă în mod neîndoios — pe baza documentelor latino-maghiare păstrate de însași istoriografia maghiară⁴ — că *Ungurii ne-au aflat aici*, precum ne-au aflat aici și Slavii, cu care împreună, secole de-a rândul, am pus temelia atâtor așezări noi, al căror nume până azi dau mărturie despre această simbioză slavo-română, ilustrând în același timp minunatele însușiri innăscute ale autohtonilor daco-romani, de a absorbi și asimila pe toți străinii așezați în mijlocul lor. Multe din numirile vechi de locuri și localități daco-romane au fost schimbate ori traduse de către noii stăpânitori slavi, numiri pe care, prin forța împrejurărilor, băștinașii daco-romani, mai ales după ce s'au apropiat și au început să conviețuiască cu Slavii așezați printre ei, au fost nevoiți să și-le improprieze în forma nouă, schimbată, trecându-le apoi, prin uz de secole, în patrimoniul sfânt al limbii române, fiind azi considerate de Românii bândăreni ca un bun ce le aparține lor și numai lor.

Un ultim argument în favoarea posibilității menținerii nealterate a sufixului top. -*dia* ne oferă numele cnezului român bândărean *Dia*, dela anul 1418, care în documente figurează și cu numele *Zya* [„...Michaelēm Gruban et Lucam filios *Dia*“],⁵ și care reamintește localitatea, existentă cu una miele ani mai înainte, *Dea* [-*Die*] de lângă *Massilia*.

1 Din Conferința ținută la *Radio România* de către dl prof. Emil Petrovici, la 9 Decembrie 1942; cf. E. Petrovici, *Dovezile filologice ale Continuității, în Transilvania*, 74 [1943], nr. 1, pp. 7—13.

2 Vezi Borovszky, *Temes vármegye și Torontál vármegye*, comunele după alfabet, după numirea oficială nouă, schimbată; cf. Tr. Birăescu, *Toponimie și geopolitică, în Revista Banatului* [director: Tr. Topliceanu], Timișoara, 1943 [An. IX Nr. 4—6] p. 11.

3 Szentkláray Jenő, *Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből*, p. 249.

4 Vezi Pesty, *Krassó vármegye története*, vol. III și IV, Budapesta, 1883.

5 Pesty, *Krassó vármegye története*, III, doc. Nr. 196, p. 284.

V

Având în vedere toate acestea, nu știm cum s'ar mai putea menține teoria lui Pesty, că la toate toponomasticile cu sufixul *-dia* radicalul este unguresc. Ca și Drăgan, Pesty citește suf. top. *-ia* la radicalele „ungurești” terminate în *-d*: Miháld, Sósod, Várad, Ilyed, Kövesd, pentru a contesta originea românească a acestor localități, al căror nume,¹ desfigurat de Unguri, la origine a avut o formă foarte apropiată de cea păstrată până azi de locuitorii autoctoni. Și Pesty ca și Drăgan par să uite că Românii bănățeni n'au pronunțat și nici azi nu pronunță numele comunelor: Csanád, [cunoscută din sec. XI], Csatád, Biled, Buzad și Gad sau Gaad [care, precum susține Dr. Peregriny F., în *Magyarország története*, p. 10, amintește numele voievodului român *Gad*, contemporan cu Árpád]² impuse de oficialitatea ungurească dinainte de 1918, sub forma: Csanádia, Biledia, Csatádia, Buzadia și Gadia, ci așa cum le permite instinctul lor de limbă: *Cenad*, *Biled*, *Celat*, *Buzad* [buzat, preroman *buzá*, alb. *buze*, Capidan, o. c., p. 196], și *Gad*.

Din această încurcătură n'a putut ieși nici Drăgan, când a vrut să stabilească originea unor numiri din Vechiul Regat, derivate din *Mehadia* bănățeană: „Ar rămâne numai să se lămurească dacă în *Mehedia* din Vaslui și în *Mehedinți* radicalul este *Mihal*, ca în *Mehedia* din Timiș, ori numele personal *Mehéd* [dim. *Mehédko*], reflexul slav [rutean, etc.] al lui *Methodius* [vezi Zelechowski, *Ruth.-Deutsch Wb.*, I, 436], la care se gândește Bogrea, *Dacoromania*, IV, 866-867”.³

Nici vestitul filolog V. Bogrea n'a adus o contribuție deosebită privitor la etimologia numelui Mehadii. Relevă doar părerea lui Philippide, că *Mehadia*, „omonimul” vasluianului *Mehedia*, ar fi un cuvânt de „cu totul altă origină” [turc.-pers.], și a lui Dan, care l-a explicat „ca un rest dac sau ca un element unguresc”.⁴ La rândul său, Philippide examinând și combătând părerile lui Xenopol, Pascu și Dan, concludă: „In tot cazul, nu numai din *Ad Mediam* trebuia să iasă în românește, și anume în româneasca din Banat, amădza-amiază, ci și dintr'un presupus metatetic *Meáddiam* miádză-miáză trebuia să iasă, iar nu *mediia*”.⁵

Credem că cei ce aduc în legătură *Mehedia* din Vaslui, cu *Mehadia* = *Media* noastră bănățeană, săvârșesc o îndoită greșală: 1) că reduc ambele numiri la aceleași radical unguresc sau turco-persan *Miháld* sau *Mehed*; și 2) că nu iau în considerare faptul că numirea de *Mehadia* este o numire oficială ungară, apărută, pentru *Mehadica*, în sec. XV, iar pentru *Mehadia* mai întâiu la 1630, apoi la 1693, la 1717⁶ și de atunci încolo, cu acest nume, în toate documentele și hărțile străine, din care a fost împrumutată și de către oficialitatea românească. Numirea în forma aceasta este influențată de parazitarea intervocalică *h*, obișnuit în limbajul țigănesc [Iorga, *Obser-*

1 *Ibid.*, II, 1, p. 224; Idem, *A szörényi bánág*, II, p. 325.

2 Juhász Kálmán, *Hajdani Monostorok*, Budapest 1926, p. 119.

3 Drăgan, o. c., p. 252.

4 Bogrea, *Articole mărunte*, Contribuții onomastice, art. *Mehedinți*, în *Dacoromania*, IV, 2, pp. 866-867.

5 Philippide, o. c., p. 721; cf. Al. Procopovici, *Din istoria raporturilor noastre interdialectale*, în *Dacoromania*, IV, 1, p. 41: „forme cu *dz* și *dzs* cuprind și astăzi încă regiuni destul de întinse din teritoriul dacoroman”.

6 Pesty, *A szörényi bánág*, II, pp. 309-325.

vații și probleme bănățene, p. 15] sau prin introducerea silabei *ha* între rădăcina dacă *Me* sau *Mea* [în care Matheus Bél vede numele zeiței *Mea Dea*, căreia i-ar fi fost închinată localitatea]¹ și sufixul *-dia*, caracteristic mai ales toponomasticeii din regiunile traco-grecești. Aderenții noului curent dacist, care câștigă tot mai mulți partizani printre învățații români, văd în *Mahala* „cuvânt dacic” sau sanscrit [*Mahala* = mulțime adunată la un loc], din care, prin evoluție fonetică, ar fi luat naștere *Maha-dia*, *Meha-dia*, care în limba dacă ar însemna Daia Mare sau Dacia Mare, prin derivarea lui *-dia* din *Dalaia*, *Dalai*, *Delai*, *Dela*, *Delea*, *Dia* [G. Ionescu-Nica, *o. c.*, p. 15]. *Mehedia*, cu radicalul *Mehed*, din județul Vaslui, deși „săt vechiu”, întemeiat probabil de niște emigranți din regiunea sau jud. Mehedinți, ar trebui adusă în legătură cu *Mahmudia*² și *Medjidia*, ambele ctitorii turcești, cu³ suf. top. grecesc *-ia*. *Media* [= *Megia*] bănățeană, din care derivă numirea oficială a județului Mehedinți⁴ poate fi comparată mai degrabă cu *Media*, cum se numește pădurea [de 250 hectare] din județul Muscel,⁵ care probabil ține locul unei localități vechi, dispărute, — precum și cu *Mediasca*, pârâu din jud. Suceava [*Media-sca*].⁶ Nu este fără interes a ști că Turcii numeau *Mehadia* în felul lui Matheus Bél: *Meadia*, iar județului i-au zis *Meadinț*. Scrisorile Begului din Cladova, către „ispravnicatul Miedinților”, care se intitula după datina sârbească *volevod*, vorbesc, la începutul secolului trecut, de schimbul neconținut de populație în partea Miedinților [Iorga, „Din legăturile noastre cu Sârbii. Corespondența rom. a voievozilor din Cladova”. Extras din „Analele Academiei Române”, București, 1914, pp. 230, 235—236].

Trebue să accentuăm din nou că terminațiunea *-dia* [și chiar *-ia*, care în dacă și sanscrită ar însemna „țară”, G. Ionescu-Nica, „Dacia Sanscrită. Originea și limba Dacilor”, în „Informațiuni”, București, nrul din 20 Aug 1944] este caracteristica numelor vechi, intrate în limba noastră înainte de încheierea procesului de formare și de închegare a ei ca limbă nouă, distinctă de cea latină vulgară, în vreme ce toponomasticele lipsite de această terminațiune vor fi intrat în limba noastră după sec. VI-lea. [În această privință cazul comunelor *Gad* și *Cenad* din sec. IX—X este concludent]. Influența grecească, despre care a scris *Diculescu*, destul de puternică în Dacia înainte și în timpul colonizării ei cu multe elemente aduse din Grecia și țările microasiatice [în lista colegiului *Asianilor*, descoperită la Cluj, printre cele 42 nume de persoane figurează și asianul *Epipodia*] —, iar sf. apostol *Pavel* amintește în epistola către *Filipeni*, 4, 2, de *Evodia* = *Εὐδοία*⁷ locuite în mare parte de *Traci*,⁸ nu avem dovezi să se fi manifestat mai târziu, după așezarea Slavilor, cari, precum am arătat, n’au putut aduce în Dacia Traiană o asemenea toponimie, neîntâlnită niciunde în țările

1 *Ibid.*, p. 325.

2 Lahovari—Brătianu—Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, IV, Fasc. II, București, 1901, p. 304.

3 *Ibid.*, p. 304; Lecca, *o. c.*, pp. 311—312, 327.

4 Iorga, *Observații și probleme bănățene*, p. 12.

5 *Marele dicționar geografic al României*, IV, II, p. 301.

6 *Ibidem*.

7 C. Diclescu, *Elementele vechi grecești din limba română*, în *Dacoromania*, IV, I, p. 402: „Prin Asiani se înțeleg în special Thynii și Bithynii thraci din Asia Mică”; cf. Philippide, *o. c.*, pp. 81—82, 177—180 și mai ales notele H. 14 și H. 20.

8 Philippide, *ibid.*

slave. Fonetismul graiului bănăţean cu particularităţile, excepţiile şi arhaismele sale justifică în oarecare măsură această concluzie.

În actualul stadiu al cercetărilor istorice, arheologice şi lingvistice, când cei mai mulţi învăţaţi români şi străini încă dibue, n'avem altă pretenţie prin această expunere, decât aceea de a fi dat câteva sugestii într-o problemă atât de grea, a cărei dreaptă şi definitivă deslegare o lăşăm viitorului şi o încredinţăm celor mai competenţi, istoricilor şi filologilor noştri de azi şi din viitor.

În concluzie, ţinem să subliniem şi să ne însuşim în întregime părerea lui Nicolae Iorga, care vedea în Media bănăţeană o dovadă a continuităţii daco-romane în Dacia: „Dacă, în aceste părţi şi în acelea unde se joacă danţul morţilor, trebuie neapărat să se admită o continuitate care se ridică până în timpurile barbare, continuitatea o dovedeşte, supt raportul roman, şi această Media, pe care harta romană o prezintă numai astfel sub raportul direcţiei [„Media, care nu înseamnă altceva decât calea-jumătate“].¹ Când cetim pe hartă sau vedem pe firmele oficiale ale comunei numele de Mehadia, credem că el este întrebuiţat de poporul însuşi, şi cutare paroh catolic dela biserica ungurească socotea, în protocolul pe care-l păstrează lăcaşul său, că poate afirma, pe baza unor ruine de „biserică ungurească“ [căreia poporul îi zice „biserica spartă“], că vechiul nume a fost acela din documentele ungureşti Mihald, ceea ce ar arăta că întâia vieată, după o singură întrerupere, dela civilizaţia romană, ar fi fost maghiară. De fapt, în forma bănăţenească se zice Megia, ceea ce înseamnă Media. Omul din Media, — şi o colonie mai depărtată a Mediei, care se înseamnă oficial Mehadica, nu este altceva decât Megica sau Medica —, se rumeşte Medinţ, cu aceeaşi finală sârbească, ceea ce răspunde cu o finală românească, la forma de Medianu“.² Păstrarea finaiei *-dia* constituie o bună mărturie a puterii de rezistenţă a elementului daco-roman în faţa presiunii şi a puternicei influenţe slave din sec. VI—VIII, — iar Media, după părerea marelui nostru istoric Iorga, rămâne dovada cea mai „deplină de păstrarea acestei continuităţi, între epoca veche romană şi între tot ceea ce s'a desfăşurat mai târziu“.³

Rezumând toate aceste consideraţii istorico-lingvistice, susţinem că precum anticul *Ordessos* > Argeşul nostru a putut răzbate veacurile nemodificat, fără ca dentala *d* să se fi transformat în *z*, ca în *hordeum* > *orz*, tot astfel şi daco-romanul Media pronunţat Megia ni s'a transmis nemodificat prin mijlocirea urmaşilor întemeietorilor celor cari l-au botezat cu acest nume în antichitate.

Localităţi cu nume *asemănător* aflăm precum urmează: *Meda* în Italia, Portugalia şi Statele Unite ale Americii; *Mede* în Franţa şi Italia; *Medea* în Italia şi Algeria; *Medha* în India; *Media* în Statele Unite; *Mehdia* în Maroc, şi *Mehdiabad* în India [Dictionnaire des bureaux de poste, pp. 919—921].

¹ N. Iorga, *Observaţii şi probleme bănăţene*, p. 11; Király Pál, *Dacia Provincia Augusti*, I, Nagy-Becskerek, 1893, pp. 24, 29, 350, 390—399, 404—5.

² Iorga, *Observaţii şi probleme bănăţene*, p. 12.

³ *Ibid.*, p. 13.

2. TAPIA

Până azi istoricii și învățații noștri n'au reușit să identifice localitatea *Tapae*, unde s'au dat la anii 89 și 101 lupte între Daci și Romani. Nu sunt de acord, ba se contrazic, când este vorba să stabilească legătura dintre *Tapara* dacică și localitatea de azi *Tapia* de lângă Logoj. Profesorul Const. C. Giurescu scrie că lupta între armatele romane de sub comanda lui Tettius Julianus și între ale lui Decebal la 89 s'a dat „la Tapae, nu departe de Poarta de Fier, pe unde pătrunzi din Banat în Ardeal”.¹

Dio Casiu [† pe la 230] și *Jordanes* [pe la 550] în expunerile lor istorice, pe temeiul cărora s'a reconstituit istoria veche a Daciei Traiane, nu ne-au dat informații topografice absolut precise privitor la această localitate istorică. *Dio Casiu*, cu toate că este un istoric bine informat,² scrie că lupta dela Tapae s'a dat după încheierea păcii dintre Domițian și Decebal, „ceea ce nu are nici un înțeles. Fără îndoială că această încurcătură în textul istoricului grec trebuie pusă pe socoteala epitomatorului său Xiphilinus”.³ O indicație prețioasă ne dă gramaticul latin *Priscianus*, din sec. VI, la care s'a găsit [VI, 13] singura frază ce-a mai rămas din comentariile împăratului Traian [98—117] „*De bello dacico*” asupra războaielor dacice: „*Inde Berzobim, deinde Aixim processimus*” [„De aici am plecat la Berzobis apoi la Aixis”]. — în care Împăratul fixează cele două etape ale drumului său prin Banat împotriva lui Decebal. Pe baza *Tabulei Peutingeriene* s'a putut reconstitui aproape în întregime acest drum, care dela *Viminacium* prin *Lederata* [Literata] — Arcidava-Centum Putea-Berzobis-Azizis [și de aici prin *Caput Bubali* și *Tibiscum*, unde se încrucișea cu celalalt drum, ce venea dinspre Tserna—Ad Mediam] ducea spre capitala Daciei, *Sarmisegetuza*.⁴

Dacă ni s'ar fi păstrat „*De bello dacico*” am fi știut precis dacă legionarii lui Traian dela Azizis [Aizis, Aixis] au apucat spre *Tibiscum* [Jupa de azi de lângă Caransebeș] și de acolo pe valea Bistrei spre *Sarmisegetuza* prin Poarta Transilvană, ori că dela Azizis, înaintând până la Timiș, vor fi urmat mai vreo 20 km în jos pe valea râului până la actualul sat *Tapia*, de lângă Logoj.

După *Jordanes*, Dacia Traiană, situată în fața Moesiei, este mărginită de o cunună de munți, având numai două intrări: una pe la *Boutae* și alta pe la *Tapae*. „In privința acestor localități, principalele intrări în inima Daciei, istoricii, până acuma, nu s'au pronunțat decât asupra *Tapiei*, identificându-o cu defileul Porții de Fier, Poarta Transilvană, prin care se străbate dinspre Banat în regiunea Hațegului, unde se găsea Capitala țării” — observă prof. G. Popa-Lisseanu.⁵

Profesorul C. C. Giurescu presupune că „*Tapae*, unde s'au dat cele două lupte dintre Decebal și Romani, să se fi păstrat în numele satului bănățean de astăzi *Tapia*,... certitudine însă nu e”.⁶ Referindu-ne la rela-

1 Giurescu, *o. c.*, p. 62.

2 *Ibid.*, p. 57.

4 Xenopol, *Istoria Românilor*, I, ed. III, p. 93, n. 32.

4 Cf. Király, *o. c.*, pp. 9—12, 23—25, 347—357.

5 G. Popa-Lisseanu, *Continuitatea Românilor în Dacia*, în *Analele Academiei Române*, cit., 1940—41, p. 176; cf. *Jordanes*, *Getica*, XII, 73; I. Conea, *Corectări geografice*, pp. 26—27.

6 Giurescu, *o. c.*, p. 98.

tările istoricului got Jordanes, credem că ar fi exagerat să pretindem unor istorici străini, oricât de bine intenționați și informați, cari au trăit într-o vreme când cunoștințele geografice erau imperfecte iar căile de comunicație atât de grele, să ne dea orientări geografice precise, când până și în zilele noastre istorici cu prestigiu ca *Xenopol* și *Philippide* nu pot identifica nici măcar *Tapia* de azi.

În „Teoria lui Rösler“, *Xenopol* scrie: „În Banat, la intrarea văii Temeșului, se găsește astăzi satul *Tapa* sau *Tapia*. Tocmai aici a existat vechea localitate numită *Tapae* de *Dion* și *Jordanes*“.¹ „Traian în prima lui expediție dela *Tapae* a trecut prin *Bersobin* și *Aixin* către *Sarmizagethusa*, și în drumul de astăzi dela *Tapia* către *Grădiștea* se întâlnește tocmai afluentul Temeșului *Bărsava*“.² *Philippide*, recensând „Teoria lui Rösler“, rectifică și greșala de ordin geografic a lui *Xenopol* scriind: „Traian însă n'a trecut prin *Bersobim* și *Aizi* în drumul spre *Tapae*! Apoi dela actualul sat *Tapia* ca să ajungi la *Grădiștea* = *Várhely*, pe așezătura vechii *Sarmizegetuse*, nu este trebuință să treci pela râul *Bărsava*, care rămâne departe tare spre miazăzi“.³

În Istoria sa *Xenopol* face și alte confuzii, când vrea să identifice *Tapae* cu *Tapia*: „Traian ajunge la *Bersovia*, trece după aceea la *Aixis*, sau *Azizis* cum este însemnată pe *Tabula Peutingeriană*. Deaici el se îndreaptă către valea Temeșului, din care trecând pe urmă în acea a Bistrei, trebuia să ajungă pe o cale bătută de dreptul sub zidurile *Sarmizagethuzei*. La *Tapae*, în același loc unde și generalul *Julian* al lui *Domițian* bătuse pe *Daci*, întâlnește pentru întâia oară Traian pe protivnicii săi, *Dacii*, cari se retrăsese din câmpie, și căutaseră aici un adăpost și o poziție strategică minunată, apărați fiind în frunte de cursul Temeșului, iar cu spatele răzărmași pe munții păduroși ce se întind la nordul acestui riu“.⁴

Pe aceeași pagină, *Xenopol*, căutând a „determina, după localitățile de astăzi, drumul urmat de Traian până aici“, scrie: „Apucând spre răsărit [dela *Bersovia-Aixis*] către *Tibiscum* și *Sarmizagethuza*, Traian întâlnește, înainte de a ajunge la *Tibiscum*, pe dușman la *Tapae* sau *Tapia* dela nordul Lugoșului, așezată la baza munților și deasupra Temeșului, încât înfățișa foloasele strategice pentru o poziție de apărare... Dela *Tapae* înainte, urmând valea Temeșului până la confluența Bistrei și apoi valea mărginită de munți de ambele părți ale Bistrei, se ajunge în linie dreaptă până la satul *Grădiștea* sau *Várhely*, unde se află ruinele vechii capitale a statului dac“.⁵

În lupta dela anul 89, *Xenopol* localizează *Tapia* pe valea Bistrei, deci pe defileul Porții de Fier, între Caransebeș și Sarmizegetuza, iar în cea dela 101 o așează deasupra Logojului, deci pe valea Temeșului, care nu este spre răsărit, ci spre apus-miazănoapte de *Bersovia-Aixis*.

¹ *Xenopol, Teoria lui Roesler, Studii asupra stăruinții Românilor în Dacia traiană*, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, dir. Gr. G. Tocilescu, București, an. 1885, vol. I, pp. 291—293; vezi și critica ce i-o face *Philippide*, în *Originea Românilor*, I, pp. 704—718 sqq.

² *Xenopol, Teoria lui Roesler, l. c.*

³ *Philippide, o. c.*, p. 720.

⁴ *Xenopol, Istoria Românilor*, I, pp. 101—102.

⁵ *Ibid.*, pp. 102—103.

Dar nici Philippide nu este mai bine inspirat, când vrea să stabilească etimologia cuvântului *Tapia*, și când, pe baza atlasului lui *Weigand*, scrie că această localitate se găsește într-o regiune ungurească: „Pentru numele actualului sat *Tapia* s'ar putea gândi cineva la ungurul *táp*, Die Etappe, mai ales că pe lângă *Logoj* populația e ungurească [sic] după atlasul lui *Weigand*“.¹

Accentuez din nou că dacă și învățații noștri contemporani săvârșesc asemenea erori geografice și topografice, azi în veacul luminii și al preciziei, nu putem pretinde unui *Dio Casiu*, care nu știm să fi fost pe valea *B strei*, să stabilească cu precizie poziția geografică a localității *Tapae*. Făcând abstracție de erorile și confuziile menționate, constatăm că între relatarea lui *Dio Casiu* și credința lui *Xenopol*, care identifică *Tapae* cu *Topia*, nu găsim nicio nepotrivire. În acele timpuri mai ales, când codrii deși acopereau partea cea mai mare a Banatului de dincoace de *Timișoara*, *Tapia* de lângă *Logoj*, prin poziția ei naturală geografică, putea oferi toate acele condiții strategice descrise de *Dio* și analizate de *Xenopol*.

Afirmația prof. *Giurescu* că lupta din anul 89 s'a dat la *Tapae*, „nu departe de Poarta de Fier“, nu contrazice pe cea a lui *Xenopol*, deoarece nici *Tapia* de azi nu este tocmai departe de Poarta de Fier. Întreaga regiune dela *Tapia* la *Sarmisegetuza* a oferit armatelor lui *Decebal* poziții strategice minunate, astfel că este posibil ca *Tapia* de azi să fi nă locul celeia dela 89 și 101, mai ales că între valea *Timișului* și valea *Bistrei* este o perfectă corespondență geografică și de comunicație, și nu le desparte decât o mică distanță de 20—30 km, distanță care pentru un observator străn și din depărtare, ca timp și spațiu, este aproape imperceptibilă.

Identitatea de nume nu poate fi nici ea întâmplătoare, după cum nu este întâmplătoare nici așezarea ei geografică, întrucât *Tapia* de azi — așezată într-o vale, având în față, la Sud *Timișul*, iar de celelalte părți fiind flancată de dealuri înalte — se află în raza de acțiune militară a trupelor daco-romane, iar fraza din „*De bello dacico*“ nu exclude posibilitatea ca dela *Berzovim* și *Aixis*, *Dacii*, mai bine zis una din armatele lor, aplicând tactica militară tradițională de diversiune, cunoscută încă din timpul războiului lui *Darius* cu *Scitii* la 513 î. Hr., să nu fi luat drumul spre capitală, ci, spre a hărțui oștile dușmane, să se fi retras pe valea *Timișului*, opusă văii *Bistrei*, cu care totuși se leagă în mod natural și care ducea spre capitală, pentru a cărei apărare și mântuire s'a ridicat întreg poporul dac.

Prot. Dr. Gheorghe P. Cotoșman
profesor la Academia teologică, Caransebeș

¹ Philippide, o. c., p. 720.

COMENTARII

Curente religioase în filosofia contemporană

Evoluția sistemelor filosofice, cu fluxul și refluxul său neconținut, a prezentat de multe ori cercetătorului atitudini și aspecte dintre cele mai dușmănoase față de valorile religioase.

Și totuși...

Filosofi dintre cei mai renumiți, apucând pe cu totul alte căi, fără interese de apărare, au ajuns la o serie de constatări unele de-a-dreptul surprinzătoare pentru puterea de judecată a rațiunii umane.

Sunt și cazuri dureroase, când creștinismul a fost lovit drept în obraz de pumnul obraznic al unor teologi-filosofi, ca Strauss, Feuerbach și alții de o seamă cu ei, dar reacțiunea teistă n'a întârziat a se produce. Un Iacobi, un Fries, un Fichte, au ridicat steagul însângerat de pe Golgotha și l-au fluturat în lumea filosofilor, cu destulă energie, spre a-i trezi la realitate, care nu totdeauna este așa după cum și-o închipuiesc ei.

Alți emuli ai valorilor religioase au început a milita pentru ele, făcând epocă cu scrierile și sistemele lor. Nu trebuiesc uitați, așa, un H. Lotze, un R. Eucken, un Siebeck, după cum nici Windelbandt, Rickert, Troeltsch și G. Simmel nu au mai puțin merit în înălțarea unei schelării tot mai trainice spre cerul înstelat.

Vremurile moderne însă, au involburat cugetele oamenilor mai mult decât totdeauna în istoria filosofiei.

Răsfoind paginile oricărei lucrări filosofice de cuprins general, cercetătorul curios ajunge la concluzia perfect valabilă că „nimic nou nu e subț soare”. Curente dintre cele mai contrare valorilor religioase au existat și în antichitate. Numai Evul Mediu a fost mai pur, datorită rigorismului său inchiizitorial, dar atunci când zorii libertăților se ivesc la orizontul Europei, străvechile curente își ridică capul, parcă cu mai multă furie ca oricând.

Deismul englez dă semnalul, iar materialismul enciclopedist și ironia astringentă a lui Arouet-Voltaire înaintează pașii necredinței spre catastrofa religioasă a veacului ce-l trăim.

Antichitatea n'a cunoscut niciodată curente de violență acelora ce le militează actualitatea, care se impun ca dogme de stat și încearcă siluirea conștiințelor libere ale umanității.

Mai cu seamă materialismul ateu al zilelor noastre a infestat totul ce e creație și ocupație omenească, mai nobilă sau mai trivială. Ori unde te întorci, pe câmpul literelor și artelor, îl întâlnești subț haina roză a celei mai atrăgătoare teorii, cât și subț cea mai săracă a revendicărilor de ordin social.

Vogt, Büchner, Molleschot, etc. își văd teoriile, totdeauna deficitare, când sunt cântărite pe balanța realităților metafizice, difuzate urbi et orbi... Nici ei n'au visat atâta grandoare pentru fluturările lor materialiste...

Întâlnim, astfel, materialisme de cele mai diferite și țipătoare culori, cât și materialisme de cele mai bizare compartimentări, toate cu pretenția absurd de exagerată de-a explica vieța și de-a norma existența.

Materialism antropologic, materialism cosmologic, materialism medical, materialism filosofic, materialism istoric, materialism sociologic, etc. etc., dar câte haine n'a îmbrăcat străvechea concepție materialistă a lui Leucipp, Democrit, Epicur și Lucretiu?

Și iarăși totuși...

Alte înălțări de steaguri însângerate de Mielul ce s'a jertfit pe crucea de pe Golgotha au început să se zărească pe baricadele credinței...

Un nou raționalism, militat de un Meyerson, Hamelin, Goblott, Lalande, etc. risipește orbirea scientismă a veacului. Mai sceptic în puterea de a ajunge a rațiunii, mai puțin dogmatist, noul raționalism aprobă existența unei sfere a valorilor, inaccesibilă pătrunderii raționale; el capitulează de multe ori în fața metafizicii și de alte multe ori se revarsă în irațional...

Ontologia începe, apoi, a recunoaște realitatea unui dualism existențial antropologic, în care spiritul își joacă rolul său important, cosmologia aprobă realitatea unui dualism cosmologic, în care Dumnezeu își reocupă tronul său disputat de atâtea logisme, psihisme, telematisme, toate cu atribute și pretenții pancosmice.

Exemplare de rasă ale geniului uman se înclăștează la luptă cu cele mai periculoase sisteme de cugetare, din câte le-a cunoscut vreodată rațiunea umană.

S. Kierkegaard combate idealismul, infumurat ca Faust, la el rațiunea înregistrează una dintre cele mai rușinoase înfrângeri ale sale; W. James tocește ascuțișul aceleiași rațiuni exagerate, recurgând la util, la pragma, iar H. Bergson renunță la mijloacele indirecte de cunoaștere rațională, pentru cele directe, dar absolute, ale intuiției...

Un neospiritualism viguros începe a milita pe ogoarele filosofiei, un indeterminism puternic își apără pozițiile sale...

Teologia de pretutindeni își revizuește pozițiile și-și numără apostolii. Protestantismul se infuzează de existențialism, rom. catolicismul de neothomism, ortodoxia de misticism și lupta, eterna luptă ciclopică dintre credință și necredință, este dusă mai departe...

Petru Rezuș

PORTRETE ORTODOXE

PATRIARHUL OCTOGENAR

I. P. S. Nicodim, patriarhul Bisericii ortodoxe române, a împlinit vârsta biblică de 80 ani. În lungul acestor ani a dovedit vocație și râvnă pentru casa Domnului, cât și pentru vatra neamului.

Ridicat din pătura țărănească a Pipirigului dela poalele Ceahlăului întocmai ca și Creangă al Humuleștilor, a dăruit și valorificat limba și tradițiile populare.

A trăit la umbra codrilor verzi și a hoinărit în copilărie la izvoarele cristaline și pure ale munților înalți.

Cu însușirile sale excepționale și printr-o muncă titanică a ajuns cu drept cuvânt un patriarh al vrâstei, al Bisericii, al culturii spirituale și al neamului românesc.

Începând din strana bisericii, din satul natal și continuând cu atmosfera de misticism a mănăstirii, monahul Nicodim s'a rugat și a lucrat și a ajuns un mare cărturar, un teolog desăvârșit și un păstor ales. În mirosul de busuioc și de tămâie al bisericii și-a format conștiința marilor răspunderi și logica supremei dăruiri pentru aproapele.

Ca ucenic și fiu sufletească al marelui Mitropolit Iosif Naniescu, Vlădica Nicodim a fost albina harnică ce a cules nectarul și frumusețea doctrinei creștine la Academia din Kiev. Este interesant de reținut sfatul pe care ocrotitorul său Naniescu i l-a dat, când a plecat să-și continue studiile teologice la Kiev: „Să faci și carte, bun înțeles, dar mai oșebit să înveți limba, ca apoi să tălmăcești din ea cărți folositoare pentru obștea noastră românească.” Acest sfat a fost urmat cu sfințenie de teologul Nicodim, căci a tradus în românește și a tipărit până în prezent peste 100 de volume, în fruntea cărora stă Sfânta Scriptură.

A tradus din Inochentie al Odesei, din Lopuhin, din Petrov și alții, iar în colecția „Ogorul Domnului”, găsim o adevărată enciclopedie de viață și doctrină ortodoxă.

Acest fapt l-a determinat să spună că: „Pentru ortodoxie literatura rusă este o adevărată bogăție, izvor de creație și educație pur ortodoxă”.

Prin activitatea sa, Patriarhul Nicodim înnoadă firul spiritului pașian și continuă tradiția culturală în stupina dela mănăstirea Neamțului.

Tiparnița dela Neamț e mediul în care monahul Nicodim a zăbovit cu migală pe paginile cărții sfinte și a cercetat cu râvnă hrîsoavele istoriei străbune.

În istoria Bisericii române, numele Patriarhului Nicodim se adaugă la șirul Vlădicilor: Varlaam, Dosoftei, Veniamin Costache, Antim Ivireanu, Grigorie Dascălul și Andrei Șaguna.

Deviza cărturarului Nicodim a fost „*ora et labora*“, căci în exercițiile spirituale ca: rugăciune, meditație și contemplație, cât și în muncă sistematică a găsit sprijin și îndemn.

Deaceia singur marturisește, că taina înfăptuirilor sale stă într-o muncă încordată și asiduă „Eu scriu printre treburi și în special noaptea. Ziua, cum am un cîas liber, trec în birou și scriu. Iar noaptea cu scrisul combat insomnia. Mă culc de vreme, pe la ora 9, și-apoi pela ora 12—1 din noapte, somnul mă părăsește. Atunci trec la birou și scriu până către ziuă, când iarăși mă culc. Așa că lipsa de somn, în loc s'o trec sbuciu-mându-mă sau consumând cine știe ce medicamente, o folosesc, prețuindu-o în slove scrise. Și noaptea e bine de scris. E liniște și gândul mi-e concentrat numai asupra manuscrisului“.

Așa se explică faptul că pe lângă multiplele și variatele sale îndetniciri de conducător al Bisericii a putut retipări atâtea lucrări de apologetică, morală, dogmatică, pastorală, liturgică, catehetică, omiletică și istorie bisericească.

În plus pe lângă „Mica Biblie“, ne-a dat în colaborare cu Prof. Univ. I. D. Ștefănescu și „Biblia Ilustrată“, care e un minunat album al artei și iconografiei bizantine, iar în monumentală lucrare Istoria Biblică apărută în trei volume ne dă cel mai autentic comentariu al Sfintei Scripturi.

Incoronarea muncii sale o formează traducerea cuvîntului dumnezeesc în graiul românesc prin Biblia din 1944.

Toate aceste opere îl definesc ca pe cel mai autentic cărturar al neamului și ca pe cel mai fecund ierarh al Bisericii noastre.

Pe unde a trecut în ascensiunea sa, vlădica Nicodim a lăsat opere și ctitorii ce vor glăsuși despre personalitatea ce a sfințit locul și a răspândit lumină și cultură.

Fie ca predicator și mare Ecclesiarh la Mitropolia din Iași, fie ca primul director la Seminarul din Galați, fie ca Stareț la Mănăstirea Neamțului, fie ca Arhiepiscop-Vicar la Iași, fie ca Episcop la Huși, fie ca Arhiepiscop al Basarabiei, fie ca Mitropolit al Moldovei, fie la 74 ani ca al doilea Patriarh al României; Cărturarul Nicodim a slujit lui Hristos și a muncit pentru promovarea culturii teologice și pentru luminarea poporului.

Trebuie reținut faptul că tot o ctitorie a sa e și Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii ortodoxe, care este o pepinieră creatoare de cultură și misionarism creștin.

În situația de Patriarh al Bisericii și prin evenimentele ce s'au produs în ultima vreme, s'a dovedit un conducător priceput ce a dus prin viforită și furtună destinele Bisericii la liman, împreună cu nava neamului întreg.

Acum, când Patriarhul Nicodim a împlinit cei 80 de ani, întregul popor în frunte cu păstorii săi sufletești, imploră prona divină să-l țină sănătos și în putere spre binele Bisericii și spre folosul neamului nostru.

După datina străbună și concepția creștină a poporului nostru cu acest prilej îi strigăm din suflet: Iotru mulți ani, Înalt Prea Sfințite Stăpâne!

Prof I. Bulea

RECENSII ȘI NOȚE BIBLIOGRAFICE

CĂRTI

*N. TERCHILĂ, prof. univ. Istoria Filosofiei,
Sibiu, 1943, pag. 452, prețul 350 lei.*

O altă sugestie ce s'a realizat a înalt Prea Sfinței Sale Mitropolitului Dr. Nicolae Bălan și care vădește preocupările înalte culturale ale acestui mare ierarh român: publicarea unei istorii a filosofiei, succintă și comodă în ceea ce privește informarea marelui public în diferitele biografii și sisteme filosofice.

Mai potrivită pentru acest scop ca Istoria Filosofiei a lui Otto Siebert nu se află în întreaga literatură universală de specialitate, așa că preferința înaltului ierarh s'a oprit asupra ei și nu a greșit.

Otto Siebert, un bine cunoscut istoric filosof, a urmărit, el însuși, prin publicarea acestei opere, informarea marelui public, deoarece, în prefața sa, spune că „istoria filosofiei pe care o prezintă cuprinde tot ce trebuie să știe omul cult din istoria filosofiei” [pg. III]

Într'adevăr. O. Siebert, într'un stil precis și clar, caracteristic monografiștilor germani, trece în revistă întreaga filosofie până la anul 1905, când tipărise prima ediție.

De atunci însă anii s'au scurs. Alte sisteme au fost încredințate pe răbojul filosofiei mondiale și alți filosofi s'au sbuciumat în căutarea eternului adevăr...

Aici stă prețiosul aport al prof. univ. Dr. N. Terchilă și prestigioasa operă de completare a lui O. Siebert.

După ce a tradus renumita lucrare a filosofului german, pâr. N. Terchilă completează istoria filosofiei cu sistemele și filosofii moderni.

O. Siebert își încheiase istoria sa cu H. Lotze, cu R. Eucken, cu Siebeck, dând deosebită preferință filosofiei germane, pâr. Terchilă completează expunerea cu: fenomenologia, filosofia vieții, filosofia existenței, filosofia religiei în veacul nostru, filosofia românească și disciplinele filosofice.

Un prețios dicționar filosofic încheie lucrarea.

Deplin informat și conștiincios, deținător al unui vast material științific, autoritar în disciplina sa, pâr. N. Terchilă a dus la capăt opera de traducere și de completare a filosofului german cu o vrednicie de profesor încercat și de maestru versat în soluționarea celor mai aride probleme filosofice în care și-a exprimat de atâtea ori părerea.

Mai cu seamă salutară este opera întreprinsă de pâr. prof. univ. N. T. în lumea dascălilor de filosofie și a studenților, care nicicând nu-i vor putea mulțumi pe deplin.

Personal, mărturisesc că ori de câte ori răsfoiesc această carte ca pe un memento filosofic, mulțumirea mea se îndreaptă spre ostenitorul ei dela Sibiu, cât și spre animatorul ei moral, urându-le să întreprindă cât mai multe opere de acest fel.

Petru Rezuș

*L. CL. FILLION — Iisus în fața științei,
în românește de Diac. Dr. Grigorie T. Marcu.*

Sibiu, 1946. Prețul 1500 lei, pag. 100

Distinsul profesor dela Academia Teologică din Sibiu Dr. Gr. Marcu e în plină activitate științifică și se afirmă ca un autentic teolog. După ce ne-a dat la iveală anul trecut în colaborare masivul studiu *Procesul Mântuitorului*, la acest început de an ne dă în Colecția „Problemele vremii”, traducerea operei, ce a făcut epocă „*Iisus în fața științei*”.

Traducătorul în prefața acestei cărți pleacă dela întrebarea pusă de Mântuitorul ucenicilor în Cezareea lui Filip: „*Dar voi cine ziceți că sunt?*”, și arată că ecoul acestei întrebări răsună peste veacuri „*căci e doar problema de căpetenie pe care cerul i-o pune fiecărui suflet omenesc*” (p. VII).

În decursul istoriei răspunsurile au variat și mulți s’au poticnit și rătăcit în soluționarea problemei lui Iisus în istorie. Mulți au încercat să-i nege lui Iisus existența sa istorică cât și dumnezeirea Sa. Teoria mitului a ajuns punctul culminant în sec. trecut și o critică severă și dreaptă ne-o dă Prof. S. Vlad în lucrarea Școala Mitologică. Sibiu 1943.

O expunere critică și documentată a acestei probleme ne-o dă L. Cl. Fillion în: *L’Evangelié mutilé et dénaturé per les rationalistes contemporains*, pe care Prof. Marcu o prezintă în versiune românească cu titlu de Iisus în fața științei.

Intrucât în ultimii ani s’a pus și pentru știința românească contraversata problemă a lui Iisus în fața științei, prin cartea *Religie și spirit* a lui L. Blaga, iată un motiv în plus ca să fie redată în românește această lucrare de sinteză și orientare.

În viața poporului român credința în dumnezeirea lui Iisus e piatra unghiulară a existenței și istoriei sale, așa că traducerea aceasta confirmă și verifică realitățile evidente ale poporului nostru.

Din paginile Sf. Evanghelii și din trăirea vieții creștine răspunsul la întrebarea de mai sus este: „*Tu ești Hristos Fiul lui Dumnezeu celui viu*”. (Matei XVI, 16).

Aceasta este și concluzia la care ajunge Fillion fie în *Vie de N. S. Jesus-Christ* în trei volume din 1829, fie în lucrarea de mare răsunet: *Etapete raționalismului în atacurile sale contra Evangheliilor și a vieții lui Iisus*, și fie în lucrarea de care ne ocupăm acum.

În primul capitol autorul se ocupă de principiile generale în numele cărora este atacată viața lui Iisus, iar în al doilea capitol despre aplicarea detaliată a principiilor și în ultimul despre aprecierea tuturor acestor teorii. Cartea aceasta este o replică dură la adresa raționalismului și o sentință inapelabilă la ineficacitatea modernismului contemporan.

Critica liberală și raționalismul modern rămâne neputincios în tentativa sa luciferică de a nimici aureola divină a lui Iisus.

Intellectualul va găsi rezumate în această carte toate considerentele în numele cărora este atacată viața lui Iisus. Va vedea ce șubrede sunt afirmațiile că: nimic supranatural în viața lui Iisus, sau e imposibil să scrii o viață a lui Iisus, sau Evanghelia a patra nu contează ca o viață a lui Iisus și că evangheliile sinoptice nu contează decât sub beneficiu de inventar (p. 5—19).

Mai departe se va constata cum aplicându-se aceste principii se vor suprima din viața lui Iisus faptele ce sunt date ca împliniri ale profețiilor din V. T.; copilăria lui Iisus e înlăturată și sunt suprimate fapte din activitatea publică a Mântuitorului. Istoria Patimilor e suprimată, iar învierea și înălțarea la cer sunt eliminate. Așa se mutilează Evangheliile și se desfigurează persoana și dumnezeirea lui Iisus (pp. 28—60).

Acesta este bilanțul teologilor moderni și a criticii raționaliste cu privire la viața lui Iisus și sfintele evanghelii, ce-i califică ca vrășmași și distrugători ai operei Sale. „Teoria raționalistă privită în ea însăși și în metoda să o putem designa prin: *regimul arbitrarului, al tonului tăios și superb și al criticii false*” (p. 76).

De aici rezultă adevărul axiomatic că cele 4 Evanghelii cuprind adevărul vieții lui Iisus și fiind autentice „*au dreptul la totala noastră încredere; ele sunt documente istorice de primul rang, cu toate că expun fapte supranaturale*” (p. 83).

O altă consecință e și faptul că nu e posibilă nici o distincție între Iisus-ul istoric și Iisus-ul dogmatic, cum încearcă să facă școală liberală.

Încheerea acestui studiu cuprinde în sine credința că: „*Evanghelia întreagă este un bloc indestructibil, o bază inexpugnabilă, — împotriva căreia atacurile necredinței vor rămâne totdeauna neputincioase. Și Iisus Hristos, așa cum îl revelează de 19 veacuri consecutive istorisirile sf. Ev. Matei, Marcu, Luca și Ioan, este unicul Iisus istoric, adevăratul Iisus al credinței noastre, al nădejzii noastre și al dragostei noastre*”. (p. 94). „Iisus Hristos este același ieri și azi și în veci”. (Evrei XIII, 8).

În aceste vremuri tulburi și de adânci prefaceri, când credința în divinitate trece printr-o criză, cartea aceasta constituie o apologie și o înărturisire a divinității.

Trebue citită și meditată atât de lumea clericală cât și de cea laică. Toți vor găsi în paginile ei argumente în explicarea credinței și vecinicia doctrinei creștine.

Osteneala depusă de traducător de a ne reda într-o aleasă limbă literară și în condiții tehnice excepționale această carte, merită toată lauda și felicitările noastre.

Prof. I. Bulea

Dr. N. Neaga, Facerea, text și scurte note explicative.

225 p., Sibiu, 1945, 900, lei.

În vechea tiparniță a Mitropoliei de la Sibiu a apărut un nou studiu, care completează Seria teologică ce apare acolo și vine să îmbogățească patrimoniul Teologiei T. V. la noi la Români. Studiul se datorește străduințelor încununate de succes al neobositului cercetător în Teologia biblică a T. V., Păr. prof. Dr. Nicolae Neaga dela Academia „Andreiană”. Cercetând T. V., Păr. prof. Neaga ne-a dat până în prezent o mulțime de studii, dintre care remarcăm mai ales: *Profeții mesianice în T. V.* (Sibiu 1929), *N'am venit să stric legea* (Sibiu 1940), *Ecclesiastul — note explicative* (Sibiu 1941) și *Hristos în Vechiul Testament* (Sibiu 1944). Mergând pe drumul trasat din început, prin studiul prezent, autorul continuă să îmbogățească

materialul necesar nu numai studiilor teologice făcute de studenți, ci și tuturor celor care vor să cunoască adevărul, care se ascunde în cuvinte atât de simple în Sf. Scriptură. Autorul comentează verset cu verset tezaurul depus de autorul sfânt în prima carte a Sf. Scripturi, Facerea. Motivul care l-a făcut pe autor să ne dea notele explicative la Facere, reiese din cuvintele introducerii: „Din punct de vedere religios cartea Facerii este o scriere de rangul întâi, ea este pentru Sfânta Scriptură ceea ce este rădăcina pentru floare” (p. 7). După ce autorul a tradus textul biblic din original și l-a confruntat cu cel al Septuagintei și Vulgatei, ne dă într-o limbă curgătoare și un stil viu explicarea fiecărui verset în parte. Aceste explicații, deși par scurte, totuși sunt bogate în a lămuri pe deplin ceea ce trebuie să vadă cititorul în cuvintele Facerii. Sunt note scurte, nu pline de păreri ale exegetilor care se abat dela calea cea dreaptă, note care în mod direct — pozitiv lămuresc textul autorului biblic și nu prin combaterea unor teze și păreri, care de multe ori nici nu merită a fi amintite și care le găsim în multe studii exegetice.

Așteptăm dela autor ca să continue lucrul început și să ne dea astfel de comentarii la întreg T. V.

M. Chialda

Prof. ION BULEA: Amvonul și catedra în slujba poporului, Caransebeș, Tip. Tipografiei Diecezană, 1945, pag. 95.

Cartea Păr. I. Bulea, apărută la finele anului trecut (1945), cuprinde un mănunchiu de cuvântări și articole, scrise în timpul când furtuna de proporții apocaliptice, care a involburat popoarele lumii, ajunsese la dramaticul desnodământ, la care am asistat nu de mult.

Gândurile acestor articole, se înfiripă din sbuciumul unui suflet transfigurat de idealismul misionar al celor două sacerdoții ale culturii noastre: amvonul și catedra.

Sunt gândurile unui intelectual plecat dela țară, dela ogor, cu primăveri în suflet, ca să-și poarte nostalgia gliei strămoșești în toamnele orașelor... Viața citadină nu l-a putut transforma. Tot svăcnetul cald al inimii lui, este sincronizat cu bătaia de inimă a celor rămași acasă.

Spre aceștia își îndreaptă autorul gândurile cele mai frumoase și, în ultima analiză, toate articolele, parcă, fac un apel la conștiința intelectualilor de a-și întoarce privirile spre popor și a-și consacra eforturile creia-toare binelui poporului. Dar, în primul rând, aceste articole, răscolesc simțurile intelectualilor care au plecat dela ogorul pe care l-au frământat cu sudoare atâtea generații de înaintași, și mulți dintre aceștia, nu numai că și-au răsfățat tinerețea pe întinsele ogoare ale țării, dar au și asudat pe brazdă sau la alte munci grele, cum scrie Păr. Bulea, într'un elan de sinceră confesiune.

Lectura acestei cărți scrisă cu vigoarea, hotărîrea și dărzenea plugarului, cu entuziasmul și idealismul intelectualului, întărește sufletele, creiază o atmosferă de optimism și o însuflețită încredere în realizarea unei dreptăți sociale și a dreptății noastre istorice.

În fiecare rând se poate surprinde un inepuizabil elan tineresc, o învăpăiată dragoste de slujitor al amvonului și al catedrei, o asiduă căutare de ideal pentru generațiile tinere.

În haosul și desorientările lumii, autorul caută o ordine și o certitudine, polarizând atenția cetitorilor spre ordinea morală și adevărul evanghelic.

Volumul Păr. Prof. I. Bulea, scris cu atâta risipă de tineresc elan, este cât se poate de necesar în zilele noastre și el îndeplinește o misiune sublimă, aceea de a propovădui, cu toată înflăcărarea, tăria unei credințe și de a turna în sufletul aproapelui untdelemnul nădejdi de mai bine.

Sugestiile pe care la dă Păr. Prof. Ion Bulea, pentru reorganizarea vieții noastre, după marele război, („Misiunea școlii românești“, „Mama creștină“, „Apostolat românesc“, „Idealul păcii“, etc.) sunt tot atât de prețioase.

Dr. Marcu Bănescu

Pr. VASILE COMAN: Hristos în familie,

Brașov, 1945, pag 148.

În eflorescența literaturii omiletice, din ultimii ani, avem bucuria să semnalăm apariția acestui nou volum, care sesizează o problemă fundamentală de existență a vieții creștine și sociale: familia.

Această problemă a fost mult discutată, în toate aspectele ei, mai ales de sociologi și teologi și constatările tuturor cercetătorilor sunt unanime: viața familială suferă și se destramă. Viața familială este tulburată, divorțurile sporesc, nașterile scad, etc., etc.

Noi ne mândrim și ne place să numim veacul nostru „veacul copilului“. Dar pe ce temei putem afirma acest lucru când, în veacul nostru, „sunt mai multe sicrie decât leagăne“ ? (pag. 58). Păcatul lui Irod (păcatul uciderii pruncilor nevinovați care-i periclita liniștea și comoditatea) se întoarce ca o gravă apostrofă asupra acestui veac!

S'au scris, asupra acestei probleme, studii nenumărate, s'au dat felurite explicații și remedii. Acum, Păr. V. Coman, desbate această problemă gravă de pe amvon, cu îndrăsneala predicatorilor din veacurile de aur ale elocinței creștine. Cu îndrăsneala marilor predicatori, înfruntă concepția veacurilor care au măcinat temelia familiei, denunță deficiențele ei morale și într-o expunere metodică, în care informația și argumentația științifică sunt susținute de un înflăcărat sbor oratoric, constată că cea mai însemnată cauză a destrămării vieții familiare este îndepărtarea de Hristos.

Cu un spirit îngăduitor și împăciuitoare și totuși îndrăsneț și perseverent, cu blândețea iubirii părintești și, în același timp, cu înverșunarea polemică a fanaticului pentru adevărul pe care-l propovăduiește, Păr. Coman reliefează stări morale dureros de autentice, sesizează realități sociale îngrijorătoare și pentru toate găsește același remediu: întoarcerea la Hristos.

Tema fundamentală (necesitatea permanentă a Domnului Iisus în sânul căminului conjugal și concepția creștină despre familie), este tratată în două cicluri de predici.

În ciclul I autorul expune, în 17 predici, obârșia naturală și supra-naturală a familiei, caracterul și menirea ei. Între altele, remarcăm în acest ciclu, minunatele și necesarele sfaturi pentru pregătirea tinerilor (mirilor) în vederea căsătoriei (predica VI). Observăm însă că, deși această predică se completează cu altele din același volum, totuși tratarea acestui subiect

nececita o extensiune de cel puțin 3—4 predici speciale, pentru că factorii mențiți să facă această educație, nu știu de unde să înceapă și cum să procedeze. Pregătirea tinerilor pentru această mare taină, trebuie făcută din bună vreme și cu multă înțelepciune. Dar, după cum constată, în altă predică, însuși autorul de care ne ocupăm, părinții care sunt cei mai indicați să-și educe odraslele în vederea unei căsătorii ideale, ajung chiar prin iubirea lor exagerată la rezultate contrare: „Otrăvitoare este iubirea mamei pentru fetița pe care o învață din cei mai fragezi ani, toate gusturile mondene! Ucidătoare este nepăsarea tatălui, care aprobă toate transgresiunile fiului, sub motiv că este bărbat! Rea este înțelegerea pe care o au părinții pentru toate apucăturile greșite ale fiilor. Printr-o astfel de iubire, părinții își distrug propria lor demnitate“ (pag. 80).

În ciclul al doilea de predici, autorul urmărește importanța și sublimitatea căsătoriei ca act fundamental și constitutiv al familiei.

Am prezentat, în paginile acestei reviste, multe cărți folositoare, trecând cu vederea unele lipsuri sau exagerări, socotind că facem, cetitorilor, un modest serviciu de informație bibliocritică. De data aceasta recomandăm una dintre cele mai folositoare cărți pentru păstori de suflete și o recomandăm cu toată insistența, dorind ca ea, pe lângă materialul predicatorial, să inspire fiecărui păstor gândul unui ciclu de predici, tratând sistematic această problemă: familia. Într'un ciclu de predici sau conferințe, lucrate după un sistem științific, această problemă poate fi prezentată în toate aspectele ei.

În astfel de cicluri ar trebui prezentate și lămurite de la amvon, și alte probleme capitale pentru existența noastră spirituală.

Dr. Marcu Bănescu

Preot Dr. ȘTEFAN SLEVOACĂ: Popasuri Duhovnicești, Predici la toate Duminicile de peste an,

Craiova 1945. Ed. Sf. Episcopii a Râmnicului-Noul Severin, pag. 321, fără indicare de preț.

Poate nicidecum imperativul evanghelic: „Mergeți și predicați Evanghelia la toate popoarele!...“ nu și-a avut un înțeles mai adânc și nu a reprezentat o necesitate mai arzătoare ca în vremurile de astăzi. Omenirea obosită și destrămată sufletește, sângerează încă după un războiu crâncen care a distrus atâtea valori și a lovit în chip atât de dureros, tezaurul spiritual al umanității.

Omul veacului, se frământă în căutarea unei bărci de salvare. Se sbuciumă pentru a ajunge la limanul care să-l pue la adăpost de involburările sociale ale vremii.

În această dramatică răspântie prin care trecem, un singur glas ne cheamă spre tărâmurile imateriale. Este glasul lui Iisus, care răsună din veșnicie: „Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați...“

Această operă de apropiere a sufletelor de Mântuitorul, se desfășurează zi de zi prin osârduitoarea propovăduire de pe amvoanele Bisericii ortodoxe a adevărilor spiritualității creștine.

Un rod bogat al acestei activități reprezintă și volumul de predici „Popasuri Duhovnicești“ al părintelui asistent universitar Dr. Ștefan Slevoacă, eminentul predicator dela Catedrala Mitropolitană din Suceava.

Predicile publicate până acum la noi în Bucovina se prea învechiseră și nu mai corespundeau din multe puncte de vedere cerințelor și problemelor care se pun societății de azi.

Volumul de predici al părintelui Slevoacă se remarcă tocmai prin această latură: tratează teme de deosebită importanță, religioase, sociale, educative etc., trecându-le prin luminele Evangheliei și ancorându-le în idealurile transcendente.

Caracteristica fiecărei predici din volum constă în tratarea unui subiect temeinic prezentat și fundamentat atât pe dovezi scripturistice, cât și raționale, neomițând nici exemplele din viața practică.

Aceste predici nu sunt pătrunse de un sentimentalism searbăd și nici nu sunt îmbrăcate într-o formă bombastică. Dimpotrivă ele tratează probleme de interes capital pentru mântuirea noastră sufletească, într-un stil simplu, concis și lapidar, evitând complet neologismele și construcțiile de fraze prea greoaie.

Ascultătorul sau cetitorul predicilor părintelui Slevoacă rămâne pe deplin lămurit asupra chestiunilor variate ce le pune predicatorul ca: problema muncii în creștinism, a educației, a apostolatului laic, a suferinței etc. etc. — câștigându-și în același timp convingerea că Iisus este în toate sectoarele de activitate omenească, singura cale, unicul adevăr și Stăpânul veșnic al vieții și al morții.

Inviorarea predicii creștine-ortodoxe reprezintă astăzi nu numai o necesitate, ci o poruncă. În măsura în care amvoanele vor reuși să devină focare către care să se îndrepte cu interes și rațiunea și simțirea omului, în acea măsură vom putea susține că ne-am făcut o părțică din marea îndatorire ce ne revine de a transforma sufletul omenesc prin adevărurile eterne ale Religiei creștine.

Cartea de predici a părintelui Șt. Slevoacă ne oferă un material bogat, bine ales și în deosebi temeinic și cu deplină competență tratat, pentru ajungerea acestui scop sublim.

Iată, atâtea motive, care ne determină să socotim acest volum de predici ca o nouă biruință în literatura omiletică românească și să-l recomandăm călduros fraților preoți, care ostenesc la desțelenirea ogorului sufletesc al omenirii.

Pr. O. Gherasim

CANDELA, Anuar teologic și bisericesc, Anul LV—LVI,

Râmnicul Vâlcei, 1945, Tif. Unirea, pg. 195, preț: 950 lei.

E un adevărat act de eroism, pe care-l săvârșește, an de an, redacția venerabilei reviste *Candela*, încercând a se menține pe valurile pline de sbucium ale actualității ce mai cu seamă și mai vârtos au lovit la temelii instituției la care servesc colaboratorii principali ai revistei: profesorii Facultății de teologie din Suceava.

Venerabila *Candelă* totuși, în pofida oricăror adversități materiale, ca ban și tehnică, licăre ba într'un colț, ba într'altul, al țării și ne mângăie cu lumina ei sfioasă, dar de cea mai curată esență, inimile noastre, ale acelor ce încă nu am pierdut și nu vom pierde niciodată încrederea mare în prestigiul instituției de cultură care-a făcut, acolo în nordul țării româ-

nești, epocă și-a înscris pagini de aur în trecutul slovei noastre științifice teologice și bisericești.

Volumul prezent al Candeliei, intitulat destul de nimerit „anuar”, sperăm însă numai vremeinic, este foarte stufos și bogat în articole, studii și recenzii.

Colaborează numele ilustre ale Facultății:

Dr. S. Reli: *Cultura religioasă în mănăstirile noastre voievodale.* Un studiu prețios al dispărutului profesor de istorie bisericească română, care a lăsat netipărit vol. II din magistralul său curs.

Dr. M. Șesan: *Filioque în Psaltirea Scheiană.* Un studiu original, care vădește preocupările savante ale autorului, mereu însetat de probleme inedite de știință și cultură teologică. În acest sens este semnificativă orientarea ultimelor lucrări magistrale ale autorului.

Dr. L. Morariu: *Din 1848 și Zbucium pentru biserica arboroseană.* Două studii temeinice din culturalitatea bucovineană, cu care ne-am ocupat în nr. precedenți ai revistei.

Dr. I. Grămadă: *Religia și divinitatea în filosofia bergsoniană.* Un studiu prețios de filosofie religioasă, care deschide orizonturi noi pentru felul cum a conceput cel mai mare filosof contemporan religia și divinitatea. Studiul demonstrează și posibilitățile vaste ale autorului.

Dr. I. Moisesescu: *Originalitatea parabolilor Mântuitorului.* Un studiu nou în literatura teologică de specialitate, tratat c'o mână și-o pricepere de maestru.

Dr. V. Loichița: *Teo- și Christologia Sfinților Trei Ierarhi.* Un alt studiu din comoara de simțire și cunoștințe a dascălului senior de Dogmatică dela Suceava. Un fagure auriu de miere ce se topește în sufletul cititorilor însetați întotdeauna după cuvântul inspirat al autorului.

Dr. P. Procopoviciu: *Impărtășania și spovedania în slujba educației tineretului școlar.* Un studiu magistral de catihezație modernă, care vădește temeinicele probleme ce și le propune permanent spre deslegare autorul, cu competența sa recunoscută.

Dr. Vl. Prelipcean: *Ceva despre scrisul profeților V. T.* Un studiu documentat din V. T., care dovedește cunoștințele sistematice ale autorului și problemele interesante ce le pune. Titular al catedrei răposatului prof. Dr. V. Tarnavski, autorul este o autoritate recunoscută în țară pentru disciplina sa.

Dr. M. Cazacu: *Păcatul în conștiința contemporană.* O fericită rezolvare a unei probleme acute ce se ridică în calea umanității. Autorul a reușit să o ridice pe prim plan al preocupărilor noastre, cu mare putere de expresie și autentice accente de literat.

Dr. P. Mihail: *Alte manuscrise arborosene.* Prețioase prin ineditul lor.

Dr. I. Puiu: *Cuvânt la cununie.* Magistral, impus de praxa inegalabilă a oratorului și a scriitorului, care este un vechiu obșnuit al cuvân-

tului rostit. Paginile Candeliei sunt pline de cuvântările și predicile sale, ca și de studiile sale prețioase.

Urmează judicioase *recensii*, semnate: O. B.; M. Ș.; L. M.; etc.

Considerăm rândurile noastre ca o palidă recomandare a acestei venerabile reviste pentru preoții din eparhia noastră.

P. R.

CALENDARUL NOSTRU PE ANUL 1946.

Calendarul nostru, pe anul 1946, a apărut, cu binecuvântarea și îndrumarea Prea Sfințitului Episcop Veniamin, în condițiuni spirituale și tehnice, atât de bune, încât văzându-l, ți-se pare, că nu trăim vremurile de ruină și dezastru european, aproape apocaliptic.

P. C. *păr. consilier ref. Dr. Marcu Bănescu*, împreună cu toți colaboratorii, au depus un efort vrednic de toată admirația, pentru redactarea Calendarului și pot să fie mulțumiți, că a apărut o lucrare, care depășește toate așteptările.

Acest Calendar este a tradiție adâncă în casele credincioșilor eparhiei noastre, fiindcă în 58 de ani, de apariție regulată, plin cu învățături și povești, are rolul de îndreptar, al vieții familiare și publice.

La apariția primului Calendar — redactorul de atunci — Fericitul Episcop Dr. I. Tr. Bădescu, a avut accente duloase de bucurie, iar presa vremii, îndeosebi Telegraful Român, salută cu entuziasm, această nouă fortăreață culturală, ca fiind ecoul gândurilor Marelui Șaguna, care o viață s'a străduit să înmulțească focarele culturale, religioase-morale în Mitropolia noastră.

De atunci până astăzi, Calendarul Românului este scris pentru popor și în folosul poporului, ca un îndreptar pe un an întreg, cu toate datele calendaristice, dar și cu hrana spirituală necesară.

Calendarul nostru a răspuns tuturor vremurilor, fiindcă redactorii lui seizează, cu toată competența și sensibilitate fină, marile prefaceri din lume.

La fiecare apariție, în cei trei ani de concentrare, am dat, ca un dar bănățean, câteva Calendare, la unitățile din Divizia moldovenească pe care o slujeam. Toți, cărora le-a ajuns în mână și l-au cetit, au avut aprecieri, dintre cele mai măgulitoare. Dl General Comandant, — fiu de preot din Iași — într-o conferință cu ofițerii, a spus „dacă spiritualitatea bănățeană, este atât de avansată în sens european, cred, că se datorește și Calendarelor, tipărite de biserică, atât de complex și util redactate“.

La o unitate din Divizie, era un taraf compus din trei bănățeni: doi din Lugoj și unul din Reșița. Cea mai gustată cântare era truda știnărilor și stânjenarilor: „Bani!, banii!“

Pentru roșiorii mei moldoveni, această cântare, ar fi rămas, una dintre melodioasele perle, din cântecul popular bănățean, dacă nu era Calendarul anului trecut, în care P. C. părinte cons. ref. Dr. Marcă Bănescu, analizează tălcul profund social, al acestei minunate creații, ca un șirag de mărgăritare de sudoare, ale stânjenarilor, trudiți, modești și anonimi, care muncesc în adâncul mândrilor codrii din Banat.

Ceace a impresionat, iarăși plăcut, a fost portretul Regelui, în fruntea părții literare, ca figura malestuoasă, din fruntea tuturor lucrurilor bune, în folosul neamului nostru.

Păr. Dr. M. Bănescu — redactorul Calendarului — ne înfățișează, cu același talent, o altă variantă a muncii eroice din viața minerilor.

Să-mi ierte indiscreția, dar am avut bucuria să văd la P. C. Sa, un volum de notițe și eseuri, culese în timpul pastorației la Anina, din viața stânenarilor și minierilor, a cărui publicare este o imperioasă necesitate, și ar fi chiar în interesul sindicatelor respective, să o încurajeze. Nu este nimic romanțat, totul cuprinde viața trudită a acestor eroi ai muncii, cu minunate și profunde sugestii, de a se ajuta nevoile și a se ușura vința mizeră din pădurile și adâncurile pământului cărășan. În aceste sugestii, se cuprinde ceace ar fi voit Leon Bourgois, într'o ordine raționalistă și Mântuitorul Hristos, într'o lume, a iubirii, a păcii și progresului.

Păr. Bănescu a cuprins sufletul minierului și stânenarului muncitor român.

Eseurile păr. Bănescu sunt o caldă și părintească îmbrățișare a tuturor nevoilor și dorințelor spre mai bine, în sensul cărora și-a păstorit turma nevoiașă, în parohia atât de complexă și dificilă din Anina.

Noi, cei ce suntem aproape și urmărim cu interes centrele industriale de pe aici, apreciem, ca și muncitorii, pastoriții păr. Bănescu, rezultatele și efectele, unei pastorații cu adevărat în spiritul creștinesc al bisericii noastre.

Aici nu sunt sincope, greve și frământări inutile și afirmația demnă și creștinească a drepturilor, pe a linie social-creștină, cum rar se întâlnește în altă parte, în lumea muncitorească.

Sunt de o deosebită utilitate și mult gustate, articolele vechilor și consacrațiilor și mult apreciaților colaboratori, ca:

„Citirea Sf. Scripturi și folosul ei”, un studiu pe cât de popular, atât de necesar, al păr. prof. Dr. Z. Munteanu, rectorul Academiei Teologice, un fiu de preot și eminent și erudit teolog.

„Cine sunt diaconii”? Cine putea scrie mai competent, un studiu atât de breviar dar complex despre slujba minunată destinată de colegiul apostolic, diaconilor, ca unul dintre cei mai simpatici și gata la toată slujba pontificată și de caritate, ca păr. prot. Teodor Roșca.

Despre vizitațiunile canonice ale Prea Sfințitului ne-a obișnuit să culegem impresii, păr. Petru Toma, secretarul eparhial; un iubitor de progres și emulație, în cele ale pastorației, între preoții eparhiei noastre.

Mamele Neamului, o icoană a mamelor ideale, în folosul neamului, ne-o dă păr. prof. Dr. Gh. Cotoșman.

„Lăcomia” a despicat un fragment din viața de pastorație, dintr'un sat de pustă, descris de Păr. Dr. Iacob Crețu, cons. ref. Cu scrisul și cugetarea păr. Crețu, de multă vreme ne întâlnim în publicitatea eparhiei. Este sentimentală, așa cum a fost crescut în casa părinților săi, plugari în valea Carașului, bogați în tradiția național-creștină, Macoviște, satul natal al păr. Crețu, în care păstorit câțiva ani.

Despre Gheorghe Cătană scrie atât de impresionant Dl Dr. Cornel Corneanu. Dă, atât în Foaia Diecezană, cât și în diferite publicații, scor-

monește trecutul, proiectând, cu o lumină limpede, figurile marilor înaintași și a vrednicilor militanți în ogorul bănățean.

Gh. Cătană, pentru noi bănățeni, este un Creangă. Revista „Altarul Banatului”, chiar cu sacrificii, ar fi bine, să publice un concurs pentru o biografie și studiu despre Gheorghe Cătană, Damian Izverniceanu și alții.

„*Dalini și credințe strămoșești*”, o altă perlă de scris, cugetare și documentare, a păr. prof. V. Turcan.

„*Răzbunarea musulmană*”, scrisă de pana subtilă a dlui Aurel Moaca, cons. ref. pensionar, este plină de haz și înfățișează vremurile trecute.

Păr. Nicolae Ciurescu, cu „*Vămile văzduhului*”, ne obligă, să-l urmărim, cu multă simpatie și interes.

Păr. Dimitrie Stoichescu, scrie ca și păr. prof. V. Turcan, și păr. N. Ciurescu, un subiect din datinile și credințele poporului, cu titlul „*Astronomii satelor noastre*”, cu care s'a înfățișat destul de reușit, în fața cetitorilor Calendarului.

Poezia didactică, în Calendar, în acest an ca și în trecut a fost rezervată înțelept și util, Dlui G. Bălțean (G. B) Gândurile frumoase ale lui G. B., ani de-arândul, s'au sincronizat cu vremea și prefacerile, pe care le-a întrecut și supraviețuit Calendarul nostru.

O notă impresionantă, dar și documentară, sunt paginile și clișeele, despre „*Bisericile monumentale ridicate de muncitori*”. Cele două biserici, din Anina și Reșița, una mai pompoasă și măreață ca cealaltă, sunt truda muncitorilor, oameni așezați, cuminți și strânși legați de glia, datinile și credința, în care s'au născut.

Ca o complectare a Calendarului, se aliniază paginile curiozităților, hazului, ghicitorilor, cimiliturilor, sănătății, gospodărești și în fine cronică anului, cu evenimentele, interne externe și din viața eparhiei din anul trecut.

Ne repetăm și nu ne jenează repetarea, valabilă un an întreg, afirmând, că în Calendarul nostru pe anul 1946, se face o operă didactică, el corespunzând fericit, nevoilor sufletești ale credincioșilor eparhiei, în actualele vremuri de prefaceri și de încercări cruciale.

Redactorului, colaboratorilor și tuturor care încurajează editarea și plasarea Calendarelor, le exprimăm admirația și mulțumirea noastră, a cetitorilor.

Pr. Traian Constantin

NOTE

Valorile morale ale secolului

E o părere curentă că numai valoarea absolută a binelui are conținut pozitiv precis și semnificație morală hotărâtă, așa că toate acțiunile omului, care se încadrează acestei valori supreme, merită calificativul de „moral bune”.

Omul însă creiază și lucruri diferite, după aceeași părere curentă, care-și primesc calificativul lor propriu numai după sensul utilizării lor ulterioare de același om.

Este cazul în mare al civilizației.

Totul ce a creat omul în această direcție și — să recunoaștem — a creat destul, își poate primi calificativul moral numai după stigmatul ce i l-a săpat folosul omului într-o perioadă mai scurtă sau mai îndelungată de timp.

În aceasta stă și tragedia civilizației noastre!

Civilizație ce-și vede amurgul spenglerian, fâlfâindu-și aripile tot mai întunecate deasupra a o sumedenie de invenții, descoperiri ingenioase, sau de-a-dreptul geniale, care nu au fost folosite decât numai la nimicirea omului.

Aici adăugăm corectivul la părerea înstăpânită de mult: omul n'a creat numai lucruri neînsuflețite și indiferente din punct de vedere moral, el a demonizat opera creierului și mânilor sale și a destinat-o cu o exclusivitate pătimașă numai pentru omucidere.

Fața pozitivă a civilizației este, am putea spune cu dureros regret, cu totul neînsemnată, cu totul dis-

parentă, în contrast cu imensele ravagii ce le-a făcut aceeași umanitate aceeași civilizație, răsculată cu sentimente de Avesalom împotriva părintelui ei bun, care este omul.

Să nu ne mire atunci, că diabolica culminație a geniului inventiv uman în armele secrete a cutremurat întreaga conștiință a omenirii, care a început a-și face proces de intenții...

Este, credem, începutul unei înșenări, când pe arenele diplomatice ale lumii se pun în discuție alături de valorile de distrugere și valorile morale, atât de disprețuite de emulii zeului Marte, cel cu chivără de oțel.

Petru Rezuș

Predici de catedrală

Predici de catedrală, rostite pe amvon cernit de negurile Nordului, adunate în volum tocmai în cuibul oltean al Craiovei și trimise în lumea noastră necăjită românească să laude pe Domnul, să-l preamărească faptele, să ne încălzească nădejtile...

Păr. predicator catedral *Dr. Ștefan Slevoacă* este titularul amvonului Mitropoliei Arboarese, acel amvon pe care l-au ilustrat cu verbul lor inspirat bărbați eminente, ca *Ștefan Saghin*, *Ipolit Tarnavșchi*, *Vasile Gheorghiu*, *Vasile Găina*, predicatori oficiali permanenți sau neoficiali ocazionali, cât și atâți venerabili vlădici arboroseni...

Între predicatorii mai noi, între cari păr. *Dr. Ștefan Slevoacă* este

cel mai tânăr, Arboroasa are pe *păr. Olvian Sorocean* și pe *Dr I. Vască*, care a trecut pentru un timp la catedră, apoi s'a oprit la administrație.

Păr. O. Sorocean și-a publicat anii trecuți o parte din predicile sale, care s'au bucurat de-o unanimă prețuire, ca și totul în de altfel ce ne vine dela vatra plină de lumină a culturalității arborosene, cu atâta faimă în orientul ortodox. Demn urmaș al înaintașilor săi, înflăcărat de aceleași daruri neprețuite, *păr. Dr. Șt. Slevoacă* și-a adunat rodul ostenelilor sale multe de ani de zile și l-a înmănunchiat în prezentul volum, pe care-l prezentăm cititorilor noștri.

"Popasuri duhovnicești" — un titlu atât de fericit ales — este un volum de predici ce-și poate revendica pe drept calificativul de *"clasic arborosean"*.

Clasic în tratarea materialului omiletic, clasic în aplicarea regulilor experimentate de ortodoxia strabună, clasic în utilizarea și gradarea treptelor psihologice, clasic în înveșmântarea sa într-o limbă literară autentică și dulce ca un fagure de miere...

Cea mai mare valoare a acestor predici însă, o formează cuprinsul, un cuprins nou, care vădește cunoștințele profunde ale teologului desăvârșit și experiența vastă a psihologului încercat. Fiecare predică, pentru sine, este câte-o mică capodoperă, câteun minunat mărgăritar, care-ți umple sufletul de-o tristețe fără margini, gândindu-te că n'ai avut fericirea să le ascuți acolo, la locul lor de baștină, în catedrala centenară a lui Hacman, la izvorul lor lin curgător...

Petru Rezuș

CRONICĂ

Congresul preoțesc

Din inițiativa pâr. ministru al Cultelor C. Burducea, s'a ținut în capitala țării, în zilele de 16 și 17 Octomvrie a. c., congresul preoțesc.

Concepțiile care au stat la temelia acestui congres au fost creștine și democratice. Într'un larg spirit de toleranță, cum numai Biserica ortodoxă poate reprezenta, delegații tuturor cultelor s'au întrunit, exprimându-și doleanțele și vrerile de mai bine.

„A fost un fel de mic sinod, cum a caracterizat congresul pâr. C. Burducea, alcătuit din toți preoții”.

Acest sinod a fost ținut sub cupolele Parlamentului român

Vechiul Testament, Noul Testament, Coranul și Reforma au stat alături la sfat înțelept și la colaborare fără rezervă.

Problemele care s'au desbătut au fost următoarele: Înfrățirea prin Biserică a poporului român cu popoarele vecine ale U. R. S. S.-ului, Bulgariei, Jugoslaviei și Ungariei, conlucrarea frățească și folositoare a tuturor cultelor din România și eliminarea diferendelor de rasă și de atitudine și pentru împlinirea singurului scop care trebuie să preoțescă toate cultele: luminarea și înălțarea poporului și colaborarea pe toate căile cu Statul, care trebuie sprijinit în chip neprecupețit în eforturile lui de democratizare reală a țării.

Congresul preoților s'a deschis sub președinția de onoare a arhi-păstorului suprem, I. P. S. S. Patriarhul Nicodim Munteanu, care a

binecuvântat lucrările congresului.

I. P. S. S. Mitropolitul Dr Nicolae Bălan a ținut un magistral discurs, în care a afirmat „democrația milenară a Bisericii creștine, precum și virtuțile sale unice de afirmare ortodoxă”.

La congres au participat și alți episcopi români ortodocși, precum și delegațiile Bisericilor vecine: Bulgaria și Jugoslavia.

Guvernul țării, în frunte cu dl prim ministru Dr P. Groza, a participat la toate lucrările congresului.

Prin acest congres și prin munca constructivă ce va urma după el, depusă de fiecare slujitor al altarului, se va dovedi că Biserica ortodoxă este un colaborator prețios al Statului român, de care nu se poate nicidecum lipsi sau despărți.

Se agită din nou îndreptarea calen-

darului. Scrisoarea I. P. S. S.

Patriarhului Nicodim

O recrudescență stilistică s'a remarcat de către forurile superioare bisericești în nordul Moldovei, prin munții Neamțului, acolo unde desidența a fost la introducerea calendarului nou mai puternică.

I. P. S. S. Patriarhul a adresat acestor fii rătăciți o scrisoare pastorală în care face istoricul rătăcirii și îndeamnă pe stiliști la respectarea rânduielilor liturgice ale Bisericii ortodoxe oficiale.

De mult timp însă această quasi-sectă nu mai este susținută din convingere, ci din anumite interese personale ale unor predicatori rătăciți dela adevărata învățătură.

† Simeon Reli

Cunoscutul și apreciatul istoric bisericesc Dr Simeon Reli, dela Facultatea de teologie din Suceava, a adormit întru Domnul.

Muncitor neobosit pe tărâmul istoriografiei savante bisericești, adormitul întru Domnul ostenea la alcătuirea și tipărirea celui de-al doilea volum și ultimul din magistrala sa „*Istorie a vieții religioase a Românilor*“, apărută la Cernăuți în 1942.

Celelalte studii ale ilustrului dispărut îmbrășează exclusiv istoria colțului de țară în care s'a născut începând cu vestita monografie a orașului Siret și sfârșind cu recente monografii ale mănăstirilor voievodale, traduse în alte limbi europene.

Cu Simeon Reli dispărea un mare îndrăgostit de trecutul cronicăresc al Arboroasei și un ilustru profesor al atât de greu încercatei în ultima vreme Facultăți de teologie din Suceava.

† Studentul Ion Băloni

Unul dintre bunii noștri studenți în teologie, pentru care ne trudim,

în primul rând, a adormit, după o scurtă suferință izbăvitoare, întru Domnul.

Ion Băloni, răposatul student al Academiei teologice din Caransebeș, face parte din încercata generație de teologi ai acestui războiu.

Mai mult concentrați decât pe băncile școalei, mai mult în slujba țării decât în cea a științei, cu sănătatea subrezită, acești studenți merituosi plătesc, prin dispariția colegului lor, un greu atribut.

Colegii și profesorii se roagă pentru sufletul lui blând.

Importante descoperiri arheologice
lângă Ierusalim

O piatră de mormânt din primul secol al erei creștine.

La sud de Ierusalim a fost descoperită o piatră de mormânt cu vechi inscripții ebraice și arabe.

Se crede că aceste inscripții vor aduce lumină nouă asupra Răstignirii Domnului.

Inscripția datează din primul secol al erei creștine și se pare că cuprinde lamentațiile discipolilor evrei pentru martirizarea pe cruce a lui Iisus Hristos.

P. R.

Bibliografie teologică

- Mitropolitul Nicolae, Mântuiește Doamne Poporul Tău, Sibiu, 1945**
- Anghel, V., Creștinism și păgânism, București, R. Cioflec, 1944.*
- Belu, D. I., Prof. acad. Dr., Premise pentru o nouă etică românească, Timișoara, 1945.*
- Belu, D. I. Dr. Prof. acad., Despre iubire, Timișoara, 1945.*
- Bulea Cășineanu Ion, Amvonul și catedra în slujba poporului, Caransebeș, 1945.*
- Călugăr, D., Conf. univ., Preocupări catehetice, Sibiu, 1944.*
- Cândea, Sp. Dr., Apostolatul laic, Sibiu, 1944.*
- Cândea, Sp. și Oancea, Z., Bunevestiri. Predici, Sibiu, 1944.*
- Cotoșman, Gh., Dr. Prof. acad., Privilegiile Românilor în cadrul districtelor valahe bănățene, Timișoara, 1944.*
- Criveanu, Nifon, Mitr. Olteniei, În grădina Ghetsimani, Craiova, 1944.*
- Fruma, I., și Marcu, Gr. T., Prof. universitar, Procesul Mântuitorului, Sibiu, 1945.*
- Fillion L. Cl., Iisus în fața științei, în rom. de Prof. univ. Dr. Grigorie T. Marcu, Sibiu, 1946.*
- Iftimie, Gh., Lucian Blaga și Creștinismul românesc, Iași, 1944.*
- Marcu, Gh. T., Prof. univ. Dr., Un temei documentar al istoricității cărților Noului Testament: Fragmentul Muratori, Sibiu, 1944.*
- Mateiu, I., Prof. univ. Dr., Opera școlară a Mitropolitului Șaguna, Brașov, 1944.*
- Mladin, N., Prof. acad., Bucură-Te Maică Pururea Fecioară, Sibiu, 1945.*
- Morariu, L., Prof. univ., Cazania lui Varlaam, R. Vâlcii, 1945.*
- Morariu, L., Zbucium pentru biserica arboroseană la 1870, R. Vâlcii, 1945.*
- Neagă, N., Prof. univ. Dr., Hristos în V. Testament, Sibiu, 1944.*
- Petreușă, I., Dr. Prof. acad., Spiritismul, Timișoara, 1945.*
- Rezuș, P., Prof. acad. Dr., Știința mărturisitoare de Dumnezeu. O încercare de filosofie creștină a științei, Caransebeș, 1944.*
- Sârbu, C., Conf. univ. Dr., Natura și valoarea timpului, Sibiu, 1944.*
- Sârbu, C. Dr. Conf. univ., Misionarismul laic în lupta antisectară, Sibiu, 1945.*
- Sârbu, C. Dr. Conf. univ., Originea și răspândirea sectarismului, Sibiu, 1945.*
- Slevoacă, Șt., Dr. asist. univ., Popasuri duhovnicești, Râmnicu Vâlcii-Craiova, 1945.*
- Stan, L. Dr., Prof. univ., Sfinți români, Sibiu, 1945.*

Cuprinsul revistei „Altarul Banatului” pe anul 1945

I. Studii și articole :

Pagina :

<i>Belu, D. I. Dr. Prof. acad.</i> , — Iubirea de vrăjmași	29
— Ideea creștină a milosteniei	198
— Despre personalitatea morală	291
— Valori teoretice și valori morale	355
<i>Bulea, I., Prof.</i> , — Primatul vieții spirituale	44
<i>Busuioc, L., Dr. Arhim.</i> , — Creștinismul și egalitatea socială	115
<i>Câmpianu, I. Rev. ep.</i> , — Mișcarea sectară în ep. Caransebeșului . .	49
<i>Cioloa, D. Dr. Prof. on. acad.</i> , — Un capitol din istoria zbuciumată a Bisericii ort. rom. a Bucovinei	24
— Biblioteca protopopului Mehadiel Nicolae Stoica de Hațeg la 1821	346
<i>Corneanu, C. Dr.</i> , — Episcopul Ioan Popasu	12, 104, 223
<i>Cotoșman, G. Dr. Prof. acad.</i> , — Din trecutul Bisericii bănățene . 37, 144	
— Autohtonla Românilor în Banat	267, 366
<i>Jumanca, P. Insp. gen. șc.</i> , — Vechile organizații profesionale învă- țătoarești	136, 214
<i>Morariu, L. Dr. Prof. univ.</i> , — Iraclie Porumbescu, priitor norodului .	196
<i>Năgară, I. Dr.</i> , — O clădire a lui Ștefan cel Mare puțin cunoscută. Biserica din Volovăț	298, 361
<i>Olariu, Iosif Iuliu Dr. Rector</i> , — Curs de Teologia pastorală	4
<i>Onciulescu, D. Dr. Prof.</i> , — Comunitatea pedagogică după Clement Alexandrinul	127, 203
<i>Redacția</i> , — Ortodoxia românească	1
— Misiunea creștinismului	101
— Constructivism ortodox	193
— Ecumenism ortodox	265
— Nașterea Domnului	333
<i>Rezuș, P., Dr. Prof. acad.</i> , — Solafideismul existențialist	56
— Vechea școală teologică dela Putna	150
— Modernizarea religiei	302
— Dialectica nemuririi	335

II. Comentarii :

<i>Bănescu, M., Dr. Cons. ep.</i> , — Unirea Bisericilor	316
--	-----

Pagina:

<i>Rezuș, P., Dr. Prof. acad., — Sărmana noastră morală socială . . .</i>	76
— Spiritualitatea creștină în lume	73
— Propaganda sectară și libertatea religioasă	75
— Demofilia creștină	157
— Rădăuțiul și Suceava	318
— Curente religioase în filosofia contemporană	390
<i>Scalat, Oct., Dr., — Sunt creștin bun</i>	158

III. Atitudini ortodoxe :

<i>Gherasim, O., Preot, — Adevăruri istorice</i>	237
— Unirea bisericilor	240
— Prozelitism interconfesional	241
<i>Petrilă, P., Preot, — Ancorare în veac și sbor spre transcendență . .</i>	238

IV. Probleme actuale :

<i>Boșcaiu, N., — Problema vieții în fața științei și credinței creștine . .</i>	68
<i>Constantin, Tr., Preot, — Valea sau Vrani</i>	232
<i>Preotul B., — Indrumări tipiconale</i>	312

V. Portrete ortodoxe :

<i>Bulea, I., Prof., — Patriarhul octogenar</i>	392
<i>Chialda, M., Dr. Prof. acad., — Prof. Dr. Vasile Tarnavschi</i>	168
<i>Crețiu, I., Dr. Cons. ep., — Aurel Moaca, cons. ep. ref.</i>	161
<i>Rezuș, P., Dr. Prof. acad., — Episcopul Dr. Iosif Badescu</i>	76
— Canonistul ortodox Dr. V. Șesan	77
— Arhiepiscopul Damaschinos	243
<i>Turcan, V., Prof. acad., — Episcopul Nicolae Popea</i>	244

VI. Lecturi morale :

<i>Busuioc, L., Dr. Arhim., — Talita kumi</i>	79
— Claudia Procula	171, 247, 320

VII. Note :

<i>P. R., — După un an</i>	95
— Repaus duminical	95
— Consiliul național de cercetări științifice	95
— Ministerul Cultelor	190
— Pastoralele arhierilor	259
— Procesul Mântuitorului	259
— Valorile morale ale secolului	405
— Predici de catedrală	405

VIII. Recensii și note bibliografice :

Pagina:

<i>Bănescu, M., Dr. Cons. ep., — Astrale</i>	90
— Iluminism și misticism la Fer. Augustin	182
— Amvonul și Catedra	397
— Hristos în familie	398
<i>Bulea, I., Prof., — Apostolatul laic</i>	184
— Iisus în fața științei	395
<i>Chialda, M., Dr. Prof. acad.,</i>	181
— Psalmii biblici și psalmii babilonieni	187
— Cunoști tu Țara Sfântă	188
— Spiritismul	255
— Facerea	396
<i>Corneanu, N., Diac. — Cazul Hippolit Callist</i>	256
<i>Constantin, T., Preot, — Calendarul 1946</i>	402
<i>Gherasim, O., Preot, — Popasuri duhovnicești</i>	399
<i>Muntean, Z., Dr. Prof. acad., — Un temei documentar. Fragmentul</i>	
<i>Muratori</i>	87
— Procesul Mântuitorului	326
<i>Rezuș, P., Dr. Prof. acad., — Mântuește Doamne poporul tău</i>	87
— Duhul Adevărului	89
— Creștinism și păgânism	93
— Principii de cunoaștere științifică	93
— Sort de l'homme	93
— Lecții introductive în filosofie	253
— Biblioteca „Biserica Bănățeană“	257
— Zbucium pentru Biserica arborescă	328
— Bucură-Te Mireasă pururea Fecioară	329
— Din minunile naturii	326
— Țările rom. înainte de sec. al XIV	320
— Istoria filosofiei	394
— Candela,	400
<i>Turcan, V., Prof. acad., — Despre cunoșt. teol. ale preoților rom. de</i>	
<i>acum 200 de ani</i>	91
— Jertfa laudei	186

IX. Cronică :

<i>P. R., —</i>	97, 101, 261, 331
---------------------------	-------------------

X. Bibliografie teologică :

<i>Liste de cărți —</i>	100, 192, 263, 333
-----------------------------------	--------------------

Onor. Domni sunt rugați a ne trimite abonamentul, pe adresa administrației revistei.

Manuscrisele se vor trimite din vreme. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Ordinea articolelor e determinată de necesități tehnice, nu de alte considerațiuni.

Din cauza scumpirii excesive a hârtiei, tiparului și mânei de lucru suntem nevoiți a majora abonamentul anual la 10.000 lei
Pentru instituții 15.000 lei
De sprijin 20.000 lei

In atențiunea preoțimii noastre

REVISTA TEOLOGICĂ, organ de știință și viață bisericească (Redacția și Administrația: Sibiu, Academia teologică „Andreiană”, strada Mitropoliei 24-28), a intrat în al 36-lea an de apariție. Condițiunile optime de fond și formă în care se prezintă, fac din ea o mândrie a presei bisericești ortodoxe din Ardeal.

Cu considerare la scumpirea crescândă a hârtiei și tiparului, abonamentul pe anul 1946 a fost fixat la Lei 12.000.

Mulțumită unor măsuri de prevedere, revista va apare și în viitor în acelaș număr de pagini, și pe aceeași hârtie de bună calitate, care se cunoaște.

Preoțimea din Eparhia noastră este rugată să se aboneze în număr cât mai mare, trimițând costul abonamentului prin mandat postal la adresa: *Librăria Arhidiecezană, Sibiu, str. Mitropoliei 45 (pentru „Revista Teologică”).*

Abonații vechi sunt rugați să-și achite restanțele.

3
4
2 m32 W

